

Humanitárius jog a gyakorlatban
Nemzetközi kapcsolatok szak, MA

Jegyzet

SZTE ÁJTK
Tóth Judit

Szeged, 2014. április

1. *A humanitárius jogról*: A nemzetközi közjog ága (*ius in bello*), a feltétlen érvényesülést kívánó normák része, amelynek szabályait nemzetközi és nem-nemzetközi fegyveres konfliktus idején alkalmazzák a harcoló felekre, a közvetlenül nem harcoló felekre (hadifogoly, sebesült katona, kiegészítő személyzet), a polgári lakosságra, bizonyos objektumok védelmére (kórház, iskola, műemlékek stb.). Továbbá korlátokat állapít meg a hadviselés eszközeit és módjait illetően. Célja, hogy egyensúlyt tartson fenn a humanitárius megfontolások és a katonai szükségesség között, mivel tiltja mindazon személyek és objektumok támadását, amelyek nem vesznek részt vagy már nem tudnak részt venni az ellenségeskedésekben, tiltja minden olyan eszköz vagy hadviselési mód használatát, amely szükségtelen szenvedést vagy túlzott mértékű sérülést okoz. Betartásának kötelezettsége a fegyveres erőszak megengedett alkalmazása esetén is fennáll, függetlenül tehát attól, hogy milyen indokból vagy motiváció alapján folyik a fegyveres konfliktus. Nem tévesztendő össze a háború indításához való joggal (*ius ad bellum*): meglehetősen szűk esetkörrel szabályoz, amikor a fegyveres erőszak alkalmazása megengedett, így az önvédelem esetében, vagy az ENSZ Biztonsági Tanács felhatalmazása birtokában

2. *Jogi előzményei*: Hosszú ideig kétoldalú egyezményekben szabályozták egyes, a fentiekben említett kérdéseket. A többoldalú nemzetközi szabályok közül az első Genfi egyezményt 1864-ben írták alá, hogy a hadviselő felekre állandó magatartási szabályokat állapítsanak meg. Ez egyben a Nemzetközi Vöröskereszt alapokmánya lett. A második egyezményt 1906-ban fogadták el, kiterjesztve e szabályokat a tengeri háborúkra. 1919-ben jött létre Párizsban a Vöröskereszt Társaságok Ligája. 1929-ben született meg a hadifoglyokkal foglalkozó harmadik egyezmény, majd 1949-ben már négy egyezményt készítettek el, az eddigiek korszerűsítésén túl, a polgári lakosság védelmét is rendezve.

3. *Forrásai*: igen sokfélék, de a fő pillérét az 1949-ben elfogadott négy Genfi Egyezmény, valamint azok 1977-es két Kiegészítő Jegyzőkönyve, valamint a 2006-os harmadik Jegyzőkönyv alkotja, együttesen mintegy 600 paragrafus. Ezeknek 195 ország a részese. A források közé számítjuk a nemzetközi szokásjogot, bizonyos jogelveket, továbbá az ENSZ BT határozatait (pl. békeműveletekről, nemzetközi humanitárius akciókról), valamint a bírósági esetjogot (nemzetközi büntető bíróságok ítéletei, annak indoklása), valamint az átmeneti igazságszolgáltatást (demokratikus átmenetet segítő), a pacifikálást és a tényfeltáró bizottságok dokumentumait, döntéseit. Ugyanakkor más egyezményeket is ide sorolhatunk, pl. egyes nagy sérülést okozó bombák, taposóaknák betiltásáról, a gyermekkatonákról (ENSZ gyermeki jogok egyezményének jegyzőkönyve). Láthatóan az emberi jogok több elemei is ide sorolható tartalma és célja alapján, védelmet nyújtva fegyveres konfliktusok idején.

- A hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (I. Genfi egyezmény);
- A tengeri haderők sebesültjei, betegei és hajótöröttei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (II. Genfi egyezmény);
- A hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (III. Genfi egyezmény);
- A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (IV. Genfi egyezmény);
- Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. Jegyzőkönyv;

- Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. Jegyzőkönyv;
- Kiegészítő Jegyzőkönyv az 1949. augusztus 12-én aláírt Genfi Egyezményekhez egy további megkülönböztető jelvény elfogadásáról (III. Jegyzőkönyv).
- A mértéktelen sérülést okozónak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetve korlátozásáról szóló Egyezmény és I-V. Jegyzőkönyve
- Egyezmény a gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának és átadásának betiltásáról, valamint megsemmisítésükről,
- a gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény;
- a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonását tiltó, a gyermeki jogokról szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv
- A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelmére összehívott Kormányközi Értekezlet Záróokmánya;
- a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt Egyezmény;
- a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezményhez csatolt Jegyzőkönyv a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában
- a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezményhez csatolt II. Jegyzőkönyv;
- a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelmére összehívott Kormányközi Értekezlet határozatai;
- a volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról,
- az 1994. január 1. és 1994. december 31. között Ruanda területén elkövetett népirtásért és a nemzetközi humanitárius jog egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek, valamint a szomszédos államok területén elkövetett népirtásért és egyéb hasonló jogsértésekért felelős ruandai állampolgárok megbüntetésére létrejött Nemzetközi Büntetőtörvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról,
- a Nemzetközi Büntetőbíróságot létrehozó 1998. évi Római Statútum,
- a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) kiváltságairól és mentességeiről szóló Megállapodás
- Montreux-i dokumentum (állami haderőket segítő magáncégek felelősségéről);
- Liszaboni Szerződés az Európai Unióról és Működéséről (szolidaritási klauzula, EFSP, EU Guidelines on promoting compliance with international humanitarian law)

Ugyanakkor a hazai, nemzeti/belső jogi szabályok nélkül a nemzetközi kötelezettségek nem alkalmazhatóak. Így a nemzetközi egyezményeket kihirdető törvényeket, a végrehajtást szolgáló törvényeket és jogszabályokat sorolhatjuk elsőként ide (pl. 2011. évi CXIII.tv.a honvédelemről, MH Szolgálati Szabályzata és Függetléke, amely a Magyar Honvédség állományába tartozó katonáknak a hadviselésre és a háború áldozatainak védelmére vonatkozó, alapvető nemzetközi humanitárius szabályok megtartásával kapcsolatos kötelezségeit tartalmazza). A Szolgálati Szabályzat a katona köteletségévé teszi, hogy – beosztásától és rendfokozatától függetlenül – betartsa a hadviselésre vonatkozó és a humanitárius szabályokat, elöljáróként a katonát már felelősség terheli ezen szabályoknak az alárendeltekkel történő megismertetéséért, parancsnokként pedig az ide tartozó szabályok betartatásáért is. A Szolgálati Szabályzat

humanitárius joggal kapcsolatos legfontosabb rendelkezéseit foglalja össze, a humanitárius joggal foglalkozó nemzetközi egyezmények a katonákra további kötelezettségeket is megállapíthatnak. Szintén fontos biztosíték a büntetőjogi kódex (2012), a Magyar Vöröskeresztről szóló törvény, vagy éppen az alkotmánybíróági határozatok.

4. *A humanitárius jog paradoxona*: az agressziót, háborút mindenki elítéli, mégsem tud tőle szabadulni az emberiség. Wright szerint az emberiség ötezer éves múltjának 94%-ban mindig volt valahol háború. Ugyanakkor Freud szerint a háború a társadalmak vagy civilizációk éretlenségének a jele, bizonyítéka. A háborúk okát keresve, több szinten adhatunk választ: individuális szinten az emberi természetben rejlik a válasz (agresszió, frusztráció, stressz, esetleg az eredendő bűnre, a bűnös állapotra vezethető vissza (Szent Ágoston, Jung). Bár felmerül, hogy akkor miért nincs állandóan és mindenhol háború. Az állami/társadalmi szintű válasz szerint (Wright, Kedourie) az államok belső konfliktusait externalizálják, esetleg azért, hogy eltereljék a belső gondokról a figyelmet, netán egyes katonai-ipari csoportok túlzott befolyásra tettek szert, és háborút provokálnak ki. Az autoriter kormányzati rendszerek agresszívebbek, akárcsak az új államok, egyes politikai kultúrák. Marx, Lenin szerint a kapitalizmus a háborúk végső oka, míg több elemző szerint a nacionalizmust kell megfékezni a békéhez. Végül a rendszerszintű válasz (Morgenthau) értelmében a nemzetközi kapcsolatokat a nemzetközi rendszer általános vonásai magyarázzák, és a háborúkat a nemzetközi erőegyensúly-politika egyik eszközének tekintik. Az anarchikus világban csak erő áll szemben másik erővel, a stabilitás és kiszámíthatóság csak az erők egyensúlyba kerülésével lehetséges, a nemzetköz rendet tehát az erők egyensúlya eredményezi. Clausewitz szerint a háborúk, az erőszak alkalmazásának formái alapján, a diplomácia megerősítéseként tekinthetők (lebeszélni a potenciális ellenfelet az erőszakról), majd az ellenfél nyílt megfenyegetése (diplomáciai csatornákon üzenetek eljuttatásával), majd a katonai erő demonstratív, korlátozott alkalmazása, végül a közvetlen katonai akció követheti. Ez maga a háború, amely azonban valódi politikai eszköz, a politikai tevékenység folytatása más eszközökkel – tudatos, a költség és a várható haszon mérlegelésével, politikai célokból. Ugyanakkor a háború feltételezi a népből felkeltett ellenszenvet az ellenség iránt, visszaélve a nemzettudattal, nacionalizmussal. Szükség van még technikai feltételekre (hadsereg), amely felett civil kontroll van, továbbá megfelelő célkitűzés és tervezés, amely a politikai vezetés feladata.

5. *A háborúk típusai*: polgárháború vagy államok/nemzetek közötti háború, amely a szereplők szerint különböztet. Másrészt korlátozott (nem törekszik az ellenfél államának teljes felszámolására és lakosságának teljes alávetésére, tiszteletben tartják a háborúskodás játékszabályait *ius in bello*, mert pl. megkülönböztetik a katonai és a civil lakossági célpontokat, a hadviselő és a semleges államokat, amelyet a XVIII. századra intézményesítették, hogy elkerüljék az értelmetlen áldozatokat, és a békekötés méltányos megoldásokat alkalmazott (diplomáták, tiszták azonos társadalmi háttere mindkét oldalon) vagy tradicionális, amelyben a fegyverek pusztító ereje kisebb. (Rousseau szerint senki sem olyan kegyetlen, hogy azért akarjon győzni, hogy ölhessen.) Ettől eltér a totális háború: a hadseregek háttérjáráivá válnak az államok és a nemzeti gazdaságok (pl. hadigazdaság), tömegpusztító fegyverek bevetése, amelyet az ENSZ 1948-ban definiált (*weapons of mass destruction = WMS*) és a katonai műveletek gyakran a népirtást vagy a lakosság tömeges elűzését célozzák. Ez folyhat hagyományos fegyverekkel is (pl. Ruandában 1994-ben 800 ezer embert öltek meg kézi fegyverekkel és bozótvágó késekkel), vegyi fegyverekkel (elsőként mustárgázzal harcoltak 1917-ben Ypermben, bár 1925-ben a genfi egyezmény betiltotta a mérges gázok előállítását, mégis az irak-iráni háborúban 20 ezer iráni katona halt meg azonnal az ideggáztól); biológiai fegyverekkel (baktériumok, vírusok bevetése,

amelyet 1972-ben már betiltottak), avagy nukleáris fegyverekkel. Ezzel a totális háború új korszakába lépett, a nukleáris fegyverek birtoklása a nagyhatalmi státus része lett, -- hidegháborús erőegyensúly és a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozása (1968 atomsorompó egyezmény), bár ezzel mégis megindult a fegyverkezési verseny, később az űrháború, interkontinentális rakéták kifejlesztése – mindez a nemzeti jövedelmek egyre jelentősebb átcsoportosítását hozta a katonai kiadások fedezésére.

6. A humanitárius jog alapelvei: A *megkülönböztetés elve megköveteli, hogy* a hadviselő felektől a polgári lakosságot; a harcokban részt nem vevő személyeket és a katonai és a polgári objektumokat nem lehet azonosan kezelni, amelyek nem lehetnek támadás célpontjai. *A hadviselés eszközeinek és módjainak megválasztása nem korlátlan, mivel* tilos olyan hadviselési eszközt, vagy módot alkalmazni, amely szükségtelen szenvedést vagy túlzott mértékű sérülést okozhat. *Az arányosság elve szerint* tilos az olyan támadás indítása, amelyben az esetleges polgári áldozatok, vagy a polgári létesítményekben okozott kár aránytalan lenne az elérni kívánt konkrét és közvetlen katonai előnyhöz képest. *Az elővigyázatosság elve alapján* a körülményektől függően minden lehetséges módon meg kell győződni arról, hogy a támadási célpont nem polgári személy vagy objektum, a legnagyobb elővigyázatossággal kell megválasztani a támadás eszközét és módját annak érdekében, hogy elkerüljék, és a lehető legkisebbre csökkentsék a polgári személyek körében az esetleges áldozatok és sebesültek számát, a polgári javakban okozott károkat. *A felelősség és prevenció elve* szerint a nemzetközi büntetőbíróságok célja, hogy a háborús és emberiség elleni bűntettek elkövetéséért felelős, vezető pozíciókat betöltőket felelősségre vonják, a konfliktusok rendeződést követő demokratikus átmenet szolgálata az elkövetett jogsértések, háborús és emberiség elleni politikák és cselekmények tisztázását szolgálja a tisztességes büntető eljárásokhoz és a kártérítés megállapításához, ha van független, szakszerű tényfeltárás, az elkövetők, áldozatok, tanúk széles társadalmi részvételével. A konfliktust követő konszolidáció (békéltető fórumok révén) és a múlt hivatalos bevallása a nyilvánosság előtt is ezt az elvet segíti.

7. *A humanitárius mozgalom főbb tevékenységei:* az áldozatok segítése (pl. orvosi, egészségügyi segítség, ételosztás, műszaki segítség (pl. ivóvíz-ellátás biztosítása), gazdasági támogatás, (pl. mezőgazdasági fejlődéshez nyújtott segítség); az áldozatok védelme a nemzetközi humanitárius jog szabályainak betartása és betartatásának elősegítése révén (pl. hadifoglyok látogatása, civil lakosság védelme a konfliktusban részt vevő felekkel való párbeszéd útján); az esetleges humanitárius jogsértések megelőzése, valamint a nemzetközi humanitárius jog terjesztése, oktatása. A mozgalom egyetemes jellegű, célja az emberi szenvedés enyhítése és a rászorulóknak segítése. Tagjai a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (International Committee of the Red Cross – ICRC); a Vöröskereszt és Vörösfélhold Társaságok Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies – Federation); a Vöröskereszt és Vörösfélhold nemzeti társaságok (pl. Magyar Vöröskereszt). A mozgalom védelmét szolgálják a megkülönböztető jelvények/emblémák (vörös félhold, vörös kereszt, orosz lán, vörös kristály).

8. A Genfi egyezmények és jegyzőkönyvek *előzményei* a XIX. századra nyúlnak vissza, pl. a szárazföldi háború törvényeire és szokásaira vonatkozóan 1864. július 29-én kelt hágai Egyezményt, az 1907. október 18-án kelt hágai Egyezményt, valamint az Egyezményhez mellékelte Szabályzatokat említhetjük meg. A hazai jogban is megjelent a kérdés, így például az 1911. évi XX. tc., amely 2007-ig hatályban volt, és a hadra kelt seregek sebesültjei és betegek sorsának javítása végett a Genfben kötött egyezmények becikkelyezéséről rendelkezett.

9. *Magyarországon* 1955-től az 1954. évi 32. törvényerejű rendelet lépett életbe a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt négy nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való kihirdetéséről:

- a hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javításáról szóló egyezmény,
- a tengeri haderők sebesültjei, betegei és hajótöröttei helyzetének javításáról szóló egyezmény,
- a hadifoglyokkal való bánásmódról szóló egyezmény,
- a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló egyezmény. Az egyezmények végrehajtásáért az ügykör szerint érdekelt miniszterek a felelősek. A külügyminiszter köteles a felsorolt nemzetközi egyezmények hivatalos magyar fordításának a legszélesebb körben való nyilvánosságra hozataláról az egyezmények hatálybalépésének időpontjáig gondoskodni. Ez azonban nem teljesült, az egyezmények teljes szövegét csak egy kiadványban szerepeltették, a lakosság arról nem értesült.

1989-től az Egyezmények teljes szövegének kihirdetése és közzététele is megtörtént.

- 1989. évi 20. törvényerejű rendelet: a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről;
- 30/2000. (IV. 14.) OGY határozat: a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kötött Egyezményekhez a Magyar Népköztársaság által fűzött nyilatkozat és fenntartások visszavonásáról, így a Magyar Köztársaságra nézve 1955. február 3-án hatályba lépett Egyezményekhez fűzött nyilatkozatot és fenntartásokat visszavonja,
- 2000/17. Nemzetközi Szerződés *a külügyminisztertől*: a hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény;
- 2000/18. Nemzetközi Szerződés *a külügyminisztertől*: a tengeri haderők sebesültjei, betegei és hajótöröttei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény;
- 2000/19. Nemzetközi Szerződés *a külügyminisztertől*: a hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény;
- 2000/20. Nemzetközi Szerződés *a külügyminisztertől*: a polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény;
- 2006. évi LXXVIII. törvény: az 1949. augusztus 12-én aláírt Genfi Egyezmények egy további megkülönböztető jelvény elfogadásáról szóló, Genfben, 2006. június 19-én aláírt Kiegészítő Jegyzőkönyvének (III. Jegyzőkönyv) kihirdetéséről;
- 25/2006. (XI. 27.) KüM határozat: az 1949. augusztus 12-én aláírt Genfi Egyezmények egy további megkülönböztető jelvény elfogadásáról szóló, a Magyar Közlöny 2006. évi 129. számában kihirdetett Kiegészítő Jegyzőkönyv (III. Jegyzőkönyv), amely 2007. május 15-én lépett hatályba.

10. Az Egyezmények a következő *szereplőket* különböztetik meg: szerződő állam, nem szerződő állam, védőhatalom és képviselői, semleges állam, felkért, közvetítő állam, polgári lakosság, védelem alatt álló személyek (állam joghatósága alatt):

- ellenségeskedésben részt nem vevők,
- fegyvert letette,

- harcképtelenné vált,
- külföldiek,
- megszállott területen tartózkodó védett személyek,
- internáltak (felügyelet alatt tartott védett személyek),
- újságírók.

Az Egyezményekben sajátos rendelkezések vonatkoznak még az állam biztonságát súlyosan veszélyeztető személyekre, a hadifoglyokra, a sérültekre/sebesültekre, a tájékoztató irodákra/nemzeti irodákra, valamint az Egyezményt súlyosan sértők/erre utasítást adókra, és a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságára, emberbaráti szervezetekre, segélyszervezetekre (pl. internáltak látogatásakor), végül a választott bírakra/bíróságokra.

11. Az Egyezmények alkalmazásának vannak *közös cikkei*, rendelkezései (Egyezmények 2-3. cikke és Jegyzőkönyvek 1-3. cikke), amely definiálja, mit jelent a nemzetközi fegyveres konfliktus, amelyre alkalmazni kell:

- két vagy több szerződésben részes állam közötti háború,
- más egyéb fegyveres összeütközés (kinyilvánított hadiállapot, hadüzenet nélkül is), amely az Egyezményben részes állam területének megszállásakor érintett (még akkor is, ha nincs katonai ellenállás), a megszállást jelentő katonai cselekmények befejezését követően is (1 éven túl),
- az összeütközésben részes állam (háború, megszállás, fegyveres összeütközés),
- nem részes állam, ha az Egyezményben foglaltakat formális csatlakozás nélkül is elfogadja és alkalmazza a háborúban, fegyveres összeütközésben.

Másrészt az Egyezmény kiterjed a nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktusra is:

- ha egy szerződő fél területén annak fegyveres erői és olyan kormányellenes fegyveres erők, más szervezett fegyveres csoportok között tör ki, amelyek felelős parancsnokság alatt állnak és ellenőrzést gyakorolnak az ország területének egy része felett, ami lehetővé teszi számukra, hogy folyamatos és összehangolt harci tevékenységet hajthassanak végre – ide nem értve a belső zavargások és feszültségek során előálló helyzeteket, mint például zendülések, elszigetelt vagy szórványos erőszakos cselekmények és egyéb hasonló természetű cselekményeket,
- az Egyezményben részes állam joghatósága alá tartozó, ellenségeskedésben közvetlenül részt nem vevőkre (nem tagjai a fegyveres erőknek, fegyvert letették, harcképtelenné váltak).

Ugyanakkor alkalmazni kell a humanitárius (pl. Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága) közvetítő tevékenységére, valamint az összeütköző felek külön megállapodására (az Egyezmény végrehajtása céljából).

A jogfejlődés és a nemzetközi szereplők önkorlátozásának fejleménye, hogy az Egyezmény alkalmazását kiterjesztették az egyéb fegyveres összeütközésekre, amelyben

- a népek - az ENSZ Alapokmányában és az államok között azzal összhangban kialakítandó baráti kapcsolatokra és együttműködésre vonatkozó nemzetközi jogi elvekről szóló Nyilatkozatban megfogalmazott - önrendelkezési jogukat gyakorolják, a gyarmati uralom ellen harcolnak,
- idegen megszállás ellen harcolnak, vagy
- fajüldöző rezsimek ellen harcolnak.

Összességként, az Egyezményeket bármely időben alkalmazni kell, azzal, hogy

- a polgári személyek és harcosok - kifejezett nemzetközi jogi szerződés hiányában is - a nemzetközi jognak a kialakult *szokásokból* az emberiség törvényeiből és az emberiség lelkiismeretének követelményeiből folyó általános elvek védelme és hatálya alatt állnak;
- az államok *szuverenitása* érintetlen, így a kormányok kötelezettsége, hogy minden törvényes eszközzel fenntartsa, vagy helyreállítsa az állam jogrendjét, megvédje az állam nemzeti egységét és területi sérthetlenségét;
- tilos a fegyveres konfliktusba beavatkozás a harmadik fél számára.

Huszonöt évvel az első tagsági kérelem benyújtása után, 2014 tavaszán csatlakozhatott a Palesztin Autonóm Terület a Genfi Egyezményekhez. A palesztin vezetés az ENSZ több szakosított szervezetébe és nemzetközi egyezményekhez csatlakozását kezdeményezte. 2014. április közepén még 13 másik kérelmét is elfogadta az ENSZ. Sajnos ez újabb vizályt szülhet, mert Izrael szerint nem létezik általánosan elismert palesztin állam, és ez a döntés megnehezíti a béketárgyalásokat. Főleg azért, mert a Genfi Egyezmények tiltják a megszállt területek gyarmatosítását, ám ez nem alkalmazható Ciszjordániára és a Gázai övezetre, mivel ezek szuverenitása megkérdőjelezhető. Ugyanakkor az Egyezményben részes fállás a humanitárius jog, a háborús felek magatartásának számonkérését, szélesebb körű betartását jelenti egy konfliktuszónában.

12. *Univerzálisan tilalmazott* magatartások a Genfi egyezmények alapján:

- az Egyezmények megsértése vagy annak eltérése (joghatósága alá tartozó bármely személy, szervezet részéről);
- a konfliktusban közvetlenül részt nem vevőkkel szemben diszkrimináció, a merénylet, emberölés, testcsontkítás, kegyetlen bánásmód, kínzás, az embertelen bánásmód, méltóság sérelme, a túszejtés, az alapvető igazságszolgáltatási garanciák elvonása (pl. ítélet nélkül nincs büntetés), olyan parancs kiadása, hogy túlélők nem maradhatnak, valamint ezen cselekményekkel való fenyegetés, a sebesültek, betegek ápolás nélkül hagyása,
- a gyermekek, családok bántalmazása, zaklatása, tilos a gyermekek katonaként besorozása (15 éves kor alatt),
- a fegyveres összeütközéssel kapcsolatos büntetendő cselekmények üldözésének és megbüntetésének kötelezettsége nem mellőzhető (független, pártatlan bíróság, tisztességes eljárásban a védelem joga, csak olyan cselekményért lehet büntetni, amely az elkövetéskor már tilalmazott volt, ártatlanság védelme, személyes részvétel joga, jogorvoslat), halálbüntetés nem mondható ki olyan személyre, akik a bűncselekmény elkövetésekor 18 évnél fiatalabbak voltak, és halálbüntetés nem hajtható végre terhes asszonyokon, kisgyermekes anyákon, az ellenségeskedések megszűnésekor a hatalmon levő hatóságoknak igyekezni kell a lehető legszélesebb körű amnesztiát adni a fegyveres összeütközésben részt vett személyek vagy azok részére, akiket a fegyveres összeütközéssel összefüggő okok miatt szabadságuktól megfosztottak,
- szabadságukban korlátozott személyek diszkriminációja, (hadifogoly, internált...) tehát a helyi polgári lakossággal egyenlő mértékben ellátandók élelemmel és ivóvízzel, egészségügyi és higiéniai feltételekkel, az időjárási viszontagságokkal és a fegyveres összeütközéssel szembeni védelmüket.

13. *A polgári lakosság védelme*: konfliktus vagy megszállás esetén azok, akik a konfliktusban álló részes állam joghatósága alatt élnek (teljes lakosság) *diszkrimináció nélküli bánásmódot* kell számukra biztosítani (vallásra, politikai nézetre tekintet nélkül). Ennek része:

- egészségügyi és biztonsági övezetek létesítése, valamint helységek létesítése, hogy a sebesülteket, betegeket, öregeket, tizenöt évnél fiatalabb gyermekeket, terhes nőket és a hét évnél fiatalabb gyermekek anyját megvédjék a háború következményeitől,
- védelem a fosztogatással és bántalmazással szemben,
- minden felekezet lelkészeinek, az egészségügyi személyzetnek és felszerelésnek ezen övezetekbe való bejutása,
- a polgári kórházakat – mindaddig, ameddig azokat emberbaráti feladataikon kívül, az ellenségnek ártalmas műveletekre fel nem használják - semmilyen körülmények között sem szabad megtámadni, jelvényt kell megjelölni, katonai célpontoktól a lehető legtávolabb legyenek elhelyezve, megszállást követően sem más célra használni, de sebesült katonák ápolását nem tagadhatják meg,
- a polgári lakossága részére felhasználható minden gyógyszer és egészségügyi felszerelés, élelmiszer, ruhák, egyházi szertartási tárgyak szabad átszállítása,
- a háború következtében árvává vált, vagy családjuktól elszakított tizenöt évnél fiatalabb gyermekek ne maradjanak magukra, intézkedni eltartásukról, nevelésükről,
- értesítéseket küldeni családtagjaiknak, családtagok levelezését biztosítani postai szolgáltatás megszűnésekor is (minimum havi 1 levél, lap),
- az egymástól elszakadt családtagok az egymással való érintkezés újrafelvétele és - ha lehetséges - egyesülésük céljából kutatások,
- a polgári sebesültek és betegek, valamint a terhes és a gyerekágyas asszonyok felkutatására, elvitelére, elszállítására vagy ápolására hivatott személyzetet, járműveket kímélni kell, és védelemben kell részesíteni (megkülönböztető jelvény, karszalag, igazolvány),
- akik a konfliktusban álló részes állam joghatósága alá tartoznak (saját vagy másik ország állampolgára) – védett személyek. Tehát nem részesül az egyezmény szerinti védelemben a nem részes állam állampolgára, a semleges és szövetséges állam polgára pedig addig, ameddig saját külképviselete működik, a védett személyek magánéletének, vallási jogainak megóvása kötelező, tilos kínzásuk, orvosi kísérletezés, de a háború okozta szükség következtében ellenőrző és biztonsági intézkedések bevezethetők. A nők védelme, így minden becsületük ellen irányuló támadással, különösen az erőszakos közöszlélssel, a prostitúcióra való kényszerítéssel vagy szemérmüket sértő minden cselekménnyel szemben biztosítandó. Egyetlen védett személyt sem szabad olyan cselekményekért büntetni, amelyet nem személyesen követett el (egyéniesítés);
- tilos a csoportos büntetés, minden megfélemlítő vagy terrorintézkedés, fosztogatás, javaikkal szemben megtorló intézkedés,
- biztosítani kell, hogy a védőhatalmakhoz, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságához, nemzeti társaságához fordulhassanak, vagy bármely olyan szervezethez, amely segítségükre lehet,
- a nem védett személyek, mert az állam biztonságára nézve káros tevékenységet folytatnak (megszállást követő 1 évig), vagy mert a megszállott területen kémkedés, szabotázs vádjával letartóztatták (veszélyes a megszállókra) a katonai szükségesség alapján szabadságkorlátozásuk lehetséges, de csak a minimális igazságügyi garanciákkal,
- az Egyezmény betartását ellenőrizheti, közvetíthet (vitarendezés, jószolgálat pártatlanul) a felek által felkért védőhatalom (konzuli, diplomáciai szolgálata) vagy a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága vagy bármely más pártatlan emberbaráti szervezet, az összeütköző Felek hozzájárulásával.

14. A *polgári lakosság védelme* a megszállt területeken is érvényesítendő. Ennek értelmében

- tilos onnan bármely indokból a tömeges vagy egyéni kényszer-áttelepítés, teljes vagy részleges kiűrités csak a lakosság biztonsága vagy parancsoló katonai okok alapján és annak idejére,
- biztosítani kell a gyermekek ápolásával és nevelésével foglalkozó intézmények működését, minden szükséges intézkedést meg kell tenni a gyermekek személyazonosságának megállapítására, leszármazásuk jegyzékbevitelének megkönnyítésére,
- tilos a gyermekek személyi állapotát (családi jogállását, nevét) megváltoztatni és besorozni a megszállói alakulatokba vagy szervezetekbe,
- tilos a védett személyeket a fegyveres erőiben vagy segédcapataiban való szolgálatra kényszeríteni, 18 éven aluliakat (védelmi) munkára kényszeríteni, a kötelező munkavégzéshez megfelelő eszközöket kell biztosítani a polgári lakosságnak (rabszolgaság tilalma),
- tilos ingó vagy ingatlan dolgokat elpusztítani, kivéve, ha az elpusztítást a katonai műveletek feltétlenül szükségessé teszik,
- tilos a lakosság élelemtől, orvosi ellátástól megosztása (éhezés, járványok megelőzése),
- tilos az igazságszolgáltatás akadályozása, de a megszálló hatalom ellen bűncselekményt (pl. javainak elpusztítása) elkövetővel szemben lehet eljárást indítani, de megtartva az igazságügyi garanciákat, lehetséges ilyen elkövetővel szemben az internálás, büntetés, kivéve a halálbüntetést a 18 éven alulival szemben.

15. A polgári lakosság körében lévő külföldiekkel kapcsolatos bánásmód főbb elemei a következők:

- jogosultak kiutazni, ezt tilalmazni csak biztonsági okból (állami érdek), határozattal és jogorvoslatot adva lehetséges, egyebekben azonos bánásmód, mint a honosakkal (pl. segélyezés, orvosi ellátás, munkára kötelezés, internálás/kényszerlakhely kijelölése biztonsági okokból),
- nem lehet őket semmiféle körülmények között oly országba ki/átszállítani, ahol politikai vagy vallási nézetei miatt üldözéstől tarthatnak (ide nem értve a köztörvényes cselekmény miatti kiadatást),
- megszállt területről nincs kiutazási joguk,
- védeltséget élveznek az ellenséges ország polgárai, ha menekültek (ténylegesen egyetlen kormány védelmét sem élvezik, egyedül azon az alapon, hogy jogilag ellenséges állam állampolgárai).

16. Az *egészségügyi és biztonsági övezetekre* vonatkozó minimális szabály, hogy az övezetet létesítő hatalom által ellenőrzött területnek csak kis részére terjedhetnek ki, és a befogadási képességükhöz viszonyítva csak ritkán népesíthetők be. Minden katonai célponttól, fontos ipari vagy államigazgatási létesítménytől távol kell lenniük és ilyenekkel nem szabad rendelkezniük, továbbá nem helyezhetők el olyan vidéken, amelynek a hadviselés szempontjából minden valószínűség szerint jelentősége lehet. A távközlési létesítményeket és szállítási eszközöket ott tilos katonai személyzet és hadianyag továbbítására használni, ideértve az egyszerű átszállítást is; **Az** egészségügyi és biztonsági övezeteket semmiféle körülmények között sem szabad katonailag védelmezni, az övezet széleire és az épületekre elhelyezett fehér alapon haránt futó vörös

szalagokkal kell megjelölni. A kizárólag a sebesültek és a betegek részére fenntartott övezeteket fehér alapon levő vörös kereszttel (vörös félhóddal, vörös kristállyal) lehet megjelölni, és ellátni megfelelő világítással éjjel is. Az ellenségeskedések megkezdésekor az összes szerződő államhoz eljuttatják az általa ellenőrzött területen létesített egészségügyi és biztonsági övezetek jegyzékét. A biztonsági övezetek célja, hogy megkülönböztessék a katonai célpontokat és a nem-katonai létesítményt, lakosságot (polgári védettség) egymástól. Például a szőnyeg-bombázás nem tesz különbséget, illetve, hogy bizonyos területeket kivonjanak a katonai célponttá minősítés alól, azaz tilos a megszállásuk. A biztonsági övezethez szükséges, hogy a felek közt minimális egyeztetés legyen erről, bár az ENSZ BT is kijelölheti. A gyakorlatban változatos elnevezések jöttek létre (békefolyosó, semleges övezet, védett területek, biztonsági menedék), így különböző típusokról beszélhetünk: kórházi övezetek, semleges övezetek, demilitarizált övezetek

Például a polgári védettséget az Öböl-háborúban (1991) Irak megsértette, mert scud rakétákkal támadta az izraeli városokat – ezek olyan fegyverek, amelyek nem irányíthatók csak katonai célokra. Ám ha Irak ezeket csak országán belül, a kurdok ellen veti be, nehéz lett volna hivatkozni arra, hogy megkülönböztetés nélküli támadást hajt végre, amennyiben azt a zendülőkkel szemben alkalmazta (nem nemzetközi konfliktusban nehéz a kombatáns és a civil megkülönböztetése, és a polgári védettség csak szokásjog, ha nem ratifikálta az adott állam az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvet).

A nyugati hatalmak Észak-Irakban támogatták a kurd felkelést, amely eredménytelen volt, és kialakítottak egy biztonságos menedéket, így a török határ felé özönlő 400 e menekült visszatérése lehetővé vált, majd ott az ENSZ képviselői vették át az irányítást

Bosznia-Hercegovinában 1993-ban az ENSZ BT hat biztonsági területet jelölt ki a városok lakosságának megvédésére, de nem jelölte ki pontosan a határvonalakat és a védelem módját. A szerbek azt állították, hogy a bosnyákok ezeket az övezeteket támadások fedezésére használják ellenük, a lakosság pedig nem volt hajlandó nemzetközi erőket segítségül hívni, így a zónákat nem lehetett semlegesíteni. 1995-ban az enklávé elfoglaló boszniai szerbek elől menekülő 5000 muzulmán védelmére nem siettek, és a rosszul felszerelt ENSZ csapatok végignézték, ellenállás nélkül, hogy a szerb erők elfoglalták Szrebrenica és Zepa biztonsági övezeteit, és ott vérengzést hajtottak végre, amelyben legalább 8000 fő vesztette életét. A Szrebrenicai mészárlás három muzulmán áldozata hozzátartozóinak 2014-ben Hollandia fejenként 20 ezer euró kártérítést fizetett, mert a kéksisakosok felelősek voltak bizonyíthatóan három muzulmán férfi haláláért. A Hágai Legfelsőbb Bíróság még 2013-ban döntött úgy, hogy a holland békefenntartó erők nem engedték be a szerb csapatok elől menekülőket, ide értve még azt a villanyszerelőt is, aki a békefenntartóknál dolgozott, és ezzel felelős halálukért.

Ruandában az ENSZ BT 1994-ben biztonsági humanitárius területeket jelölt ki, ám egyetlen ország sem ajánlott fel védelmet ehhez, nem adott csapatokat. A vérengzést követően a BT felhatalmazta Franciaországot, hogy katonai erővel hozzon létre egy övezetet, ám nem várt módon az a népiertás szervezőinek, a hutuknak nyújtott menedéket

Izrael a polgári lakosság elleni jogtalan támadásként 1993-ban, 1996-ban megtorló légi csapásokat mért dél-libanoni városokra, a Hezbollah elleni harcként, és ezzel 400 ezer ember menekülését idézték elő, több száz halott volt, menekültek főként. Az Amnesty International szerint a rádióüzenetek („azok a házak, melyekben Hezbollah-aktivistákat rejtegetnek, le lesz rombolva”) és a szórólapok megfélemlítették a lakosságot, hogy ha maradnak, elpusztulnak. Ám nem volt sokaknak járműve, beteg volt, idős volt, és aránytalanul nagy károk keletkeztek a lakosság körében, katonai előnyhöz képest.

17. A polgári lakosság védelmét a hatósági felügyelet alá helyezéskor (internálás) is garantálni kell. Az *internálásra vonatkozó minimális szabályok* szerint, az internálás helyét távol a harcoktól, jól (levegőből is) látható (IC) jelöléssel látják el. Az összeütköző felek egymást tájékoztatják erről, és megfelelő mennyiségű, minőségű óvóhelyet kötelesek kijelölni a

támadások esetére. A felügyelet (kijelölt lakóhely, tartózkodási hely) nem érinti az emberek jogképességét. Az internálási szabályokat a Vöröskereszt, a védőhatalom, az emberbaráti szervezetek ellenőrzik (látogatás, kapcsolatfelvétel az internáltakkal). További követelmények:

- az internáltakért katonai vagy polgári igazgatás kinevezett tisztségviselője felelős, munkatársainak ismerni kell a humanitárius jogi szabályokat;
- az internáltakat azon a nyelven kell tájékoztatni, amelyen értenek,
- tilos az internáltak olyan megjelölése, amely megalázó, egészségtelen, illetve tilos a tetoválás és testi azonosító jelek használata,
- tilosak a huzamos ideig tartó állítás, sorakozó, büntető testgyakorlatok, katonai gyakorlatoztatás és az élelmezési megszorítások,
- a rossz bánásmód miatt panaszjogot kell nekik biztosítani,
- az internálás kezdetétől számított egy héten belül kapcsolatfelvétel (levelezőlapon) a családtagok között anyanyelvükön,
- fegyelmi eljárás (pl. szökés miatt) lehet lefolytatni az internált személy ellen, ha az eljárás tisztességes, és a büntetés semmi esetre sem lehet embertelen, durva, egészségre veszélyes, figyelembe véve az érintett személy korát, nemét és egészségi állapotát,
- az azonos nyelvet beszélők, azonos vallásúak, családtagok egy csoportban tartása kötelező, állampolgárságuktól függetlenül, családtagok elválasztása csak kivételes lehet (munkavégzés, biztonsági okok) – de külön a hadifoglyoktól és más szabadáguktól megfosztott személyektől,
- az internáltak érdekképviselője választanak, hathavonta, egyesületeik szabadon alakulhatnak, az érdekképviselői tagok nem kötelezhetők munkára,
- munkára kötelezhetők az internáltak, fizikai erejük függvényében, méltányos munkabérért az egészségügyi végzettségük, valamint az igazgatási és fenntartási munkára alkalmas személyek (pl. konyhai munka, támadáskor az internáltak menekítésének segítése),
- gondoskodni kell az internáltak ellátásáról, továbbá fizetést kell kapni azoknak, akik munkát végeznek. Az ellátás része az élelmezés az egészség megtartásához szükséges mértékben, minőségben, kiadagolva, illetve élelmiszerjegyekkel), az ingyenes orvosi kezelés a helyi lakosokkal azonos szinten (pl. betegszoba, fertőző betegek, elmebetegek elkülönítése, szemüveg és művégtag biztosítása, legalább havi egyszer orvosi ellenőrzés), kérésre a sebesülés, betegség, kezelés orvosi igazolása, a megfelelő ruházat, lábbeli,
- az internáltakat személyazonosító okmánnyal kell ellátni,
- egészséges szállást kell nyújtani, tilos egészségtelen helyen és módon (pl. éghajlati szempontból veszélyes, nedves, fűtetlen és világítatlan helyiségekben, napi mosdási lehetőség hiányában) elhelyezni őket,
- biztosítani kell az élelmezéshez a beszerzést (pl. kantin), ide értve a dohány és tisztasági szereket is,
- az internáltak számára nem kötelezően elrendelt (munkaviszonynak minősülő) munkavégzés esetén megfelelő védőruha, védőfelszerelés (az nem lehet nevetséges vagy megalázó) jár,
- ha segélyalapot hoznak létre támogatásukra, azt nemzetiségenként kell kezelni és eljuttatni a támogatást, a támogatások vám-és illetékmentesek,
- szabadon tarthatnak istentiszteletet, a lelkészek szabad mozgása (helyi lelkészek vagy az internáltak közötti nyújtja a szolgálatot),
- sportolás, testedzés, gyermekeknek játszótér,

- saját használati tárgyaik maguknál tartása, de pénz, értékpapír, személyi okmányok stb. elvételéről elismervényt kell adni, pénzáttalást jóváírással lehetővé tenni,
- levelezés a családtagokkal, cezúra lehetséges, ha az nem késleltetheti a továbbítást,
- látogatók fogadása,
- lehetséges az internáltak áthelyezése másik internáló helyre (csak kivételesen lehet gyalogosan), a beteg és sebesült internáltak, valamint a terhes nők és a gyermekágyas anyák nem helyezhetők át addig, amíg az utazás egészségüket súlyosan veszélyezteti, kivéve, ha biztonságuk ezt feltétlenül megköveteli,
- vallásának megfelelő tisztességes temetés, halotti bizonyítvány kiadása a halál okának megjelölésével, hamvak kiadása a családtagok kérésére, vagy sírok pontos jelölése, jegyzékbe foglalása,
- az internálás oka megszűntével haladéktalanul szabadon bocsátás, haza/harmadik országba szállítás, erről megállapodások megkötése, eltűntek felkutatása

18. *Ki számít harcosnak?* Ennek tisztázása azért fontos, mert tőle kell számon kérni az ellenféllel és a polgári lakossággal kapcsolatos szabályok betartását, és e pozíció megállapítása nem egyszerű az adott helyzetben:

- olyan szervezett fegyveres erők, csapatok és alakulatok tagja, amelyben az alárendeltjeik magatartásáért az adott félnek felelős parancsnokság alá tartoznak, akkor is, ha a szembenálló fél által el nem ismert kormány, vagy a hatóság képviseli – ekkor a fegyveres erők egy belső fegyelmi rendszerbe tartoznak, amely többek között érvényesíteni tartozik a fegyveres összeütközésre vonatkozó nemzetközi jogi szabályok betartását,
- valamely összeütköző fél fegyveres erőinek azon tagja (az egészségügyi személyzet és lelkeszek kivételével), akinek joga van közvetlenül részt venni az ellenségeskedésekben,
- egyéb olyan fél-katonai, vagy fegyveres rendészeti szerv a fegyveres erői kötelékében, amelyről értesíteni tartozik a többi összeütköző felet,
- alkalmazni kell még az ellenfélre vonatkozó szabályokat arra, aki valamely összeütköző fél fegyveres erejének, ide értve e fegyveres erők részét alkotó néphadnak (milícia) és önkéntes csapattesteknek tagja, szervezett ellenállási mozgalmak tagjai, ha azok valamely összeütköző félhez tartoznak és a saját területükön belül vagy azon kívül tevékenykednek, még ha ez a terület megszállás alatt áll, és élükön oly személy áll aki alárendeltjeiért felelős, meghatározott és messziről felismerhető megkülönböztető jelvényt viselnek, fegyvereiket nyíltan viselik, és hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak;
- a fegyveres erőket követő, azoknak nem közvetlen részét alkotó személyek (katonai légi járművek polgári személyzete, haditudósítók, szállítók, katonák jólétéről való gondoskodással megbízott munka- és szolgálati egységek tagjai, ha engedélyt kaptak azoktól a fegyveres erőktől, amelyeknek kíséretéhez tartoznak),
- az összeütköző felek kereskedelmi tengerészete legénységének tagjai, ideértve a parancsnokokat, a révkalauzokat, növendékeket, a polgári repülés személyzetének tagjai, ha azok a nemzetközi jog egyéb rendelkezései értelmében nem részesülnek kedvezőbb elbánásban;
- a meg nem szállott terület lakossága, amely az ellenség közeledtére önként ragad fegyvert, hogy szembeszálljon a benyomuló csapatokkal, és amelynek nem volt ideje rendes fegyveres erőkké alakulnia, ha fegyvereit nyíltan viseli és a háború törvényeit és szokásait tiszteletben tartják

19. A *zsoldos* nem tekinthető harcosnak vagy hadifogolynak. A *zsoldos* ugyanis olyan személy, aki helyben, vagy külföldön kifejezetten abból a célból toboroztak, hogy fegyveres összeütközésben harcoljon; aki ténylegesen közvetlenül részt vesz az ellenségeskedésekben; aki alapján véve egyéni haszonszerzési vágyból vesz részt az ellenségeskedésekben, és akinek valamelyik összeütköző fél, vagy annak nevében más, ténylegesen olyan anyagi ellenszolgáltatást ígért, amely lényegesen meghaladja az érintett fél fegyveres erőinél szolgáló hasonló rangú és feladattal megbízott harcosoknak ígért, vagy fizetett összeget. A *zsoldos* az összeütköző félnek nem állampolgára, sem valamelyik összeütköző fél által ellenőrzött területnek lakosa. Ugyanakkor nem tagja valamely összeütköző fél fegyveres erőinek; és akit nem az összeütközésben részt nem vevő valamely állam küldött fegyveres erőinek tagjaként hivatalos szolgálatra.

20. Az *egészségügyi alakulat* olyan katonai, vagy polgári szerveződések, melyeket kizárólag egészségügyi célokra (sebesültek, betegek és hajótöröttek felkutatására, összegyűjtésére, szállítására, betegségük megállapítására, illetve kezelésére, az elsősegélynyújtásra, betegségek megelőzésére) szerveztek, így kórházak és más hasonló egységek, vérátömlesztő és kórmegelőző állomások és intézetek, egészségügyi raktárak, gyógyszer-lerakatok. Ezek lehetnek helyhez kötöttek, mozgók, állandóak vagy ideiglenesek.

21. Melyek a legfőbb *tilalmak az ellenféllel szemben*? Az összeütköző Feleknek a hadviselés módja vagy az eszköze megválasztásához való joga semmilyen fegyveres összeütközésben nem korlátlan. Így

- a támadás, vagy a támadást előkészítő hadműveletek során meg kell különböztetni magukat a polgári lakosságtól. Annak tudatában azonban, hogy a fegyveres összeütközések során vannak olyan helyzetek, amelyekben az ellenségeskedések természetéből következően a fegyveres harcos nem tudja magát megkülönböztetni, a harcost továbbra is harcosnak kell tekinteni, feltéve, hogy az ilyen helyzetekben nyíltan viseli fegyverét minden egyes katonai összecsapás során; illetve mindaddig, amíg az ellenség látókörében tartózkodva részt vesz a közreműködésével megindítandó támadást megelőző katonai felfejlődésben;
- bármely harcos, aki a szembenálló fél hatalmába kerül, hadifogolynak minősül;
- valamely összeütköző fél fegyveres erőinek egyetlen tagját sem illeti meg a hadifogoly jogállása, ha kémtevékenység folytatása közben kerül a szembenálló fél hatalmába. A kém olyan személy, aki a szembenálló fél által ellenőrzött területen végez hírszerzést, vagy ezt megkísérli, és nem viseli eközben fegyveres erőinek egyenruháját, vagy valamely összeütköző fél fegyveres erőinek az a tagja, aki egyébként a szembenálló fél által megszállt terület lakosa, és ezen a területen végez katonai érdekű hírszerzést, vagy ezt megkísérli saját erői számára, de ezt hamis látszat keltésével vagy szándékosan titkolt módon végzi, ám kémkedés közben fogják el; esetleg valamely összeütköző fél fegyveres erőinek az a tagja, aki a szembenálló fél által megszállt területen nem e terület lakosaként folytat kémkedést, de saját fegyveres erőihez való visszatérése előtt fogják el;
- tilos olyan fegyvereket, lövedékeket és anyagokat, valamint olyan hadviselési módokat alkalmazni, amelyek felesleges károkat, vagy szükségtelen szenvedést okoznak, avagy célzatosan vagy valószínűen nagyarányú, hosszan tartó és súlyos károkat okozhatnak a természeti környezetben, megkülönböztetés nélkül hatnak, mértéktelen sérülést okoznak.

Így például tilos minden olyan fegyvernek az alkalmazása, amelynek elsődleges hatása az, hogy olyan repeszekkel okoz sérülést, amelyek röntgensugárral nem mutathatók ki az emberi testben, vagy aknát, meglepő aknát, más olyan eszközt alkalmazni, amelynek az a rendeltetése vagy képes arra, hogy mértéktelen sérülést vagy szükségtelen szenvedést okozzon, mivel olyan mechanizmust vagy szerkezetet rejt, amelyet arra terveztek, hogy az általában használatos aknakeresők jelenlététől, azok mágneses vagy más közvetlen érintkezés nélküli hatásának eredményeként, azok normális alkalmazása során, a kereső tevékenység folyamatában a harcanyagot felrobbantsa. Szintén ezen okból tilos a részbeni vagy kizárólagos harci rendeltetésű, a szabad szemre, azaz a védőeszközök nélküli szemre, vagy a látást javító (optikai) eszközökön keresztül a szemre ható, tartós vakságot okozó, ilyen céllal kifejlesztett lézerefegyverek használata. Régióta tilalmazott az olyan gyalogság elleni aknák, táv-telepíthető aknák bevetése, amelyek nem felderíthetőek, ugyanis nem rendelkeznek angolul vagy a megfelelő nemzeti nyelven vagy nyelveken az alábbi információkat tartalmazó felirattal: a gyártó ország megnevezése, a gyártás éve és hónapja, sorozatszám vagy tételszám. Az aknán a jelzés, amennyire lehetséges, legyen látható, olvasható, időtálló és a külső hatásokkal szemben ellenálló;

- új fegyver, hadtechnikai eszköz kifejlesztése, bevezetése, illetve rendszeresítése során meg kell állapítani, hogy annak alkalmazása nem esik-e minden, vagy bizonyos körülmények között a felet kötelező valamely más nemzetközi jogi szabály tilalma alá;
- az Egyesült Nemzetek megkülönböztető jelvényét csak e Szervezet engedélyével szabad használni, és fegyveres összeütközés során tilos a semleges, vagy az összeütközésben részt nem vevő más államok zászlóit, katonai jelvényeit, jelzéseit, illetve egyenruháit használni. Másfelől tilos támadás közben, illetve a hadműveletek leleplezésére, elősegítésére, biztosítására vagy akadályozására a szembenálló Felek zászlóit, vagy katonai jelvényeit, jelzéseit, illetve egyenruháit használni;
- tilos olyan parancs kiadása, hogy senki sem maradhat életben, az ellenséget ezzel fenyegeti, illetve a hadműveleteket ilyen alapon folytatni,
- tilos megtámadni azt, akiről felismerhető, hogy harcképtelen, aki a szembenálló fél hatalmában van, és egyértelműen kifejezésre juttatja azt a szándékát, hogy megadja magát, vagy sebesülése, vagy betegsége következtében elvesztette eszméletét, egyébként magatehetetlenné vált, és azért önvédelemre képtelen, és tartózkodik ellenséges cselekmények elkövetésétől, szökéstől;
- az ellenséget tilos hitszegéssel megölni, megsebesíteni, vagy foglyul ejteni. Mi számít hitszegésnek? Aki az ellenségben bizalmat keltve, az ellenséget - e bizalommal való visszaélés szándékával - abban a hitben tartják, hogy a fegyveres összeütközésekre vonatkozó nemzetközi jogi szabályok alapján védelem illeti meg. Így például a megfelelő zászló kitűzésével fegyverszüneti tárgyalási szándék, vagy megadás, sebesülés, vagy betegség miatti harcképtelenség, polgári, azaz nem harcos minőség színlelése jelentheti ilyen visszaélést. A védett helyzet színlelése az ENSZ vagy semleges, illetve az összeütközésben részt nem vevő más államok jelzéseinek, jelvényeinek, vagy egyenruháinak viselésével is megvalósulhat. Ugyanakkor a hadicselek alkalmazása nem tilos: tehát olyan cselekmények végzése, amelyek célja az ellenség félrevezetése, vagy meggondolatlan akciókra bírása, ha nem sértik a fegyveres összeütközésre vonatkozó nemzetközi jogi szabályokat, az ellenségben nem keltenek bizalmat jogi védettsége tekintetében. Hadicselnek tekintendők többek között az álcázás, a csapda, a megtévesztő hadműveletek és a féltevezető adatok közlése.

22. Még néhány fontos *magatartási szabályt is megemlíthetünk az ellenféllel való bánásmód tekintetében:*

- hadifogoly minőségben védelemre jogosult személyek kerülnek olyan rendkívüli harci körülmények között a szembenálló fél hatalmába, amelyek nem teszik lehetővé elszállításukat, szabadon kell őket engedni és minden ésszerű óvintézkedéssel gondoskodni kell biztonságukról;
- az összeütköző fél, ha sebesülteket és betegeket kénytelen ellenfelének átengedni, amennyiben a katonai szempontok megengedik, a gondozáshoz hozzájárulás céljából egészségügyi személyzetének és felszerelésének egy részét is hátrahagyni tartozik;
- ütközet után késedelem nélkül minden lehető intézkedést meg kell tenniük abból a célból, hogy felkutassák és összeszedjék a sebesülteket és betegeket, védelembe részesítsék őket fosztogatás és bántalmazás ellen, hogy biztosítsák részükre a szükséges gondozást;
- egyezséget kell kötni, hogy ez által lehetővé váljék a csatatéren hátrahagyott sebesültek elvitele, kicserélése és elszállítása. Az összeütköző felek közötti megállapodások rögzíthetik a sebesülteknek és a betegeknek a védelmét: az ostromlott vagy körülrzárt övezetből való kiürítése és kicserélése, az egészségügyi és az egyházi személyzetnek, valamint az egészségügyi felszerelésnek ebbe az övezetbe irányuló átszállítása érdekében.
- jegyzékbe kell foglalni az ellenfél hatalmába került sebesültek, betegek és a halottak személyazonosságának megállapítására alkalmas adatokat, a tájékoztató irodával kell közölni, amely azokat a védőhatalom, valamint a Központi Hadifogoly Iroda útján továbbítani lehessen;
- a halottakat csak kényszerítő egészségügyi okokból vagy az elhunytak vallása miatti indokokból lehet elhamvasztani, hamvasztás esetében ennek megtörténtét az indokok megjelölésével részletesen fel kell jegyezni a halotti bizonyítványon vagy a hitelesített halotti jegyzékben. Egyébként kötelező a halottakat tisztességesen eltemetni, lehetőleg saját vallása szertartása szerint, és a sírokat tartsák tiszteletben; hacsak lehetséges az elhunytak nemzetisége szerint csoportosítsák, megfelelően karban tartsák, és úgy legyenek megjelölve, hogy azokat mindenkor meg lehessen találni;
- az ellenségeskedések kezdetén hivatalos sírszervezetet kell létesíteni, hogy így az esetleges kihantolásokat (exhumálásokat) lehetővé tegyék,
- a fegyveres erők ellenfél hatalmába került összes mozgó egészségügyi alakulatainak felszerelése továbbra is a sebesültek és a betegek céljaira szolgál. A hadseregek helyhez kötött egészségügyi intézeteinek épületeire, felszerelésére és raktáira a hadijog marad érvényben, amíg ezekre a sebesülteknek és betegeknek szükségük van, rendeltetésüktől el nem vonhatók, de a hadműveletet végző csapatok parancsnokai csak sürgős katonai szükség esetén használhatják, azzal a feltétellel, hogy előzetesen megteszik az ott ápolt sebesültek és betegek ellátásának biztosítására szükséges intézkedéseket. Tilos a hadsereg egészségügyi felszerelését és raktárakat nem szabad szándékosan megsemmisíteni;
- az ellenséges vagy az ellenség által megszállt terület átrepülése ellenkező megállapodás hiányában tilos, véletlen leszállás esetén pedig a sebesültek és betegek, valamint a légi jármű legénysége hadifoglyokká válnak;
- személyazonossági igazolványoknak minden hadseregben egyformának és lehetőleg ugyanazon típusúnak kell lennie, alapul véve az Egyezményhez csatolt mintát. Az általuk használt formát az ellenségeskedések kezdetén közlik egymással. Minden személyazonossági igazolványt lehetőleg legalább két példányban kell kiállítani, amelyek

közül az egyik a kiállító hatóságnál marad. A személyzet semmi esetben sem fosztható meg sem jelvényeitől, sem személyazonossági igazolványától, sem a karszalag viselésének jogától;

- az egészségügyi alakulatok, intézmények és övezetek védelmére megkülönböztető jelzést kell használni. Az összeütközésben résztvevő mindegyik fél köteles törekedni arra, hogy az egészségügyi és egyházi személyzet, valamint az egészségügyi alakulatok és szállítóeszközök felismerhetők legyenek, mert védelem alatt állnak. Itt van különös szerepe a megkülönböztető jelzésnek (vörös kereszt jelvény, elnevezés), valamint annak, hogy ne éljenek ezzel vissza (pl. utánzás, jelképnek arra fel nem jogosított magánszemélyek, közttestületek, magántársaságok, valamint kereskedelmi vállalatok részéről való használata, tekintet nélkül a használat céljára és megkezdésének időpontjára);
- tilos egészségügyi légi járművek felhasználásával katonai előnyt szerezni (kémkedés, felderítés), az egészségügyi légi járműveket nem szabad katonai létesítmények támadás alóli mentesítésére felhasználni;
- mihelyt a körülmények lehetővé teszik, az aktív harci cselekmények befejeztével az összeütköző felek mindegyike köteles felkutatni a szembenálló fél által eltűntnek nyilvánított személyeket, adatait és az ilyen adatok iránti kérélmeket közvetlenül vagy a védőhatalom, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának Központi Tájékoztató Irodája, illetve a Nemzetközi Vöröskereszt társaságok útján kell továbbítani;
- a megszállás során, vagy fogságban elhalálozott személyek sírjai, illetve maradványaik más nyughelyei találhatóak - megállapodásokat tartoznak kötni annak érdekében, hogy: megkönnyítsék a síroknak az elhunytak hozzátartozói és a hivatalos sírnyilvántartó szolgálat képviselői részéről történő felkeresését és hogy szabályozzák annak gyakorlati módozatait; biztosítsák az ilyen sírok állandó védelmét és karbantartását; megkönnyítsék az elhunytak maradványainak és személyi dolgainak hazájuk, vagy amennyiben az nem emel kifogást, legközelebbi hozzátartozóik kérélmére történő hazaszállítását.

23. A *leszerelés* része, hogy a harci cselekmények végeztével és amilyen hamar lehetséges, minden fegyveres összeütközésben résztvevő fél, az ellenőrzése alá tartozó szennyezett területeken található, a háborúból visszamaradt robbanószerkezeteket köteles megjelölni (UXO, AXO), a szennyezett területet mentesíteni, a háborúból visszamaradt robbanószerkezeteket eltávolítani vagy megsemmisíteni. A háborúból visszamaradt robbanószerkezetek által szennyezett olyan területek, amelyek komoly humanitárius kockázatot jelentenek, a robbanószerkezet-mentesítés, eltávolítás vagy megsemmisítés tekintetében elsőbbséget élveznek. Ide tartoznak a háborúból visszamaradt robbanó szerkezetek feltérképezése, megjelölése, nyilvántartása, a mentesítéshez szükséges kivitelezhetőség megállapítása, ezekre fontossági sorrend felállítása; a fenti tevékenységekhez szükséges források előteremtése nemzetközi együttműködéssel, a megfelelő információnak a terület felett ellenőrzést gyakorló fél, valamint e terület polgári lakossága rendelkezésére bocsátásának megkönnyítése céljából. Ehhez meg kell szervezni a háborúból visszamaradt robbanószerkezeteket tartalmazó körzetek megjelölését, körbekerítését és folyamatos felügyeletét. (Bővebben ld. Protocol on Explosive Remnants of War értelmében: fel nem robbant robbanótetek (Unexploded Ordnance - UXO), elhagyott robbanótetek (Abandoned Explosive Ordnance - AXO)

24. A szárazföldi és tengeri erők közti hadműveletekben megsebesültekre, betegekre, elhaltakra vonatkozó szabályokat kötelesek alkalmazni a konfliktusban álló felek (hatalmak), ide értve az Egyezmények és a Jegyzőkönyvek kötelező minimumait, továbbá a létrehozott külön megállapodásokat, amelyek ezen felüli szabályokat rögzítenek. A semleges hatalmak, a konfliktusban álló felek érdekeinek védelmével megbízott védőhatalmak (diplomáciai testülete, konzuli személyzete segít és ellenőriz), az emberbaráti szervezetek pedig a konfliktusban érintett felek közt közvetítenek, ellenőriznek. E körben fontos tudni, hogy a szabályt a sebesültekre, betegekre kell kiterjeszteni a gyakorlatban, azaz olyan személyekre, arra, aki katonai vagy polgári személyek, és sérülésük, betegségük, vagy egyéb testi vagy szellemi rendellenességük, illetve fogyatékosságuk folytán orvosi segítségre, vagy ápolásra szorulnak, és nem vesznek részt az ellenségeskedésekben, a szülő nők, az újszülöttek, az azonnali orvosi segítségre, vagy ápolásra szoruló más személyek (pl. gyengélkedők, várandós anyák).

25. 4. A hajótöröttek is katonai, vagy polgári személyek, akik az őket szállító hajót, légi járművet ért szerencsétlenség folytán veszélybe kerültek, és nem vesznek részt az ellenségeskedésekben, de megmentésük során mindaddig hajótörötteknek számítanak, amíg az Egyezmények, vagy a Jegyzőkönyv értelmében más jogállásúvá nem válnak.

26. A legfontosabb magatartási szabályok a fegyveres erők tagjaival kapcsolatosan, ha azok sebesültek, betegek vagy hajótöröttek lesznek, a következők:

- minden körülmények között kímélet és védelem, ezért bármelyik fél összes sebesültjeit, betegeit és hajótörötteit tiszteletben kell tartani, emberséges bánásmódban részesíteni és gondozni;
- a nőekkel szemben nemüknek járó különös figyelmet kell tanúsítani,
- ha semleges hadihajó vagy semleges légi jármű vette fel őket a fedélzetére, gondoskodni kell arról, hogy ne vehessenek részt újból a hadműveletekben, ha erre van nemzetközi jogi kötelezettség;
- késedelem nélkül kell felkutatni és összeszedni a hajótörötteket, a sebesülteket és betegeket, hogy védelemben részesíthessék őket a fosztogatás és bántalmazás ellen, és hogy biztosítsák részükre a szükséges gondozást, valamint, hogy felkutassák a halottakat, és megakadályozzák kifosztásukat;
- a legrövidebb időn belül jegyzékbe kell foglalniuk az ellenféltől a hatalmukba került hajótöröttek, sebesültek, betegek és halottak személyazonosságának megállapítására alkalmas összes személyazonosító adatot, tárgyakat, és azt elküldeni a Tájékoztatási Irodának (majd hadifoglyokra vonatkozó szabályok alkalmazása vagy átadás);
- a halottak tengerbe süllyesztése, - hacsak a körülmények megengedik – egyénileg történik, előtte a holttestek alapos, és ha lehetséges, orvosi megvizsgálása, hogy a halált és a személyazonosságot megállapítsák, ezekről tájékoztatást adjanak. A halottakat csak kényszerítő egészségügyi okokból vagy az elhunytak vallása miatt lehet elhamvasztani, ennek megtörténtét az indokok megjelölésével részletesen fel kell jegyezni a halotti bizonyítványon vagy a hitelesített halotti jegyzékben, a halottakat tisztességesen temessék el; hacsak lehetséges, annak a vallásnak szertartása szerint, amelyhez tartoztak;
- a katonai hatóság felhívást intézhet a lakossághoz, annak emberbaráti érzéseire hivatkozva, hogy ellenőrzése mellett önként szedje össze és ápolja a sebesülteket és betegeket, akik védelmet élveznek e tevékenységük miatt. A konfliktusban álló fél felhívhatja a semleges kereskedelmi hajók, jachtok és csónakok parancsnokait azok

emberbaráti érzéseire hivatkozva, hogy vegyék fel fedélzetükre és részesítsék ápolásban a sebesülteket, betegeket és hajótörötteket, továbbá szedjék össze a halottakat – és e hajókat védelemben kell részesíteni;

- a Vöröskereszt vagy a magánszemélyek által használt kórházhajók, légi járművek (erről szóló hatósági okirat meglétében) ugyanabban a védelemben részesülnek, mint a katonai kórházhajók, járművek;
- a parti mentési műveletek céljára használt csónakokat védelmezni kell,
- a hadihajó fedélzetén folyó harc esetén a betegszobákat lehetőleg kímélni és oltalmazni, kórházhajók szabad távozását biztosítani kell a kikötőkből, a kórházhajók egyházi, orvosi és ápolószemélyzetét, legénységét kíméletben és védelemben kell részesíteni.

27. Az egészségügyi alakulatok, személyzet és a betegek, sérültek védelmezése számos részletszabály és tilalom révén valósul meg az Egyezményben:

- az egészségügyi légi járművek, egészségügyi alakulatok, járművek jelölése kötelező, pl. a Nemzetközi Polgári Repülésügyi Szervezet (ICAO) 9051. számú Repülési Technikai Szabályzatában meghatározott, felvillanó kék fényből álló jelzés - az egészségügyi légi járművek azonosságának jelzésére szolgál, semmilyen más légi jármű e jelzést nem használhatja;
- a katonai hatóság ellenőrzése alatt az egészségügyi szolgálat köteles viselni a megkülönböztető jelvényt (kereszt, félhold, kristály) karszalagként, járműveken felfestve, sőt az ismertetőjellel ellátott külön személyazonossági igazolvánnyal is fel kell szerelni az egészségügyi személyzetet. Ennek az igazolványnak nedvességállónak és olyan nagyságúnak kell lennie, hogy zsebben elhelyezhető legyen. Az állam hivatalos nyelvén kell fogalmazni és legalább az érdekelt családi nevét, utónevét, születésének időpontját, rendfokozatát és anyakönyvi számát kell tartalmaznia. E szabályokat modernizálták 1977-ben, így az igazolványban szerepel a név, a születés dátuma (vagy ha ez nem áll rendelkezésre, úgy a kiállításkori életkor) és a tulajdonos személyazonossági száma (ha van ilyen); milyen címen jár a tulajdonosnak az Egyezményekben és a Jegyzőkönyvben biztosított védelem; a tulajdonos fényképe, aláírása vagy hüvelykujjának lenyomata, vagy mindkettő; a tulajdonos vércsoportja jelölése. A személyazonossági igazolványok legyenek egységesek és a lehetőséghez képest azonos típusúak az összeütközésben részes minden fél számára;
- védelemben részesítés minden körülmények között, így kizárólag a sebesültek és betegek felkutatására, felszedésére, szállítására és kezelésére vagy a betegség megelőzésére, az egészségügyi alakulatok és intézetek ügyvitelére alkalmazott személyzetet, valamint a fegyveres erőkhöz tartozó tábori lelkészeket védelem illeti meg. A Vöröskereszt nemzeti egyesületei és a kormányuk által szabályszerűen elismert és engedélyezett önkéntes segítő szervezetei e tevékenységre alkalmazott személyzete is védelmet élvez. Ennek megfelelően, ha személyzet az ellenfél hatalmába jut, csak olyan mértékben tartható vissza, amilyen mértékben azt az egészségügyi helyzet, a lelki gondozás és a hadifoglyok száma szükségessé teszi – tehát ápolást, lelki gondozás, gyógyítást kel végezniük, és nem tekinthetők hadifogolyoknak;
- az egészségügyi alakulatokat semmilyen körülmények között sem szabad katonai objektumoknak támadástól való védelmezésére felhasználni, az összeütköző felek a lehetőség szerint kötelesek gondoskodni egészségügyi alakulataik olyan elhelyezéséről, hogy a katonai objektumok elleni támadások ne veszélyeztessék biztonságukat, valamely

semleges állam elismert egyesülete csak saját kormányának előzetes beleegyezésével és magának az illető összeütköző félnek az engedélyével segíthet egészségügyi személyzetével és alakulataival, ez a személyzet és ezek az alakulatok ennek az összeütköző félnek a felügyelete alatt állnak;

- az egészségügyi légi járművet, amely átrepül a szembenálló Fél által ténylegesen/alig ellenőrzött terület felett, fel lehet szólítani, hogy átvizsgálás céljából leszálljon, illetve vízre ereszkedjen, köteles engedelmessé válni, és ha az nem egészségügyi légi jármű vagy súlyosan visszaélt a helyzetével, a gép lefoglalható;
- a fegyveres erők ellenfél hatalmába került összes mozgó egészségügyi alakulatainak felszerelése továbbra is a sebesültek és a betegek céljaira szolgál, a sebesült- és a betegszállítványokat vagy az egészségügyi felszerelés szállítványokat tiszteletben kell tartani;
- az Egyezmény béke és háború idején a lehető legszélesebb körben való terjesztése, így be kell iktatni a katonai - és ha lehetséges -, a polgári oktatási tervbe oly módon, hogy az Egyezmény alapelveit az egész lakosság, különösen a harcoló fegyveres erők, az egészségügyi személyzet és a tábori lelkészek megismerjék;
- meg kell büntetni azokat a személyeket, akik az Egyezmény valamely rendelkezését súlyosan megsértették, vagy annak megsértésére utasítást adtak;
- a diszkrimináció tilalma kiterjed arra, hogy a betegek, sebesültek életét, egészségét egyformán óvni kell, biológiai kísérletek, előre megfontolt szándékkal orvosi segély vagy ápolás nélkül hagyásuk, szándékosan előidézett fertőzés vagy ragály veszélyének való kitételük tilos - még beleegyezésük ellenére is. A testcsonkítás, orvosi, vagy tudományos kísérletezés, átültetés céljából szövet-, vagy szerveltávolítás tilalmazott. Másfelől, senkit nem szabad zaklatni vagy megbüntetni azért, mert sebesülteket vagy betegeket ápol.
- az egészségügyi szolgálat helyhez kötött intézetei és mozgó alakulatai semmi körülmények között sem támadhatók meg és védelmezendők. Noha az intézet személyzete fegyverrel van ellátva, és saját vagy sebesültjei és betegek védelmére fegyverét használja; vagy a fegyveres betegápolók hiányában az alakulatot vagy intézetet készség, őrség vagy kíséret védelmezi, ez nem ok az ellenük való támadásra, akár csak az, ha az alakulatnál vagy intézetnél a sebesültektől és a betegektől elvett, de az illetékes helyre még be nem küldött hordozható fegyverek és lőszeranyagok vannak;
- tilos egészségügyi légi jármű ellenséges vagy az ellenség által megszállott terület feletti átrepülése ellenkező megállapodás (engedély) hiányában, véletlen leszálláskor pedig hadifogságba kerülnek, de mindent el kell követni a gép azonosítására a védelem elérése érdekében;
- tilos egészségügyi légi járművek hírszerzői tevékenységre felhasználása, azok nem vihetnek magukkal ilyen célra szolgáló felszereléseket, olyan személyeket, vagy rakományt, akik, vagy amelyek nem tartoznak az egészségügyi szállítvány, sebesültek fogalmi körébe, az ilyen járműveken utazók személyi holmijának, illetve a kizárólag a repülés, az összeköttetés, vagy az azonosítás megkönnyítésére szolgáló berendezéseknek a szállítása kivételével,
- az Egyezmény védelme alatt álló sebesültekkel, betegekkel, hajótöröttekkel, személyzettel, a hajókkal és felszereléssel szemben megtorló intézkedések fogantatása tilos;
- semmilyen körülmények között nem büntethető az orvosi etikával összeegyeztethető egészségügyi tevékenység végzése, tekintet nélkül arra, hogy az ilyen tevékenységet

kinek a javára végzi, tilos az egészségügyi tevékenységet folytató személyeket arra kötelezni, hogy az orvosi etika szabályaival, a sebesültek és betegek érdekeit védő más orvosi szabályokkal, vagy az Egyezmények és Jegyzőkönyv rendelkezéseivel ellentétes cselekményeket végezzenek/ne végezzék el, vagy arra, hogy a szembenálló félnek információt nyújtsanak azokról a sebesültekről, és betegekről, akik gondozásuk alatt vannak/ voltak, amennyiben megítélésük szerint az ilyen információ az érintett betegekre, vagy családjaikra nézve hátrányos lehet.

28. A harcok során *eltűnt személyekkel kapcsolatos szabályok* célja, hogy amint lehetséges, de legkésőbb az aktív harci cselekmények befejeztével az összeütköző felek mindegyike kutassa fel az eltűntnek nyilvánított személyeket. A szembenálló fél minden rájuk vonatkozó adat közlésével köteles megkönnyíteni az ilyen személyek felkutatását, és az adatgyűjtés megkönnyítése érdekében az összeütköző felek mindegyike köteles nyilvántartásba venni a fegyveres konfliktus következtében két hétnél hosszabb ideje elfogott, bebörtönzött, vagy egyébként fogva tartott, a fogva tartás során bármikor elhalálozott személyeket. Másfelől, kötelesek megkönnyíteni és szükség esetén elvégezni az ellenségeskedések vagy megszállás következtében más körülmények között elhalálozott ilyen személyek adatainak felkutatását és nyilvántartásba vételét. Az eltűntnek nyilvánított személyek adatait és az ilyen adatok iránti kérelmeket közvetlenül vagy a védőhatalom, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának Központi Tájékoztató Irodája, illetve a Nemzetközi Vöröskereszt társaságok útján kell továbbítani, illetve azt a Központi Tájékoztató Iroda is megkapja. Az összeütköző feleknek törekedni kell olyan megállapodásokra, amelyek alapján csoportokat szerveznek a halottak harctéri felkutatására, azonosítására és összeszedésére, ide értve az ellenőrzésük alatt álló területeken történő kutatást. Az ilyen csoportok tagjait kizárólag ilyen feladataik teljesítése során kímélni és védeni kell. További feladata az összeütközésben résztvevő feleknek és más humanitárius jogot alkalmazóknak, hogy minden lehetséges módon elősegítsék a fegyveres konfliktusban szétszakadt családok egyesítését.

Németországban, Ausztriában is gondokat okozott a kérdés. Így rendelet engedte meg, hogy a háborúban eltűnteket, ha az eltűnt életben létéről egy éve nincs hír, holtak nyilváníthatják (1916). Törvény értelmében, ha két év telt el az életben létről szerzett ismeret óta, úgy holtak nyilvánítható, de csak 1919 márciusától kezdve. E szabályokban közös, hogy a bíróság egy bizonyítási eljárást követően vélelmezi a halálát annak, aki a háborúban eltűnt és magáról életjelt nem adott, míg a bíróság állapította meg a halál tényét, ha az biztosan bekövetkezett, de nincs rá más okirat, és a halott nem lelhető fel (pl. a hadifogoly táborát vagy kórházat bombatalálta érte)

A magyar szabályozás az első világháborút követően úgy rendelkezett, hogy az 1914. júliusától eltűnt katonák felesége nem köthetett újabb házasságot, gyermeke, özvegye nem örökölhette, és nem fizették ki a biztosítást és a nyugdíjakat a halál megállapításának hiányában. Ezért született igazságügyi miniszteri rendelet az 1914-1917. január 1. között eltűnt katonák holtá nyilvánításáról és a halál tényének megállapításáról (28.000/1919.I.M. számú rendelete), a hadügyminiszter rendelete a katonák haláláról szóló bejelentőlap bevezetéséről (183.848/35. 1919.sz.). 1917-ben kitört orosz forradalom miatt sok hadifogolyról nem jött posta, így az 1917-től eltűntekről később rendelkeztek. A miniszterelnöki rendelet engedélyezte a jegyesnek, hogy a harctéren elesett, megsebesülés vagy betegség miatt meghalt katona nevét viselhesse, törvényesítse gyermekét.

Az IM rendeletet a háborúban 1914-1916 között eltűnt személyekre kellett alkalmazni, akik a fegyveres erők tagjai, a hadra kelt seregeknél önkéntes/segítségnyújtóként tartózkodtak (civiliek) voltak, vagy az ellenség hatalmába kerültek, és eltűnésük előtt olyan helyen tartózkodtak, ahol hadi esemény történt, vagy a háború következményeként előállt harc vagy belső zavarok folyamán tűntek el, továbbá e személyek házas társára, örökösére. Az árvaszéki ügyéssel együtt ők kérhették az eljárás megindítását. A holtak nyilvánítás az utolsó lakóhely (illetőség) vagy budapesti járásbíróson indult, ahol a halál valószínű idejét állapították meg. Bizonyítás lehetséges volt az időpontot és a tényt illetően, de csatolni kellett a Vöröskereszt Egylet nyilvántartásából és a hadügyminisztériumból származó adatokat (pl. hadifogoly jegyzékek, veszteségi adatokat a tízmillió adatos nyilvántartásból), a katona utolsó leveleit (pl.

sebesülés, ápolás, fogságba esés helye, ideje megállapítására). Hirdetményt tettek közzé hatvan napra (bírószágon vagy napilapban), hogy újabb adatokat szerezzenek (260 ezer ilyen nyomozást folytattak le 1919-1920-ban). Az eljárásban hat korona illetéket kellett fizetni, kivéve a szegény jogon illetékmentességet. A döntéshozatalt felfüggeszthették (pl. a Vöröskereszt Egylet kérte az adataira hivatkozva, ha életben létre, hadifogságra volt adat), a döntést pedig a Curia előtt lehetett jogorvoslattal támadni.

A halál tényének bírósági megállapítása a világháborúval kapcsolatos események következtében arra szorítkozott, hogy az 1914. július 28-át követően meghalt egyén halála közokirattal igazolható legyen. Szintén a járásbírószágon kérelmezték, csatolva a Vöröskereszt Egylet által igazolt adatokat, amely a halált megnyugtatóan bizonyította. A bíróság hirdetményt tett közzé az ismert halálozási adatokat és körülményeket illetően, és a határozatban azt a napot jelölik meg, amelyen már kétségtelenül nem élt az illető. A holtak nyilvánítás házassági hatása az volt, hogy a túlélő házastárs új házasságot köthetett, a régi házasság megszűnt, kivéve, ha az új házaspár bármelyike a házasság megkötésekor tudta, hogy a holtak nyilvánított még él (bigámia). Ugyanis a holtak nyilvánítás önmagában nem szüntette meg a házasságot, csak az újabb házasságkötés, és ha a felek jóhiszeműek voltak, akkor egy éven belül tévedés miatt megtámadható a házasság (az eltűnt visszatér), vagy a holtak nyilvánító határozatot támadják meg (az eltűnt életjelt ad, hazatér), azt megsemmisítették. Így a második házasságkötés érvénytelen lett, az első pedig érvényes lett. Ezt a megoldást jogászok kritizálták.

29. A fegyveres összeütközés területén veszélyes szakmai kiküldetésben levő újságírókat polgári személyeknek kell tekinteni. A fegyveres erőkhöz nem tartozó, azokat kísérő haditudósítókat megilleti a hadifogoly jogállás, ha az ellenséges hatalom alá kerülnek, így védelem illeti meg őket, személyazonossági igazolványt kaphatnak, melyet annak az államnak a kormánya tartozik kiállítani, amelynek az újságíró állampolgára, vagy amelynek a területén állandó lakóhelye van, illetve amelyben az őt foglalkoztató hírközlő szervezet működik, annak tanúsítania kell, hogy az azzal ellátott személy újságíró.

Ruandában a *hutuk* felsőbbrendűségét hirdető lapban 213 gyerek nevét sorolta fel, szüleik nevével együtt, akik csatlakoztak az „*Inkotanyi*”, azaz a Ruandai Hazafias Hadsereg (RPA), a *tuszik* felkelő seregének kötelékéi közé. A lap figyelmeztette *hutu* olvasóit: „Íme, ezek az emberek készülnek fegyvert ragadni és kiirtani benneteket. Kezddetek neki megszervezni a védelmeteket, mert a biztonsági szolgálatok képtelenek lesznek megővni titeket.” Számos hasonló listát publikált még a *Kangura*, valamint az írott sajtó e termékét előszóban kiegészítő adó, a népiirtásra buzdító Ezer Domb Szabad Rádiója és Televíziója, az RTLM. A Nemzetközi Törvényszék e médiumok alapítóit, szerkesztőit és revizorait vonta felelősségre 1996-ban Julius Streicher-t elítélték, mint a *Der Stürmer* antiszemita lap főszerkesztőjét, és a zsidóellenes propaganda egyik szervezőjét. Nürnbergben kötél általi halálra ítélték, és nemzetközi bírói fórum elsőként állapította meg a médiában dolgozók felelősségét népiirtásra való felbujtásban. Ugyanakkor a gyerekek katonaként történő alkalmazása kérdésének a bírák nem szenteltek külön figyelmet más népiirtásnál, így nem vetődött fel Arushában a ruandai népiirtás ezen aspektusának megítélése.

Például az izraeli kormány nem engedett be egyetlen hírdudósítót sem a Gázai övezetbe, ezért a világ közvéleményét kizárólag a helyszínen tartózkodó arab tudósítók értesítik arról, ami történik a háború sújtotta területen. A BBC arab tudósítója szerint a gázaiak már tömegsírokba temetik halottaikat, mert nincs elegendő sírhely a temetőben. A 380 ezer négyzetméternyi területen élő 1.5 millió palesztin szinte teljesen kifogyott az élelemből, a gyógyszerekből és az üzemanyagból. A gázai kórházak túlszűfoltak, és az orvosok és asszisztensek szinte képtelenek ellátni a rengeteg sebesültet. A sebészek egy műtőben egyszerre több műtétet kénytelenek elvégezni, hogy stabilizálják a sérültek állapotát. Mads Gilbert Gázában dolgozó norvég sebész a BBC-nek adott interjúban elmondta, hogy rengeteg olyan sebesültet hoztak be, akiket képtelenek voltak megműteni borzalmas sebesüléseik miatt. 2009. januárjában (a HVG tudósítása szerint) a felelősség túlnyomó része a Hamászt terheli a gázai övezeti háborúért - jelentette ki az Európai Unió fejlesztéspolitikai biztosa hétfőn Dzsabaljában. "A Hamász egy terrorista mozgalom, és mint ilyet el kell ítélni" - hangoztatta újságírók előtt. Január közepén azzal vádolta meg Izraelt, hogy "nem tartja tiszteletben" a nemzetközi humanitárius jogot a Gázai övezetben, mert nem ügyel kellően a polgári lakosságra a Hamász elleni offenzívája közben. Most felszólította Izraelt: ismét nyissa meg állandó jelleggel a gázai övezeti határátelkeket, hogy a segélyszállítmányok és a helyreállításához szükséges építőanyagok eljuthassanak rendeltetési helyükre. Michel Dzsabaljai látogatásán bejelentette, hogy az Európai Unió - a Palesztin Hatóság fő pénzügyi támogatója - újabb 60 millió eurós segílyt ad a palesztinoknak. Hangsúlyozta, hogy 2000 óta Európa "3 milliárd eurót utalt át Palesztinának", és évente "600-700 millió eurót folyósít". Az ügy előzménye, hogy Izrael a 2008. december 27-én

indított offenzíva célját abban jelölte meg, hogy rákényszerítse a Hamászt az izraeli területek ellen a Gázai övezetből indított rakétatámadások leállítására. A harcok palesztin halálos áldozatainak száma meghaladja az 1330-at, a halottak mintegy fele civil. Így az ENSZ Emberi Jogi Tanácsában (UNHRC) Izraelt az emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog súlyos megsértésével vádló határozat született. A 47 tagállamot számláló testület azonban úgy döntött, hogy tényfeltáró missziót szervez, amelynek feladata az „Izrael által elkövetett emberi jog- és nemzetközi humanitárius jogsértések vizsgálata”. Az UNHRC-határozat elfogadása előtt Navi Pillay, az ENSZ Emberi Jogi Főmegbízottja a tanács előtt tartott beszédében megjegyezte, hogy Izraelnek felelnie kell a nemzetközi jog megsértéséért Gázában. A genovai székhelyű New Weapons Research Committee (NWRC) is csatlakozott az Izrael nemzetközi jogsértéssel vádlók egyre bővülő listájához, azt állítva, hogy „új, nem konvencionális fegyvereket próbált ki a gázai civil lakosságon” - írta a Middle East Times. Egy hazai közel-kelet szakértő kifejtette, hogy az izraeli katonai fellépés hosszútávon nem oldja meg a krízishelyzetet, sokkal inkább elmélyíti a szakadékot a palesztinok és izraeliek között. A jövőbeli békekötésre egyre kevesebb lesz az esély, ha egy újabb palesztin generáció nő fel úgy, hogy a külvilágtól elzárva, gazdaságilag elnyomva, megnyomorgatva és kizárva kell élnie Gázában. Vannak baloldali és pacifista csoportok Izraelben, melyek ellenzik a humanitárius katasztrófával fenyegető izraeli offenzívát Gázában. Beszél az arab-izlám országok kormányai közötti kínos egyetértés-hiányról, amely meggyengíti az esélyt egy egységes, Izraelt elítélő és az azonnali tűzszünetet követelő nyilatkozat megfogalmazására. Mindez felveti a külvilág és a felek pontos tájékozódását.

Magyarország 2011-ben határozati javaslatot terjesztett az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa elé - az Európai Unió soros elnökeként - a súlyos líbiai helyzet ügyében. A Tanács az Unió kérésére rendkívüli ülést tart pénteken. Az unió azt kéri, hogy a világszervezet állítson fel egy különbizottságot, amely "független és hiteles módon, részrehajlás nélkül kivizsgálja az emberi jogok megsértését Líbiában, hogy a felelősöknek felelniük kelljen a tetteikért". A dokumentum statáriális kivégzéseket, önkényes letartóztatásokat, békés tüntetők elfogását és megkínzását hozza fel példaként, s azt a következtetést vonja le, hogy "ha a jogsértések általánosak és szisztematikusak, akkor ezeket emberiesség elleni bűncselekményeknek lehet tekinteni". A tervezet keményen elítéli ezeket az igen súlyos jogsértéseket, és felszólítja a tripoli hatóságokat, hogy azonnal hagyjanak fel az erőszakkal, tartsák tiszteletben az alapvető szabadságjogokat, és kezdjenek párbeszédet a politikai reformokról. A megkezdett diplomáciai konzultációk eredményeként már 47 tagállam adta aláírását a tervezethez: olyanok, amelyek tagjai az ENSZ legmagasabb szintű emberi jogi fórumának, és olyanok is, amelyek nem. Ugyanakkor Líbiában az illegálisan beutazó újságírókat törvényen kívülre nyilvánították, akik a tripoli hatóságok engedélye nélkül utaznak be a kormányellenes lázadás sújtotta országba - jelentette az al-Arabija hírtelevízió. A líbiai határőrök elhagyták őrposztjaikat, ezért a határ teljesen nyitottá vált - az újságírók előtt is. Az ITAR-TASZSZ orosz hírügynökség tudósítója pedig azt tapasztalta, hogy az egyiptomi-líbiai határt védő egyiptomi katonák nem akadályozzák a külföldi újságírók átlépését Egyiptomból Líbiába. Mi több, a katonák nagyon jóindulatúan viselkednek, készek voltak átengedni a külföldi tudósítókat, de figyelmeztették őket, hogy ezt saját felelősségükre teszik. A két ország határa között egy kilométer széles ütközőövezet található, amelyben tilos forogni, felvételt készíteni, de az újságírók átutazhatnak rajta és tovább haladhatnak - ismertette tapasztalatait az orosz újságíró. Más adat szerint, az al-Dzsazíra hírtelevízió forgatócsoportja megpróbált az egyiptomi-líbiai határtól mintegy 175 kilométerre nyugatra fekvő Tobrukba tovább utazni Líbia belsejébe. Más külföldi újságírók Egyiptomból szintén átléptek líbiai területre, de az orosz hírügynökség szemtanúira hivatkozva megjegyezte, hogy egyes külföldi tudósítókat mindazonáltal "rejtélyes emberek" feltartóztatnak, ismeretlen irányban elvisznek, elveszik felszerelésüket és irataikat, igaz, később vissza is adják azokat.

30. A III. Genfi Egyezmény a hadifoglyokról rendelkezik, ám ez nem előzmények nélküli. 1929-ben már létrehoztak a *hadifoglyokkal* való bánásmódra vonatkozóan ugyanott egy megállapodást. Másrészt, a Genfi Egyezmények 2-3.cikkén túl (közös cikkek) a harcoló felek közötti megállapodások kiegészíthetik az egyezményt, ide értve a védőhatalmak/semleges állam közvetítő szerepét, az emberbaráti, humanitárius szervezetek tevékenységét. Az ICRC a hadifogolytáborokról mintegy 750 oldalas kézikönyvet készített, kiegészítve a III. Egyezmény mellékletét. A sebesült és beteg hadifoglyok közvetlen hazaszállítására és semleges államban való kórházi ápolására vonatkozó egyezmény szerinti minta-megállapodás, az orvosi vegyesbizottságok szabályzatáról és a hadifoglyok együttes segélyezéséről szóló szabályzatról nem is szólva. Mindezek alapján a fő kérdés, hogy ki a hadifogoly: az a személy, aki az ellenség hatalmába került, egészen a hazatérésig vagy végleges szabadon bocsátásig, ha

- valamely összeütköző fél fegyveres erejének tagja, ide értve a milícia és önkéntes csapattesteknek a tagját,
- a rendes fegyveres erők tagja, aki olyan kormány vagy hatóság szolgálatában áll, amelyet az őket fogva tartó hatalom nem ismer el,
- a fegyveres erőket kísérő személy, pl. a katonai légi járművek polgári személyzetének tagjai, a haditudósítók, szállítók, a katonák jólétéről való gondoskodással megbízott munka- és szolgálati egységek tagjai, feltéve, hogy megfelelő személyazonossági igazolvánnyal ellátták őket,
- az összeütköző felek kereskedelmi flottájának tagja, révkalauz, a polgári repülés személyzete, ha a nemzetközi jog alapján nem kell még kedvezőbb bánásmódban részesíteni,
- a meg nem szállt terület lakossága, amely az ellenség közeledtére önként ragad fegyvert, hogy szembeszálljon a benyomuló csapatokkal, de nem minősül rendes fegyveres erőnek, fegyvereit nyíltan viseli és a háború törvényeit és szokásait tiszteletben tartja, a szervezett ellenállási mozgalmak tagjai, ha azok valamely összeütköző félhez tartoznak és a saját területükön vagy azon kívül tevékenykednek, amely lehet megszállt terület is, ha élükön olyan személy áll, aki alárendeltjeiért felelős, meghatározott és messziről felismerhető megkülönböztető jelvényt viselnek, fegyvereiket nyíltan viselik és hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak.

31. Hadifogoly bánásmódot, azaz védelmet kell biztosítani (*quasi hadifogoly*) annak, aki a megszállt ország fegyveres erőihez tartozó vagy tartozott személyek, ha pl. állampolgárságuk miatt a megszálló hatalom szükségesnek tartja felügyelet alá vételüket (internálásukat), különösen, ha ezek a személyek sikertelenül kísérelték meg, hogy csatlakozzanak azon fegyveres erökhöz, amelyhez tartoznak, vagy ha nem tesznek eleget a felügyelet alá vétel (internálás) céljából hozzájuk intézett felhívásnak. Ide tartoznak továbbá azok, akik a felsorolt csoportok valamelyikébe tartoznak, és akiket semleges vagy nem hadviselő hatalmak területükre befogadtak és a nemzetközi jog értelmében internálni kötelesek, kivéve, ha ezek a hatalmak kedvezőbb elbánást kívánnak részükre biztosítani, vagy ha diplomáciai viszony áll fenn az összeütköző felek és az adott semleges vagy nem hadviselő hatalom között. Ha a diplomáciai viszony fennáll, azok az összeütköző hatalmak, amelyekhez ezek a személyek tartoznak, jogosultak érdekükben a diplomáciai és konzuli egyezmények alapján eljárni.

32. A *hadifogoly jogállásának* lényege az érte való felelősség, mert védelmet élvez. Így az őt foglyul ejtő/tartó hatalom a felelős (pl. másnak továbbadás esetében is) érte:

- emberséges bánásmódot nyújtani neki, pl. tilos minden erőszakos cselekmény, megfélemlítés, sértegetés és a nyilvános kíváncsiszkodás;
- a fogva tartó hatalom minden olyan cselekménye vagy mulasztása jogellenes, amely a hadifogoly halálát okozza, vagy súlyosan veszélyezteti egészségét (pl. testi csonkítás, olyan orvosi tudományos kísérlet, amelyet az érdekelt hadifogoly orvosi kezelése nem indokol, és amely nem áll ennek érdekében),
- tilos vele szemben megtorló rendszabályokat alkalmazni,
- jogképessége gyakorlását csak abban a mértékben korlátozhatják, amilyen mértékben azt a fogva tartás megköveteli,

- ellátása és az egészségi állapota által indokolt orvosi kezelést ingyenesen kell biztosítani, megkülönböztetés nélkül, kivéve, ha egészségi állapota, kora vagy hivatásbeli képessége folytán kedvezőbb bánásmódban részesül,
- el kell őt látni személyazonossági igazolvánnyal, amely tartalmazza családi nevét, utóneveit, rendfokozatát, katonai számát vagy az ezekkel egyenértékű adatokat, születésének időpontját, továbbá tartalmazhatja az illető aláírását vagy ujjlenyomatát, valamint mindazokat az adatokat, amelyeknek felvételét az összeütköző felek a fegyveres erőkhez tartozó személyekkel kapcsolatban szükségesnek tartanak. Két példányban kell kiállítani, minden felszólításra fel kell mutatni, de az tőle semmi esetben sem vehető el;
- tilos a kínzás, fenyegetés információ kinyerése érdekében, kikérdezése az általa értett nyelven történik, mivel lefegyverzik, csak személyes tárgyakat, az öltözködésre és táplálkozásra szolgáló dolgok és tárgyak tartható magánál, pénzt, értéktárgyat csak valamely tiszt parancsára lehet elvenni tőle, ha az összeg nagyságát és birtokosának nevét az erre a célra szolgáló jegyzékbe bevezették, részletes nyugtát állítottak ki. Egyéb értéktárgyakat csak biztonsági okokból vehetik el, amelyet szabadon bocsátáskor vissza kell adni;
- elfogása után a lehető legrövidebb időn belül olyan táborba szállítani, amely elég távol van a harci övezettől, veszélyes szakaszokon ideiglenesen csak azok a hadifoglyok tarthatók vissza, akiknél sebesülésük vagy betegségük miatt az elszállítás nagyobb veszéllyel járna,
- elszállítását emberségesen, hasonló feltételek mellett kell végrehajtani, mint a fogva tartó hatalom csapatainak helyválttatását (pl. megfelelő mennyiségű ivóvizet és élelmiszert, öltözetet és orvosi ápolást), megfelelő óvintézkedéseket megtéve evakuálásuk alatt, amint lehetséges, össze kell állítani az elszállított foglyok jegyzékét),
- internáláskor kötelezhető, hogy meghatározott távolságon túl vagy egyáltalán ne távozzon el a tábortól, a büntető és fegyelmi úton való megtorlásra vonatkozó rendelkezések mellett, csak akkor zárható el és őrizhető egyénileg, ha ez az intézkedés egészsége szempontjából szükséges, és csak addig, amíg azt a körülmények szükségessé teszik,
- ha katonai természetű megfontolások bármikor lehetővé teszik, a hadifogolytáborokat nappal a PW (prison of war) vagy PG (prison camp) betűkkel kell megjelölni úgy, hogy ezek a levegőből határozottan kivehetőek legyenek,
- tilos olyan területre küldeni vagy ott tartani, ahol a harci övezet tüzének van kitéve, ugyanolyan mértékben kell óvóhelyeket rendelkezésre bocsátani, mint a polgári lakosságnak.
- olyan építményekben tartható (internálható), amelyek tisztasági és egészségügyi szempontból biztosítékot nyújtanak, csak kivételesen helyezhető el börtönben, és nemzetiségükre, nyelvükre, szokásaikra figyelemmel, azzal a fenntartással, hogy a hadifoglyokat ne válasszák el azoktól, akik ugyanazon fegyveres erők kötelékébe tartoznak, amelyben ők szolgáltak fogságba esésük időpontjában, kivéve, ha ehhez hozzájárulnak. A fogolytábort a fogva tartó hatalom által kinevezett felelős tiszt vezeti, aki felelős a humanitárius jog betartásáért, munkatársai révén is, a legfontosabb szabályokat és közleményeket a foglyok által értett nyelven ki kell függeszteni.
- a táborba érkezése után egy héten belül családjuk értesítése, valamint a Központi Hadifogoly Iroda (minta szerint készült levelezőlapon), amelyben tájékoztatja őket fogságba eséséről, címéről és egészségi állapotáról,

- egyetlen sebesült vagy beteg hadifogoly sem szállítható haza akarata ellenére az ellenségeskedések tartama alatt,
- megfelelő ételmezést, ivóvizet, éghajlatnak megfelelő ruházatot, fehérneműt és lábbelit kell adni, a dohányzást meg kell engedni. Ha részt vesznek étkezésük elkészítésében; e célból a konyhán alkalmazhatók, és módot kell adni arra, hogy a rendelkezésükre álló egyéb élelmiszert maguk készíthessék el, tilos az ételmezést érintő minden általános fegyelmi intézkedés, biztosítani kell a tisztálkodási, mosási lehetőséget (víz, szappan),
- betegszobát, orvosi ellátást (pl. művégtag, műfogak), járványok megelőzését biztosítani, ápolásban részesült hadifogolynak hivatalos bizonyítványt adni sebei vagy betegsége természetéről, a kezelés időtartamáról és a kapott ápolásról. E bizonyítvány másodpéldányát a Központi Hadifogoly Irodának kell megküldeni; havonta egyszer orvosi vizsgálat, hogy felderítse a ragályos betegségeket, nevezetesen a gümőkört, a maláriát és a nemi betegségeket;
- a munkabíró hadifogoly munkásként alkalmazható, neme, rendfokozata, valamint testi alkalmassága és jó egészségi-lelki állapota szerint; tilos megalázó munkát végeztetni, tilos aknaszedésre vagy más hasonló készülékek felszedésére alkalmazni; mindenütt, ahol a munka természete megkívánja, megfelelő munkaruhát, munkaeszközöket, védőfelszerelést, munkavédelmi szabályokat kell nyújtani neki, meghatározott munkákra lehet alkalmazni (mezőgazdaság; ipar, kivéve a vas-, gép- és vegyipart, a közmunkákat és a katonai jellegű vagy katonai rendeltetésű építkezési munkákat, de lehetséges a nem katonai célú szállításban, áruakadásban; kereskedelmi és művészeti tevékenységben; házi munkákban és a nem katonai célú közszolgáltatásokban dolgoztatni; méltányos munkabér fizetése, üzemi baleset esetén kezelése kötelező. Az orvosok javasolhatják, hogy azokat a foglyokat, akik véleményük szerint munkaképtelenek, mentesítsék a munka alól, továbbá felkérhetők azok a hadifoglyok, akik foglalkozásuk szerint orvosok, fogászok, ápolók vagy ápolónők, hogy hivatásukat a hadifoglyok érdekében gyakorolják, ha ugyanolyan bánásmódban részesülnek, mint a fogva tartó hatalom személyzetének tagjai;
- szabad vallásgyakorlás, ideértve a részvételt hitfelekezete szerinti istentiszteleten, ha a katonai hatóság által előírt szokásos fegyelmi szabályokat betartják, és a fogságba jutott tábori lelkészek és más lelkészek is szabadon gyakorolhatják a táborban a hivatásukat, munkáira nem kényszeríthetők,
- a „foglyok egyéni hajlamainak tekintetbe vételével előmozdítani tartozik a hadifoglyok szellemi, oktatási, szórakozási és sporttevékenységét”, szabad levegőn tartózkodást minden táborban;
- joga van a szökésre, míg a fogva tartó hatalomnak ennek megakadályozására, fegyverhasználat a hadifoglyokkal szemben, különösen azokkal szemben, akik megszöknek vagy megszökni próbálnak, csak a végső esetben jöhet szóba, azt mindig a körülményeknek megfelelő felszólításnak kell megelőzni;
- áthelyezhető, átszállítható másik fogolytáborba ugyanolyan feltételekkel, mint saját haderejük tagja, névjegyzékbe foglalva az embereket; a beteg és a sebesült hadifoglyok nem helyezhetők át addig, amíg gyógyulásukat az utazás veszélyeztetheti, kivéve, ha biztonságuk ezt parancsolóan megköveteli, másrészt közvetlenül hazaszállítandók (pl. a bizalmi javaslatára), ha gyógyíthatatlan sebesültek és betegek, szellemi vagy testi épsége jelentős csökkenést szenvedett; azok a sebesültek és betegek, akik az orvosi vélemények szerint egy éven belül nem gyógyulhatnak meg, és állapotuk kezelést igényel, szellemi és

- testi alkalmasságuk lényegesen csökkent; illetőleg azok a sebesültek és betegek, akiknek szellemi vagy testi épségében jelentős és állandó csökkenés mutatkozik;
- semleges országban helyezhető el (orvosi vegyes-bizottságok véleményére), ha sebesült és beteg, mert a gyógyulására egy éven belül számítani lehet, és a semleges országban való kezelésük biztosabb és gyorsabb gyógyulást ígér, vagy szellemi, testi egészségét az orvosi vélemények szerint a fogság fenntartása komolyan veszélyezteti, ám semleges országban való elhelyezése előreláthatólag sokkal biztosabb és sokkal gyorsabb gyógyulást fog előidézni,
  - havonként jogosult zsoldra, a rangtól függően 8-75 svájci franknak megfelelő összegben, és biztosítani kell a pénz átutalását (pl. segélyként küldik nekik vagy ők küldik családjuknak), akiknek a fogsága hazaszállítás, szabadon bocsátás, szökés, halál folytán vagy bármi más okból véget ért, köteles igazolni a hadifoglyok számláinak egyenlegét, amelyet a fogva tartó hatalom képviselője hitelesíti;
  - levelezés legalább havonként két levél és négy levelezőlap erejéig, általában anyanyelvén, de engedélyezhető a levelezést más nyelven is; a levelek ellenőrzését (cenzúrázását) a lehető legrövidebb idő alatt kell lebonyolítani, csomagot is kaphat (nem veszélyes tárgyakkal),
  - a segélyküldemény mentes mindennemű behozatali és egyéb illeték, vám alól, törekedni kell a hadifoglyok által vagy részükre feladott küldemények díjának lehetőség szerinti csökkentésére;
  - panaszjoga van a jogellenes bánásmód ellen a katonai hatóságokhoz, szabadon és titkos szavazással hathónaponként bizalmiakat választanak saját nemzetiségűek/nyelvűek közül, a tisztek pedig a rangidőst, akik érdekeiknek a katonai hatóságok, a védőhatalmak, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága és a hadifoglyokat segítő minden más szervezet előtti képviselőre hivatottak; a bizalmiak, egyedül e megbízásuk ténye alapján, a hadifoglyok részéről elkövetett jogsértésekért nem vonhatók felelősségre, nem kötelezhetők munkára, ha ez feladatuk teljesítését megnehezítené.

33. A hadifogoly *fegyelmet vagy jogszabály sértő magatartása miatt felelősségre vonható*. Bűncselekmény elkövetésekor a bírósági eljárásban a legfőbb biztosítékok megilletik, különösen a jogorvoslat. Halálbüntetés csak akkor szabható ki vele szemben, ha a bíróság figyelmét külön felhívták arra, hogy a terhelt nem a fogva tartó hatalom állampolgára, annak nem tartozik hűséggel, és saját akaratától független körülmények következtében van annak a hatalmában. Az ítéletről védőhatalmat értesíteni kell. Lehetséges bírói és fegyelmi intézkedéseket tenni a hadifoglyokra vonatkozó szabályok megsértése miatt (pl. szökés elősegítése), ide nem értve a sikeres szökést, mert azért semmiféle büntetés nem szabható ki, ha egyébként nem követett el közben bűncselekményt. Az eljárás keretében az előzetes letartóztatás legfeljebb 14 napra szólhat, a döntést írásba kell foglalni (ellenőrzik a humanitárius szervezetek). Tilos a kollektív büntetés alkalmazása, a testi fenyegetés, a napfény által meg nem világított helyiségben való bebörtönzés, a kínzás vagy kegyetlenkedés, a megfosztás a rendfokozatától, jelvényei viselésétől. A hadifogollyal szemben kiszabható fegyelmi büntetések: pénzbüntetés a zsoldelőleg és munkabér 50%-áig, a minimális ellátáson kívüli kedvezmények megvonása; a napi két órát meg nem haladó testi munka; elzárás (férfiak-nők elkülönítésével, orvosi vizsgálat, börtön-körülményeknél nem rosszabb).

34. A hadifogoly *halála esetében* egységes halotti bizonyítványt vagy jegyzékbe foglalást kell kiadni, amelyeket felelős tiszt hitelesít, a fogságban elhunyt valamennyi hadifogolyról, amelyeket a legrövidebb időn belül meg kell küldeni a Tájékoztató Irodának. Ennek az értesítésnek tartalmaznia kell a személyazonossági adatokat, a halál helyét és időpontját, a halál okát, az elföldelés/hamvasztás helyét és idejét, a sírok azonosságának megállapításához szükséges összes adatot, elhunyt hadifoglyokat tisztességesen temessék el, ha lehetséges, annak a vallásnak szertartása szerint, amelyhez tartoztak. Kötelező, hogy sírjaikat tiszteletben és megfelelően karban tartsák, és úgy jelöljék meg, hogy azokat mindenkor meg lehessen találni. Az ugyanazon hatalomhoz tartozó elhunyt hadifoglyokat, hacsak lehetséges, ugyanazon a helyen kell eltemetni. A hamvasztásra csak parancsoló egészségügyi okok, az elhunyt vallása miatt kerülhet sor, vagy ha az elhunyt kívánta. A fogva tartó hatalom azonnal hivatalos vizsgálatot indít, ha beigazolódik/gyanú fennáll, hogy valamely hadifogoly halálát vagy súlyos megsebesülését ör, másik hadifogoly vagy bármely más személy okozta, vagy az elhalálozás oka ismeretlen. Erről is azonnal értesíteni kell a védőhatalmat, be kell szerezni a tanúk vallomását; ha a vizsgálat megállapítja egy vagy több személy bűnösségét, a fogva tartó hatalom minden intézkedést köteles megtenni a felelős személy vagy személyek bírósági felelősségre vonása érdekében.

35. Jogsértésnek számít, ha a tényleges ellenségeskedések megszűnésével a hadifoglyokat késedelem nélkül nem bocsátják szabadon, és nem szállítják haza. A hazaszállítás indokolatlan halogatása súlyos jogsértés, ezért univerzális joghatóság vonatkozik az ilyen háborús bűncselekményre. A szabadon bocsátás és hazatelepítés nem függ hivatalos békeszerződés aláírásától, de arról meggyőződhetnek, hogy a tényleges harc befejeződött-e, mert különben a hazatérő hadifogoly az ellenséges haderőt fogja erősíteni. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága tiltakozhat az erőszakos hazatelepítés ellen (pl. otthon kormányváltás volt)

Például Marokkó és a Polisario Front (amely gerilla harcot folytat az értékes árványi anyagokat tartalmazó nyugat-szaharai területért) között 1991 szeptemberében tüzszünet jött létre. Ám a marokkói foglyokat (2300 főt) 21 évig Algériában tartották fogva börtönökben – mert a szabadon eresztés a másik harcoló fél (Polisario) elismerését jelentette volna szerintük, és mert ezt Marokkó nem tekinti háborúnak. Egy másik példa a jogsértésre, hogy az iráni foglyokat még évekig iraki táborokban őrizték az irak-iráni háborút követően, és nem bocsátották őket haza.

36. A Genfi Egyezmények szerint a védett személyekkel, így különösen az internáltak és a hadifoglyokkal kapcsolatosan semleges országban létrehozandó Központi Tájékoztató Iroda biztosítja az információk gyűjtését, továbbítását. Az Irodát a szükséges pénzügyi támogatásban részesítik a részes felek, a postai szállítás tekintetében díjmentességet élveznek egyéb esetekben díjmérséklést. Ez a polgári lakosság védelmét is szolgálja, például, az alábbiak szerint megküldendő adatokkal:

- két hétnél régebben őrizetbe vett, kényszertartózkodó helyre küldött vagy felügyelet alatt tartott (internált) személlyel kapcsolatban tett intézkedéseire vonatkozó adatokat, a védett személyekre vonatkozó információk átvétele, továbbítása (hazaszállítás, születés, halál tényéről),
- válaszok a védett személyek ügyében hozzájuk intézett megkeresésekre, kivéve, ha a továbbítás az érdekelt személyt vagy családját hátrányosan érintené.

Ugyanakkor nemzeti szinten is létrejönnek ezek az irodák, hogy a kapott és általa továbbított felvilágosításoknak lehetővé tegye a védett személy személyazonosságának pontos megállapítását és családjának gyors értesítését a következő adatokat kezelve: az illető családi nevét, utónevét, születésének helyét és pontos idejét, állampolgárságát, utolsó tartózkodó helyét,

különös ismertetőjeleit, apjának utónevét és anyjának leánykori nevét, a vele szemben fogantatott intézkedések időpontját, természetét és fogantatásának helyét, a címét, ahová levelei címezhetők, annak a személynek nevét és címét, akit értesíteni kell.

37. A *hadifoglyokkal kapcsolatosan* mindegyik összeütköző fél az ellenségeskedések kezdetétől fogva és mindenfajta megszállás esetében a hatalmában levő hadifoglyokra vonatkozóan köteles hivatalos Tájékoztató Irodát felállítani, a Központi *Hadifogoly Tájékoztató Irodát* semleges országban működtetnek. Az irodához szükséges helyiség, felszerelés és személyzet biztosítása a részes fél feladata, de tisztességes minimális feltételekkel hadifoglyokat is alkalmazhat. A postai szállítás tekintetében díjmentességben, egyéb mentességekben és lehetőség szerint a távirati díjak alóli mentességben vagy legalábbis jelentős díjmérséklésben részesülnek az ilyen jellegű küldemények. Milyen adatokról van szó:

- a hadifoglyok áthelyezésére, szabadon bocsátásokra, hazaszállításokra, szökésekre, halálesetekre vonatkozó adatok,
- a súlyosan beteg vagy súlyosan sebesült hadifoglyok egészségi állapotára vonatkozó értesítések, lehetőleg hetenként kell továbbítani,
- a hadifoglyok részéről hazaszállításuk, szabadon bocsátásuk, szökésük alkalmával vagy elhalálozásukkor hátrahagyott összes személyes értéktárgyak, ideértve a nem a fogva tartó hatalom pénznemében lévő pénzüsszegek és a közeli hozzátartozókra nézve fontos okiratok összegyűjtése, továbbítása (pl. a családtagoknak), amelyeket az Iroda lepecsételt csomagokban küldi meg; csatolni kell azoknak a személyeknek a személyazonosságát pontosan megállapító nyilatkozatokat, akiknek tulajdonában voltak ezek a tárgyak. A hadifoglyok egyéb személyes tárgyait az érdekelt összeütköző felek között megállapodásoknak megfelelően kell elküldeni.

Az adatkezelésnek minden hadifogolyra vonatkozólag tartalmaznia kell családi nevét, utónevét, rendfokozatát, anyakönyvi számát, születésének helyét és teljes időpontját, annak a hatalomnak a megjelölését, amelyhez a hadifogoly tartozik, atyja utónevét és anyja családi nevét, annak a személynek címét és nevét, akit értesíteni kell, a fogolynak szóló levelek címezését.

38. Az Emberi Jogok Európai Bírósága, örködve az EJEÉ felett, a *fegyveres konfliktusokban is érvényesítendő felelősségre vonást* tesz lehetővé. Mindössze három cikkelyében tartalmaz kifejezetten utalást háborúra, vagy fegyveres konfliktusra (illetve a fegyveres konfliktusok szintjét megközelítő, de el nem érő zavargásokra, feszültségekre, zendülésekre): az élethez való jogot rögzítő 2. cikkében, amely szerint „az élettől való megfosztást nem lehet a szerződés megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered ... zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetében”; az Egyezmény hatályának szükséghelyzet esetén történő felfüggesztéséről rendelkező 15. cikkelyében, miszerint „háború ... esetén bármely szerződő fél az egyezményben meghatározott kötelezettségeitől eltérő intézkedéseket tehet a helyzet szükségessége által feltétlenül megkívánt mértékben”; a halálbüntetés minden körülmények között történő eltörlésére vonatkozó 13. Jegyzőkönyvének Preambulumában, ami voltaképp visszautal az 1983-ban aláírt hatodik – a halálbüntetés eltörlését deklaráló – jegyzőkönyvre, amely nem zárja ki halálbüntetés alkalmazását „háború vagy háború közvetlen veszélye idején elkövetett cselekmények” tekintetében.

39. A *kulturális javak, műemlékek nem katonai célpontok*, ám nagy pusztításnak vannak kitéve fegyveres konfliktusok idején. Védelmük azért jelentős, mert a kulturális örökség, a közösségi identitás megőrzése a tét, a tárgyi kulturális emlékek gyakran nem pótolhatók. Az emberiség közös kincse esetében tehát nincs katonai célszerűség. A Lieber törvénykönyv hajdan ezt célozta. 1863-ban, az amerikai polgárháború idején védett státuszt nyújtott a könyvtáraknak, tudományos gyűjteményeknek, művészeti alkotásoknak, bár hatása nem volt nemzetközi, hiszen csak az amerikai csapatokra vonatkozott.

40. A Genfi Egyezmények keretében leszögezték, hogy a *polgári javak* nem szolgálhatnak támadás, vagy megtorlás célpontjával, mivel támadást szigorúan csak katonai célpontok ellen lehet indítani, amelyek jellegüknél, elhelyezkedésüknél, céljuknál, vagy rendeltetésüknél fogva hatékonyan elősegítik a katonai műveletet, és amelyek teljes, vagy részleges megsemmisítése, elfoglalása, vagy semlegesítése az adott körülmények között meghatározott katonai előnyt jelent. Kétséget vélelmezni kell, hogy egy polgári rendeltetésű létesítményt (pl. kegyhelyet, házat, lakást, vagy iskolát) nem vesznek igénybe katonai művelet hatékony elősegítésére. Ezért fegyveres konfliktusok esetében

- tilos a műemlékek, műalkotások és kegyhelyek elleni támadás, az ellenséges cselekmény, amelyek a népek kulturális, szellemi örökségét képezik,
- tilos ezek katonai célú támogatásra felhasználása (álcázott támadás),
- tilos e javak ellen megtorló intézkedést tenni,
- a hadviselés során gondoskodni kell a természeti környezetnek nagyarányú, hosszan tartó és súlyos károsodástól való megvédéséről. Ennek keretében olyan hadviselési módok és eszközök alkalmazása tilos, amelyek célzatosan, vagy valószínűen ilyen károkat okoznak a természeti környezetben, és ezzel veszélyeztetik a lakosság egészségét, vagy életben maradását, és tilalmazott a természeti környezet ellen megtorló támadást intézni.

41. A *kulturális javak védelméről* szóló, (1954. május 14.) Hágai Egyezmény és 1977. évi jegyzőkönyvei speciális védelmet határoznak meg a háborús időszakokra is, mert védelmezi a fegyveres összeütközés esetén a kulturális javakat. Az Egyezmény szerint kulturális értéknek minősülnek az építészeti emlékek, a műalkotások, a művészi vagy történelmi fontosságú könyvek, kéziratok, a múzeumok, könyvtárak, archívumok, az archeológiai lelőhelyek és a történelmi épületek. Ennek ismeretében a következő főbb szabályokat tartalmazza (53.cikke):

- tilos a népek kulturális vagy szellemi örökségét képező műemlékek, művészeti alkotások, kegyhelyek elleni ellenséges cselekmény,
- tilos még azon polgári értékek pusztítása is, amelyek nem kapcsolódnak katonai tevékenységhez, nincsenek katonai használatban,
- tilos e javakat katonai erőfeszítések támogatására használni (pl. nemzeti történelmi épületből katonai főhadiszállást csinálni),
- a kulturális értékek megőrzésének kötelezettségétől eltérni csak akkor lehet, ha azt elháríthatatlan katonai szükségesség követeli meg (pl. egy fegyvergyár melletti templom lebombázása, egy fegyverraktár mögötti múzeum a felrobbanástól megsérül),
- a kulturális háborús bűnökkel kapcsolatosan nem rögzíti a büntetés mértékét, csak a felelősségre vonást.

42. A Hágai Egyezményt kiegészítő jegyzőkönyvek kimondják, hogy háború idején bárki, aki a védett javakat megtámadja, katonai célra igénybe veszi, felhasználja, eltulajdonítja, fosztogatja,

megrongálja, megsemmisíti, vagy a közvetlen környéket katonai célra használja, az öttől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A *különleges vagy kiemelt* (special or enhanced) védelem alatti javakkal teszi ugyanezt, az súlyosbító körülmény, így a büntetése tizenöt év szabadságvesztés lehet, figyelemmel az Egyezmény 8.§-ra és a II. Jegyzőkönyv 10.§-ra. Ennek előfeltétele, hogy a területi állam kijelölje a védett értékeket és meghatározza a védelmi kategóriát, továbbá erről tudjon az elkövető (pl. megkülönböztető jelvény, figyelemfelhívás révén), bekövetkezzen a javak pusztulása (az eredménytől csak szűk körben lehet eltekinteni), amennyiben a kulturális javak fogalma egyértelmű.

Például a nürnbergi perben néhány náci tisztviselőt felelősségre vontak kulturális értékek erőszakos elpusztításáért, amelyet aztán precedensként használtak a jugoszláviai háborús bűnöket vizsgáló Bíróság felhatalmazásához olyan személyek elleni fellépésre, akikkel szemben felmerült a gyanú vallási, jótékonyági és oktatási, a művészet és tudományos célokra rendelt intézmények, történelmi emlékek, műtárgyak és tudományos termékek elkobzása, lerombolása vagy szándékos megrongálása miatt. Így az ottománok alatt 1583-ban épült Ferhad pasa mecsetjét a Banja Lukát ellenőrző szerb nacionalisták elpusztították. Banja Luka szigorú politikai és katonai ellenőrzés alá került, sem a városban, sem környékén nem voltak harcok, ám 1993 május 7-én tankelhárító aknák robbantak az épület alatt, az épületet földig rombolták. A romokat titkos helyre szállították, és a mecset nem volt katonai célpont, csak a hívők használták. Az etnikai tisztogatás egyik célpontja a muszlim közösség spirituális központjának lerombolása volt, hogy a lakosok elmeneküljenek. Boszniában a mecseteket egymás után robbantották fel, amely így háborús bűncselekménynek minősül.

43. A fegyveres konfliktusok polgári áldozatai közt meglehetősen nagy az aránya a *gyermeknek*. Az UNICEF és UNESCO adatai szerint, 2000-2010 között a fegyveres konfliktusok következtében mintegy 20 millió gyermek kényszerült elhagyni az otthonát, vált földönfutóvá és került a menekülttáborok kilátástalan körülményei közé, több mint 2 milliónyian életüket veszítették a harcok közvetlen következményeként, és legalább 6 milliónyian komoly fizikai sérülést szenvedtek, vagy örök életükre testi fogyatékosokká váltak, továbbá 1 millió gyermek elszakadt szüleitől, családjától, vagy árván maradt. A konfliktusok idején telepített (mégis, akár évekkel, évtizedekkel később is áldozatokat szedő) gyalogsági aknák következtében évente 8-10 ezer gyermek szenved el sérülést, veszti el valamely végtagját, vagy akár életét. Számos kiskorú nem a tűzvonalban, hanem a háborúval törvényszerűen együtt járó nélkülözés, éhezés, alultápláltság, nem megfelelő egészségügyi ellátás, járványok következtében veszti életét. A civil áldozatok fele kiskorú, Olara A. Otunnu, korábbi ENSZ főtitkárhelyettes adatai szerint a háborúk polgári áldozatainak 80%-a nő és gyermek. Annak a 25 országnak, ahol a legmagasabb az AIDS pusztításának következtében árván maradt gyermekek száma és aránya, hozzávetőlegesen harmada érintett valamilyen lokális vagy államok közötti konfliktusban. A világszerte iskolába nem járó, elemi iskoláskorú 77 millió gyermek közel 50%-a, 39 millió gyermek konfliktus sújtotta vagy posztkonfliktus-területeken él.

Például a gázai háború minden harmadik áldozata kiskorú, Afganisztánban 2006 első felében több mint száz támadás kifejezetten oktatási intézmények ellen irányult; több mint százezer gyermek képtelen volt részt venni az oktatásban, s kénytelen volt távol maradni az iskoláktól a biztonsági kockázatok miatt. Nepálban a maoista gerillák több mint 10 ezer tanárt és több mint 20 ezer diákot elraboltak, rengeteget közülük megkínóztak, kivégeztek. A ruandai genocídiumot követő 1994-es felmérés szerint szinte valamennyi, 12 évnél idősebb leányt vagy nőt, aki túlélte a népirtást, az országban eluralkodó vérengzés idején megerőszakoltak. Darfurban, Szudánban becslések szerint kb. 2 milliónyian kényszerültek elhagyni otthonukat, és élnek, saját hazájukban, vagy a szomszédos országokban, menekült táborokban, több mint felük 18 év alatti kiskorú. 320 ezren közülük 5 éves vagy annál fiatalabb kisgyermek.

44. A fegyveres konfliktusokban a Genfi Egyezmények és Jegyzőkönyveik nem adnak pontos meghatározást a gyermek fogalmára, de szándékuk szerint védelmet nyújtanak a *gyermek*ek számára, a következők szerint:

- valamennyi esetben a megszállt területek helyi, nemzeti előírásai fényében kell megítélni a védendő személyi kör kiterjedését, illetve maga az egyezmény ad korhatárokat (7 év, 12 év, 15 év, 18 év), továbbá különbséget tesz a polgári lakosság és a harcolók között, a polgári lakosság védelmében. Így kötelesek a felek béke idején (előkészítő jelleggel), illetve a szembenálló felek, hogy a konfliktus kitörése után, területükön, illetőleg ha szükséges, a megszállt övezetekben, létesítsenek egészségügyi és biztonsági zónákat annak érdekében, hogy a gyerekeket (a 15 év alattiakat), valamint a sebesülteket, betegeket, időseket, állapotos nőket, a 7 évesnél fiatalabb gyerekek édesanyjait, továbbá, csupán a francia szöveg szerint, a testi fogyatékosokat megóvják az összecsapások következményeitől;
- a konfliktus kirobbanásakor, az összecsapások idején az összeütköző felek szerződésben megállapodhatnak a létesített egészségügyi és biztonsági zónáik kölcsönös elismeréséről, tiszteletben tartásáról, arról, hogy az ostromlott vagy körbekerített területekről kimenekíthetők a gyerekek (valamint a sebesültek, betegek, testi fogyatékosok, idősek, terhes illetve gyermekágyas asszonyok);
- az evakuálást szervező, az összeütköző fél állampolgárságával rendelkező gyerekek esetében: ezen állam szabadon dönthet és hajthatja végre az áttelepítést (természetesen elvárt tőle, a gyermekek érdeke által vezérelve, a jegyzőkönyv rendelkezéseinek betartása);
- az evakuálást szervező összeütköző fél állampolgárságával nem rendelkező, de a IV. Genfi Egyezmény szerint védett személynek minősülő gyerekek esetében a Kiegészítő Jegyzőkönyv rendelkezései párhuzamosan érvényesek és figyelembe veendőek;
- az evakuálást szervező állam állampolgárságával nem rendelkező és védett személynek sem minősülő gyerekek esetében a Jegyzőkönyv rendelkezései az irányadóak. (pl. olyan gyerekek esetében, akik az evakuálást kezdeményező féllel szövetséges viszonyban álló és normális diplomáciai kapcsolatot fenntartó állam állampolgárai, és államuk diplomáciai képviselői nincsenek akadályoztatva honfitársaik védelmének biztosításában. Ugyanez irányadó a semleges vagy a konfliktusban részt nem vevő államok állampolgáira is, kivéve a megszállt területeket; a védőhatalmak illetőleg a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága felajánlhatják jószolgálati tevékenységüket e területek kialakítása s ellenőrzése érdekében,
- a szerződés részes államai, amellett, hogy nem állhatják útját a másik szerződő fél polgári lakossága számára szükséges egészségügyi felszereléseket, illetve a vallás gyakorlásához nélkülözhetetlen kellékeket tartalmazó küldeményeknek, kötelesek engedélyezni a 15 év alatti gyermekek, várandós és gyermekágyas anyák számára a létfontosságú élelmiszerek, ruhák és erősítőszerek területükön történő szabad átszállítását is, még abban az esetben is, ha a cél-ország ellenséges államnak minősül (blokádi kizárása); ezek az áruk nem tekinthetők csempészárúnak, és ezért nem foglalhatók le, nem kobozhatók el;
- a konfliktusban érintett felek kötelesek megtenni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a 15 év alatti, a háború következtében árván maradt vagy családjuktól elszakított gyerekek ne maradjanak magukra, létfenntartásuk, vallásuk gyakorlása és oktatásuk biztosított legyen, oktatásukat, nevelésüket – amennyiben lehetséges – hasonló kulturális háttérrel rendelkező személyekre kell bízni,

- a konfliktusban álló felek kötelesek megkönnyíteni, hogy az árvaságra jutott vagy egyedül maradt gyerekeket valamely semleges állam a konfliktus idejére befogadja. A gyerekek más országba történő elszállítása azonban csupán – ha van védőhatalmi funkciót ellátó állam vagy szervezet – a védőhatalom engedélyével történhet (A védőhatalom hozzájárulása megkövetelésének indoka, hogy az ellenséges állampolgárnak számító gyerekeket csakis szigorú humanitárius megfontolások alapján lehessen evakuálni, ne lehessen őket ideológiai okokból olyan országokba küldeni, ahonnan talán sosem térhetnek vissza);
- a 12 év alatti gyerekeket megfelelő azonosításuk érdekében személyazonossági okmánnyal kell ellátni (a XVII. stockholmi Nemzetközi Vöröskereszt Konferencián kiadott ajánlás szerint a 12 évnél idősebbek általában már képesek személyazonosságukról számot adni); e gyermekekről gondoskodást a szerződés a tartózkodási helyük szerinti állam kötelességévé teszi, legyen szó tehát akár saját állampolgárról, akár külföldiről;
- a IV. Genfi Egyezmény indokoltnak tartotta a gyerekeket külön kiemelni a védett személyek köréből, rájuk nem csupán a külföldiekre béke idején alkalmazandó szabályok vonatkoznak, de az adott ország állampolgáraival, az állampolgár gyerekekkel azonos mértékben részesülnek a kedvezőbb elbánásban. Nem tehető tehát állampolgár és külföldi gyermek között az elbánást tekintve különbség;
- a megszálló hatalomnak támogatnia kell – együttműködve a nemzeti és a helyi hatóságokkal - a gyerekek gondozását és oktatását végző valamennyi intézményt, annak érdekében, hogy feladatukat kielégítő módon legyenek képesek ellátni, gondot kell fordítani a gyerekek azonosítására, valamint származásuk tisztázására, regisztrálására is, semmi esetre sem változtatható meg a gyerekek személyi státusa,
- a tájékoztató irodákon létre kell hozni egy olyan külön szervezeti egységet, amely kifejezetten az ismeretlen vagy kétséges identitással rendelkező gyerekek azonosításáért felel. A gyerekek szüleiről illetve más közeli hozzátartozóiról minden hozzáférhető adatot rögzíteni kell;
- a megszálló hatalom csak a 18 év feletti védett személyeket kötelezheti munkára, és halálbüntetés nem mondható ki olyan védett személyre, aki az elkövetés időpontjában nem töltötte be a 18. életévét, és ha egy védett személyt vád alá helyeznek, fiatalok esetén a rájuk vonatkozó, felnőttektől eltérő speciális szabályoknak kell érvényesülniük;
- az internálás során a családokat egyben kell tartani, azonos helyen kell őket elhelyezni: különösen a szülők és a gyermekek nem választhatók el egymástól. Ez a szabály csak kivételesen, átmeneti ideig, egészségügyi indokból, vagy a munkavégzésre tekintettel, illetve bűncselekmény elkövetése esetén a kiszabott büntetés eredményeként, vagy kisebb súlyú cselekmény esetén fegyelmi megtorlasként szeghető meg. A felügyelet alatt tartottak kérhetik, hogy szabadon hagyott, de szülői felügyelet nélkül maradt gyermekeiket is internálják velük együtt. Amennyiben lehetséges, az egy családhoz tartozó internáltak elhelyezését ugyanazon, de a többiektől külön helyiségben kell megoldani, biztosítva számukra a családi élet feltételeit (családi egység elve);
- internáltak joga a tanuláshoz, a gyermekek (valamint a várandós és a szoptatós kismamák) fiziológiai, élettani szükségleteiknek megfelelő többlet élelmiszeradagra jogosultak;
- a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközések minimális garanciái körében kevesebb a gyermekvédő szabály, de védik a fegyveres összecsapásoknak már áldozatul esett gyerekeket, másrészt megelőző jellegűek, azaz céljuk, hogy minél kevesebb

gyermekáldozatot szedjenek az összeütközések, így gondozásuk, ellátásuk biztosítása: gondoskodni kell a szüleik, vagy gondviselőjük kívánságának megfelelő oktatásukról, beleértve a vallási és erkölcsi nevelést, meg kell tenni minden lehetséges intézkedést az időlegesen szétszakított családok újraegyesítése érdekében, ha szükségesnek mutatkozik – a szülők illetve a jog vagy szokás alapján a gyerekekért az elsődleges felelősséget viselők beleegyezésével (ha beszerezhető hozzájárulásuk); a gyerekeket időlegesen az összecsapások helyszínéről az országon belül egy biztonságosabb területre kell szállítani, gondoskodva arról, hogy mindvégig mellettük legyenek a biztonságukért és jólétükért felelős személyek; tilos a fegyveres konfliktussal összefüggő bűncselekmények esetében a halálbüntetés kiszabása a cselekmény időpontjában 18. életévüket be nem töltött fiatalok esetében (illetve tilos a halálbüntetés végrehajtása terhes és kisgyermekes anyákon).

45. Az ENSZ Gyermekjogi egyezménye (1989) *speciális szabály*, túlhaladva a Genfi Egyezmények általános rendelkezéseit. Fontos szabályokat ad ugyanis a háborús időszakokra is az összes, 18 év alattiakra (gyermek), a következők szerint, amelyek betartását a Gyermekjogi Bizottság kíséri figyelemmel:

- a gyermek veleszületett joga az élethez és emberi méltóságának tisztelete,
- az államok kötelezettsége a gyermek életben maradásának és fejlődésének garantálása,
- a gyermek joga arra, hogy szülei nevelhessék, hogy szüleitől ne választhassák el;
- a gyermek joga arra, hogy megvédjék az erőszak, a támadás, a fizikai és a lelki durvaság, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás, így a nemi erőszak bármilyen formájától; illetve a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódtól, kínzástól;
- háborús időszakban is a gyermek joga a fizikai és szellemi egészségre; a megfelelő élelemhez és a tiszta ivóvízhez, a kellő egészségügyi gondozáshoz és orvosi ellátáshoz; a gyermek joga a – szellemi, testi, lelki, erkölcsi, társadalmi – fejlődéséhez szükséges életszínvonalhoz;
- az oktatáshoz való jog,
- a menekültként elismert vagy menedékjogért folyamodó gyerekek, legyen szó akár kísérő nélküli kiskorúakról, vagy szüleikkel, illetve másokkal együtt menekülő gyerekekről, megfelelő védelmet és humanitárius támogatást kapjanak.

46. A gyermekek az *afrikai kontinensen* nagy arányban áldozatai az erőszaknak, így az Afrikai gyermekek védelméről egyezmény (1990), amelyet Addisz-Abebában, Etiópia fővárosában írtak alá, a regionális sajátosságokra is tekintettel van. Az OAU tagállamainak többsége, 45 ország részese, amely a gyermekeket védelmezi, vagyis mindenkit, aki 18 év alatti:

- a részes államok kötelesek tiszteletben tartani és tiszteletben tartatni a fegyveres konfliktusok idején alkalmazandó, a gyermekeket érintő nemzetközi humanitárius normákat,
- megfelelő védelmet biztosítani a polgári lakosság számára fegyveres konfliktusok idején,
- meg kell tenniük minden lehetséges intézkedést a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelme érdekében is, legyen szó akár nemzetközi, akár nem nemzetközi fegyveres összeütközésről;
- részes államai kötelesek megtenni minden szükséges intézkedést, biztosítandó, hogy a vonatkozó nemzetközi vagy hazai jog alapján menekült státusért folyamodó vagy menekültnek tekintett gyermek – kísérő nélküli illetve szüleivel, gyámjával vagy közeli hozzátartozójával érkező gyermek – megfelelő védelemben és humanitárius segítségben

részesüljön a charta által (vagy más, a részes állam által elfogadott nemzetközi emberi jogi illetve humanitárius egyezményben) elismert jogok élvezetében;

- a részes államok kötelesek együttműködni a menekülteket oltalmazni hivatott nemzetközi szervezetekkel a menekült gyermekek védelme, jogaik, érdekeik minél hatékonyabb érvényre juttatása, valamint a szétszakadt családok újraegyesítését szolgáló információk beszerzése érdekében;
- azokat a menekült gyerekeket, akiknek se szülei, se gyámjaik, se közeli hozzátartozói nem lelhetők fel, ugyanolyan védelemben kell részesíteni, mint bármely más, családi környezetéből időlegesen vagy állandó jelleggel elszakadt gyereket;
- a menekült gyerekekre vonatkozó rendelkezéseit, a szükséges változtatásokkal, alkalmazni kell a természeti csapások, belső fegyveres összeütközések elől menekülő, a gazdasági és társadalmi rend összeomlása következtében vagy más okból otthonukat elhagyni kényszerült, ún. „belső menekült” (IDP) gyerekekre is.

47. A gyermekek védelme érdekében *sajátos formációk* is létrejöttek az ENSZ keretében, a már említett Gyermekjogi Bizottság általános monitorozási tevékenységén felül.

- Az ENSZ főtitkár *különmegbízottja* 1996-tól kifejezetten a „gyermekek és a fegyveres konfliktusok” összetett tárgykörét koordinálja, 3 éves mandátummal. Tevékenységéről éves jelentést tesz a Közgyűlésnek és az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága/Emberi Jogi Tanács számára. Komplex feladata a háborúk által sújtott gyermekek jogainak védelme és érvényre juttatása konfliktusok idején és azt megelőzően vagy követően, szerepet vállal abban, hogy a gyerekeket konfliktusok idején védő nemzetközi és nemzeti, regionális, lokális normákat minél szélesebb körben tiszteletben tartsák, kiáll a gyermeki jogok háború idején való respektálása mellett. Tájékoztatja a nemzetközi közvéleményt a háború által sújtott gyermekek helyzetéről, a gyermekekkel szembeni visszaélések, atrocitások, jogsértések esetén fellépésre ösztönzi a nemzetközi közösség tagjait, hogy a gyerekek minél kevesebben és minél kevesebb ideig legyenek kitéve a háborúk közvetlen vagy közvetett következményeinek, ide értve a konfliktusok minél előbbi lezárását, a konszolidáció felgyorsítását, a gyermekek jogait háború idején semmibe vevő bűnelkövetők felelősségre vonásának elősegítését.
- Az ENSZ Biztonsági Tanácsa munkacsoportja 2005-ben a gyermekek és a fegyveres konfliktusok kezelésére jött létre, integráns része a háború gyermekáldozatainak érdekében tevékenykedő nemzetközi szervek rendszerének. Legfőbb feladata a szintén a BT által kezdeményezett, a gyerekek jogait fegyveres konfliktusok idején védeni hivatott nemzetközi normák betartását ellenőrző monitoring rendszer koordinálása, különösen a gyermekekkel szemben fegyveres konfliktusok idején elkövetett alábbi kirívóan súlyos hat bűncselekmény feltérképezése. Így gyermekek megölése vagy megnyomorítása, gyermekek toborzása vagy gyermekkatonák alkalmazása az összecsapásokban, támadás iskolák vagy kórházak ellen, erőszakos közösülés, illetve a szexuális erőszak bármely formája, gyermekrablás, valamint a humanitárius segítség gyerekekhez való eljutásának megakadályozása. Tevékenysége kiterjed az ENSZ Főtitkára, Különmegbízottja által benyújtott jelentések felülvizsgálatára, a BT számára ajánlások, javaslatok kidolgozására a háború sújtotta gyerekek helyzetét javító, védelmüket biztosító (akár a békefenntartó erőkre, akár a konfliktusban álló felekre vonatkozó) újabb, hatékonyabb megoldásokról.
- A **gyermekvédelmi tanácsadó (CPA)** 2000-től a békefenntartó missziók mellett működő poszt, elsőként Sierra Leonében, majd a Kongói Demokratikus Köztársaságban működő

kéksisakos alakulatok (UNAMSIL illetve MONUC) mellett kezdték meg munkájukat. Később összesen nyolc konfliktuszónába küldték ki őket (60 fő). Feladatuk a különmegbízott, valamint az adott békefenntartó misszió parancsnokának irányítása alatt állva, hogy a békefenntartó katonák mellett polgári (gyermekvédelmi és emberi jogi) szakértőkként töltik be funkciójukat, megbízatásuk lényege a gyermekjogok érvényesítése a békefenntartó műveletek során. Gondoskodnak arról, hogy a békefenntartó műveletekben részt vevők megfelelő tájékoztatásban, képzésben részesüljenek a gyermekjogokról, a gyermekvédelem alapjairól; valamint dokumentálják a gyermekek sérelmére elkövetett jogsértéseket; közreműködnek a gyermeki jogokat megsértő békefenntartók ellen benyújtott panaszok kivizsgálásában.

Például a spanyol polgárháború utolsó éveiben, 1938-39-ben számos baszk árvát, illetve családjuktól elszakadt gyereket evakuáltak a Szovjetunióba. Drámai következményekkel járt ez az akció: felnőtt korukban ugyanis, az 1960-as években számosan közülük visszatértek Spanyolországba, szülőházjukban azonban nem érezték otthon magukat, s sokan közülük kérték, hogy engedjék vissza őket befogadó országukba. Kérésük teljesítését hosszú és körülményes tárgyalások előzték meg. Valójában sosem találtak rá igaz otthonukra: se Spanyolországban, se a Szovjetunióban. Hasonlóan sok nehézséget okozott annak a 30 ezer görög, a polgárháború elől menekülő illetve kimenekített kisgyermeknek a repatriálása is, akiket 1945-46-ban fogadott be számos állam. A Vöröskereszt rengeteg problémával szembesült, míg végül az 1950-es években hosszú procedúra eredményeként sikeresen teljesítették az ENSZ Közgyűlése által rájuk bízott feladatukat, s a görög gyerekek újra otthonra találtak).

48. A gyermekek elleni cselekményeket elkövetők felelősségre vonása a nemzetközi bírósági fórumokon több esetben megtörtént. Mind a hágai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék (a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék (ICTY, 1993), az arushai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék, mind az ENSZ Nemzetközi Büntetőbírósága ítélezett ilyen ügyekben. Az európai emberi jogok közös alapját jelentő EJEÉ megsértése miatt pedig az Emberi Jogok Európai Bírósága is megállapított több részes állam felelősségét polgári életének önkényes elvétele miatt.

A Kunarac ügyben a Nemzetközi Törvényszék bírái fontosságot tulajdonítottak az áldozatok életkorának, a védelem vitatta a Törvényszék ezen álláspontját. A konkrét ügy háttérében az állt, hogy Foča városában, az ott kialakított koncentrációs táborban lányokat és fiatal asszonyokat szerb fogva tartóik sorozatosan megerőszakoltak. A legfiatalabb közöttük 12 éves volt, a legidősebb 20: a többi áldozat 15 és fél, 16, 16 és fél és 19 éves volt. A törvényszék nem csupán azt vette súlyosító körülménynek, hogy ezeket a nőket hosszú ideig, ismétlődően tették ki erőszaknak, de többen is részt vettek e cselekményekben; a bírák szerint e lányok fiatal életkora, s az ebből fakadó különös sebezhetőségük és védtelenségük is indokolták a büntetés súlyosságának emelését. A 12 éves kislány esetében a törvényszék megjegyezte: az ellene elkövetett cselekmények „különösen elborzasztó és szörnyűséges” tettnek minősülnek. Jenny Kuper szerint a Törvényszék történelmet írt azzal, hogy elsőként kimondta: a nemi erőszak az eset körülményei alapján háborús bűncselekménynek vagy akár rabszolgotartásnak is minősülhet. A fellebbezési szakaszban a vádlott azzal érvelt, hogy a nemzetközi törvényszék bírái hibáztak akkor, amikor az áldozatok életkorát súlyosító körülményként értékelték: hiszen a volt Jugoszlávia törvényei a 16. életév betöltésétől engedélyezték a házasságkötést. A vádlott szerint ráadásul egyetlen jugoszláv törvény sem adott lehetőséget arra, hogy 14 év feletti áldozat sérelmére elkövetett cselekmény súlyosabban minősüljön a bíróságok előtt. A jugoszláv jogszabályok pusztán arra szólították fel a nemzeti bírákat, hogy a 14 évnél fiatalabb gyerekek elleni bűncselekmények esetében alkalmazzanak nagyobb büntetési tételt. A Fellebbezési Tanács elutasította a vádlott fenti érvelését. A bírák szerint a volt Jugoszlávia igazságszolgáltatási gyakorlata széles körben alkalmazta 18 év alattiak sérelmére elkövetett erőszakos közöszülés esetén a hosszabb szabadságvesztés büntetés kiszabását, másrészt a bírák véleménye szerint diskrecionális joguk van megítélni, mit tekintenek súlyosító, és mit enyhítő körülménynek. Sőt, mérlegelésük odáig is terjedhet, hogy akár a 18 év feletti, 19-20 éves áldozatok sérelmére elkövetett cselekményeket is súlyosabban értékeljék: azon oknál fogva, hogy e fiatal lányok még igen közel állnak időben a nagyobb sebezhetőséget jelentő, s egyszersmind és épp ezért speciális védelemre jogosító életkorhoz. A Törvényszék szerint háború idején a fiatal nőket kiemelt oltalom kell, hogy megillesse. A Genfi Egyezmények gyermekeket érintő

szakaszait, valamint a Gyermekjogi Egyezményt ítéletében egyaránt citáló Törvényszék Kunaracot 28 év szabadságvesztésre ítélte, a fellebbezését az eljáró tanács elutasította.

A Blaškić ügy főszereplője volt a parancsnoka azoknak a horvát erőeknek, amelyek 1992 májusa és 1994 januárja között Boszniában, a Lašva völgyében ismétlődő támadásokat intéztek a muszlim lakosság ellen. A Jugoszláviai bűncselekményekben eljáró Törvényszék bírái szükségesnek tartották külön kiemelni, hogy a horvát katonák fellépése következtében a civilek közül számtalan gyermek is életét veszítette. Közülük sokan brutális körülmények között, például elevenen elégetve lelték halálukat. Rengeteg gyermek megsérült a harcok során, többeket fogságba vetettek, lerombolták otthonaikat, illetve élő pajzsként használták őket az összecsapásokban. A bírák megállapították: gyerekeket, nőket, időseket megkülönböztetés nélkül támadtak, korukra és nemükre fittyet hányva ölték a civileket a horvát parancsnok irányítása alatt. A Törvényszék szerint mindezt súlyosító körülményként kellett értékelni. Blaškićra végül 45 év szabadságvesztés büntetést szabott ki az elsőfokú tanács. Az ítéletet a fellebbezési szakaszban 9 évvel mérsékeltek.

Az Akayesu ügyben számos bizonyítékot sorakoztattak fel, amelyek arról tanúskodtak, hogy a ruandai mészárlás idején mily széles körben hajtottak végre gyerekekkel szemben is támadásokat. Ítéletükben a Nemzetközi Törvényszék bírái kiemelték: még az újszülött gyerekek sem menekülhettek az esztelen vérengzés elől. A törvényszék bizonyítottan látta, hogy még az állapotos anyákat sem kímélték: hutu asszonyokat is megöltek, ha méhükben magzatuk tuszi apától származott. Tuszi lányokat és asszonyokat erőszakoltak meg, vertek meg s aztán végeztek velük. Következtesen „lányok” ellen elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekményekről beszéltek: kidomborítva, hogy az erőszaknak áldozatul igen gyakran kiskorúak estek. Egyrészt a gyerekek, másrészt az egész tuszi népcsoport ellen elkövetett kegyetlenkedések miatt – a bírák népiirtás vádjában bűnösnek találták, és életfogytiglani szabadság-vesztésre ítélték.

Az Aydin ügy háttérében a fegyveres konfliktusok során oly gyakori büntett áll: erőszakos közöszülés elkövetése. Az Európai Emberi Jogi Bíróság elé került ügyben Törökország fegyveres összetűzések által érintett dél-keleti részén (kurdok lakta terület elleni rendkívüli jogrend) a panaszoszt a török biztonsági erők elhurcolták, kínzásnak alávetve vallatták, s megerőszakolták. Az akkor mindössze 17 éves, jegyben járó lány, az erőszak ellenére is, hamarosan férjhez ment: a nemi erőszak által okozott testi és lelki szenvedéseken túl külön szorongást jelentett számára, hogy teherbe esett, és fogalma nem volt arról, férjétől vagy a rajta erőszakot tett elkövetőtől származik-e magzata. A török hatóságok nem indítottak nyomozást, és az áldozat számára nem biztosítottak jogorvoslatot. A Bíróság már 1998-ban az Assenov v. Bulgária ügyben rögzítette azt az alapelvet, miszerint ha elmarad a feltételezett kínzás vagy kegyetlen bánásmód elkövetőinek hatékony felelősségre vonása, az ügy alapos kivizsgálása, ezzel nem csupán a 13. cikk sérül (hatékony jogorvoslatához való jog), de a kínzás tilalmát deklaráló 3. cikkely is, még ha nem is bizonyítható, hogy valóban történt-e kínzás, vagy kegyetlen bánásmód. A Bíróság Nagykamarája megállapította, hogy a kérdéses ügyben megsértették az EJEÉ kínzást tilalmazó 3. cikkelyét, valamint a hatékony jogorvoslatához való jogot rögzítő 13. cikket is. A bírák hangsúlyozták: egy fiatal lány biztonsági erők általi megerőszakolása különösen súlyos és iszonyatos példája a bántalmazásnak.

Az Isayeva ügy háttérében az 1999-ben felerősödött csecsen konfliktus. Az ügyben civilek egy csoportja, közöttük a két, hat és kilenc éves Isayev testvér, egy a falujukat elhagyni készülő konvojhoz csatlakoztak. Egy biztonsági folyosónak hitt területen áthaladva a konvojt az orosz katonaság részéről légitámadás érte. A bombázás következtében rengetegen megsérültek, illetve életüket veszítették. Meghalt a két testvér is. Édesanyjuk a bírósághoz fordult, annak megállapítását kérve, hogy Oroszország megsértette az EJEÉ 2. cikkét (az élethez való jogot) a légitámadással, másrészt azáltal, hogy nem tettek semmit a történtek hatékony kivizsgálása érdekében. Az Európai Emberi Jogi Bíróság elismerte, hogy a Csecsenföldön abban az időben zajló eseménysorozat kivételes eszközök bevetését igényelte az orosz hatóságok részéről a terület feletti ellenőrzés visszaszerzése és az illegális fegyveres lázadás visszaszorítása érdekében. Mindazonáltal, még ha az oroszok részéről indított fegyveres támadás jogszerű lépés is volt (belbiztonság biztosítása a szuverenitás alapján, a felkelők leverésének céljából), a megkülönböztetés nélküli bombázás, egy olyan útnál, ahol polgári lakosok, s közöttük gyerekek vonulnak át nagy számban, egyértelműen sérti a Bíróság megítélése szerint az Európai Emberi Jogi Egyezmény 2. cikkelyét. Másrészt, az orosz hatóságok nem indítottak eljárást annak érdekében, hogy fény derüljön arra, ki a felelős a semmibe vett biztonsági zóna deklarálásáért, vagy a terület védelméért. A Bíróság szerint egyértelműen megállapítható Oroszország mulasztásos jogsértése.

Joseph Kony közép-afrikai hadúr, gerillavezér, aki Ugandában saját sereget szervezett 1987-ben (az Úr Felszabadítási Hadserege, LRA), és 25 év alatt legalább 66 ezer gyereket raboltak el, egy részüket harcra kényszerítették, sokkal kegyetlenkedtek, valamint az általuk kirobbantott konfliktus is 30-40 ezer áldozatot követelt Észak-Ugandában. Az acholi nemzetiség tagja, és a kormányellenes erők felkelésének oka, hogy a gyarmatosítás után úgy húzták meg az államhatárokat, hogy egyik részük Szudánban, másik Ugandában rekedt, és mindkettőben hontalannak érzik magukat, ráadásul e nemzetiségből való elnök hatalmát a 90-es évek elején. 2006 júniusában ENSZ ellenőrök jelezték, hogy legalább 5 ezer gyermek teljesít szolgálatot a kormányerőknél Ugandában. Kony közölte, hogy „szabadságharcos vagyok, nem terrorista”. A Nemzetközi Büntetőbíróság körözés adott ki ellene emberiesség elleni bűncselekmények, gyilkosság és nemi erőszak miatt, de hiába. 2006 óta néhány száz fős csapatával a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Szudánban és a Közép-Afrikai Köztársaságban portyázik, bujkál. Elfogására az amerikai Invisible Children nevű civil szervezet szervez nemzetközi összefogást a neten, 29 perces videó filmjüket a YouTube-on már 53 millióan nézték meg. Barack Obama 2011-ben 100 speciálisan kiképzett amerikai katonát küldött Ugandába, hogy segítsék a helyi hatóságokat Kony elfogását, a nyomozást. 2012-ben az Afrikai Unió 5000 katonát küldött a lázadó vezér elfogására. 2013.áprilisában 5 millió USD vérdíjat ajánlott fel Obama elnök a nyomravezetőknek – már egy éve eredménytelenül.

49. A gyermekekre vonatkozó általános és speciális szabályok a polgári lakosságra vonatkozó védelmi kötelezettségen belül kapnak szerepet, ám a *gyermekeknek a fegyveres konfliktusokban katonaként részvétele önálló jogserelmi kérdés*. Az ILO és az IPEC, azaz a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet és a Gyermekmunka Felszámolásának Nemzetközi Programja által készített felmérés szerint, az 1990-es évtizedben megdőbentő módon megugrott a fegyveres – központi, vagy ellenzéki – erők kötelékei között szolgálatot teljesítő gyerekek száma. Az ezredfordulót követő évben hozzávetőlegesen 300 ezer gyermekkatonára harcolt a világszerte: 120 ezren Afrikában, 120 ezren Ázsiában illetve a Csendes-óceáni térségben, 30 ezren Latin-Amerikában és a Karib világban. 2002 és 2007 között az ENSZ Főtitkára 18 olyan országot nevezett meg, amelyek gyermekeket soroztak be hadseregeikbe és/vagy gyermekeket vetettek be az összecsapásokban. Egy 2001-ben, 180 országra kiterjedő NGO vizsgálat szerint 85 országban volt az ezredfordulón, élő gyakorlat 18 évesek besorozása kormányzati, valamint paramilitáris csapatokba, civil milíciákba és egyéb nem állami fegyveres csoportokba. Vajon miért? Mert velük pótolják a felnőtt katonák körében elszenvedett emberveszteséget, esetleg eleve rájuk, gyermekkorból eredő sajátos előnyeikre van szükségük, mivel ellátásuk olcsó, költségtakarékos, a legtöbb gyermekkatonára gyakorta vakmerő és bátor, hisz nem számol a reális veszélyekkel, nem mérlegel, megteszi, amit feljebbvalója parancsol. Gyakran drogokkal, alkohollal tovább fokozható merészségük, csökkenthető veszélyérzetük. Könnyebben „beáldozhatók”: nem képviselnek akkora katonai értéket, mint egy képzett felnőtt harcos. Különösebb nehézség nélkül manipulálhatóak, irányíthatóak. Felnőtt vezetőik utasításait kérdés nélkül teljesítik, és így parancsnokaik kihasználják, hogy a szembenálló csapatok nem tekintenek ellenségként a feljükk közeledő, ártalmatlannak és ártatlannak tűnő gyerekekre.

A gyermekkatonáskodás elleni Koalíciót 1998-ban hívta életre hat vezető emberi jogi és humanitárius nemzetközi civil szervezet (CSUCS). A formáció feladata, hogy véget vessen a gyermekek katonaként történő felhasználásának, megelőzze 18 év alattiakat fegyveres erőkbe vagy csapatokba besorozását, elérje valamennyi gyermekkatonára lefegyverzését, biztosítsa a tinédzser veteránok rehabilitációját, társadalomba való visszailleszkedését. Ezért ismeretterjesztéssel, információk továbbításával, vizsgálatok lefolytatásával, monitoring tevékenységgel teljesíti e küldetését. Háromévente globális jelentéseket tesz közzé, regionális beszámolókat is készít pl. Kongói Demokratikus Köztársaság, Izrael illetve a Megszállt Palesztin Területek, Libanon, Dél-Ázsia és Nyugat-Afrika tekintetében

50. A Genfi Egyezmények és Jegyzőkönyvek is bizonyos szabályokat tartalmaznak a gyermekek fegyverforgatásával és kihasználásával kapcsolatosan:

- a megszálló hatalom a gyermekeket nem sorozhatja be a megszálló államnak alárendelt szervezetekbe, alakulatokba. Ezzel a II. világháború alatt jellemző gyakorlat megismétlődésének kívánta elejét venni, amikor tömegesen került sor megszállt területek fiatal lakosainak, főként politikai célokat szolgáló szervezetekhez kénytelen-kelletlen történő csatlakozására;
- a nemzetközi fegyveres összeütközésekre, a klasszikus értelemben vett háborúkra, azok áldozataira vonatkozó I-II. Kiegészítő Jegyzőkönyv csupán a 15. év alattiaknak biztosítja a védelmét az aktív katonai részvétellel szemben, és arra kötelezi az összeütköző feleket, minden lehetséges módon biztosítsák, hogy 15 évnél fiatalabb gyermekek ne vehessenek közvetlenül részt az ellenségeskedésekben. Ezért kötelesek megakadályozni a 15 évnél fiatalabbak besorozását haderejükbe, ha pedig 15-18 év közötti korosztály sorozására kerül sor, a részes felek kötelezettségévé teszi a jegyzőkönyv, hogy elsősorban az idősebbeket sorozzák be, ám a 15 év alattiak besorozásának megakadályozására utaló kitétel nem szól arról, vajon vissza kell-e utasítani a gyerekek önkéntes jelentkezését, vagy hivatkozhatnak arra, hogy spontán módon felkelnek a megszállók ellen, vagy katonai iskolák növendékeiként magukkal ragadják őket az események hazafias érzelmeik alapján;
- ha, kivételes esetben, 15 év alattiak mégis részt vennének közvetlenül az ellenségeskedésekben, és ők a szembenálló fél hatalmába kerülnek, a gyermekeket minden körülmények között különleges védelem kell, hogy megillessen, függetlenül attól, hogy adott esetben megilleti-e őket a hadifogoly-státus, és az abból eredő jogosítványok, avagy nem. Fontos, hogy a hadifogoly státus nincs korhatárhoz kötve, és a III. genfi egyezmény 16. cikke szerint a hadifoglyok koruk alapján kiváltságos bánásmódban részesülhetnek (például a fogság idején táplálékos ételkészlet adagokban részesülnek, de elsőbbséget is biztosíthatnak számukra a repatriálás, a hazatérés során);
- ha egy gyerek spontán módon, vagy egy katona felkérésére segít a fegyverek vagy a muníció cipelésében, vagy akár katonai információk továbbításában, a Jegyzőkönyv erre az esetre is elővigyázatossággal gondolva, akként rendelkezik, hogy a gyermeket elfogása esetén nem lehet kémnek, szabotőrnek vagy illegális kombatánsnak tekinteni, illetve vele szemben ily módon eljárni;
- ha a fegyveres összeütközéssel összefüggésben egy gyermeket letartóztatnak, fogva tartanak, vagy internálnak, őt a felnőttektől szeparáltan kell elhelyezni, kivéve, ha családtagjairól van szó;
- tilos fegyveres konfliktussal összefüggő bűncselekmény kapcsán az elkövetés időpontjában 18. életévét be nem töltött elkövetővel szemben a halálbüntetés kiszabása és végrehajtása;
- polgárháborúk idején sem sorozhatók be 15. életévüket be nem töltött gyerekek a fegyveres erőbe vagy fegyveres csoportokba, és nem vehetnek részt e gyerekek az ellenségeskedésekben, se kényszersorozásuk, se önkéntes jelentkezésük elfogadása nem megengedett, és 15. életévüket el nem ért gyerekek számára a Jegyzőkönyv által biztosított speciális védelem és kímélet akkor is megilleti e gyerekeket, ha mégis részt vesznek az összecsapásokban, és fogságba esnek.

51. A Gyermeki Jogokról szóló Egyezmény (1989) is tartalmaz néhány rendelkezést, amely fegyveres konfliktusok idején a gyermekek bevonását tilalmazza, a gyermekeket védelmezi, mert arra kötelezi a részes államokat, hogy – összhangban a humanitárius nemzetközi jogból fakadó, a

polgári lakosság védelmére irányuló kötelezettségeikkel – tegyenek meg minden lehetséges intézkedést a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek védelme és támogatása érdekében:

- a háború áldozataivá vált gyerekek fizikai és lelki felépülése, illetve társadalomba való visszailleszkedése érdekében (reintegrációját szolgáló intézkedések: olyan környezetben kell fogantatni, amely a gyerekek egészségét, önbecsülését és méltóságát erősíti, fejleszti). Hasonló rehabilitációról szóló rendelkezés a kínzás elleni 1984. évi ENSZ Egyezményben, amely szerint „minden részes állam biztosítja jogrendszerében a kínzási cselekmény sértettjének azt a jogot, hogy jóvátételt kapjon, és megfelelő módon méltányos kártalanításban részesüljön, ideértve a lehető legteljesebb mértékű rehabilitációjához szükséges anyagi eszközöket is.”, és azonos céllal fogalmazta meg 1985-ben az ENSZ Közgyűlése is a bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságtétel alapvető elveiről szóló határozatát;
- a Gyermekek jogi Bizottság – annak érdekében, hogy megítélhesse, miként tesznek eleget a részes államok a fegyveres konfliktusok áldozataivá vált gyerekek rehabilitációjára és reintegrációjára irányuló kötelezettségeiknek – az államoktól rendszeres jelentéseikben elsősorban az alábbi intézkedéseikről való számadást várja el: milyen politikákat és programokat folytatnak a fegyveres konfliktusoknak a gyermekekre gyakorolt fizikai és lelki hatásainak mérséklésére, illetve hogyan próbálják visszavezetni e gyerekeket a társadalomba; miként biztosítják e gyerekek oktatását, szakképzését; hogyan biztosítják a gyermekkatonák leszerelését, és hogyan készítik fel őket a társadalomba való aktív és hatékony részvételre;
- 2000-ben elfogadott Fakultatív Jegyzőkönyvet a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről, így a részes államok kötelesek minden lehetséges módon biztosítani, hogy fegyveres erők 18 évnél fiatalabb tagjai ne vegyenek részt közvetlenül az ellenségeskedésekben (15 éves életkori határ felemelése), ne pusztán a 15, de a 18. életévüket be nem töltötteket se lehessen sorkatonai szolgálatra kötelezni. A részes felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy az önkéntes katonai szolgálat minimális korhatárát is felelemlik, elismerve, hogy a 18 év alattiak a szerződés értelmében különleges védelemre jogosultak. Kötelező nyilatkozni, hogy hányadik életévtől engedélyezik nemzeti hadseregükben az önkéntes szolgálatot, illetve milyen biztosítékokat adnak arra nézve, hogy valóban szabad akaraton, és nem kényszeren alapuló csatlakozásról van szó;

Például Portugália a Jegyzőkönyvhöz fűzött fenntartásában hangsúlyozta, hogy nem ért egyet a 18 év alattiak önkéntesként történő besorozását engedélyező cikknek a tartalmával, hiszen az önkéntesség általában látszólagos egy éretlen személyiség részéről.

- azok a részes államok, amelyek 18 év alatt is fogadnak haderejükbe önkénteseket, kötelesek feltétlenül garantálni, hogy az önkéntes csatlakozás valóban szabad akaraton alapul, az újonc szülei, illetve törvényes képviselői is, megfelelő tájékoztatás után, kellő információk ismeretében, hozzájárultak, a kiskatona megkapta a szükséges felvilágosítást a katonai szolgálatból eredő valamennyi kötelezettségről, valamint hitelt érdemlően bizonyítják a katonának jelentkező életkorát;
- az ellenzéki fegyveres csoportok semmilyen körülmények között nem fogadhatnak soraikba, illetve nem használhatnak fel az összecsapásokban 18 év alatti személyeket, az ellenzéki milíciák ne sorozhassanak be, és ne is vethessenek be az összetűzésekben 18 évnél fiatalabbakat: az aláíró államok kötelesek jogi eszközökkel is tiltani e gyakorlatot,

illetve megfelelő módon kriminalizálni azt, azaz biztosítani a normasértők felelősségre vonását.

52. A *regionális és speciális megállapodások* közt említhető az Afrikai Charta a Gyermekek Jogairól és Jólétéről (1990), amely tilalmazza a gyermekkatonák alkalmazását, amennyiben (18 év alattiak: minden szükséges intézkedés meghozatalával biztosítani kell, hogy gyermekek ne vegyenek közvetlenül részt az összecsapásokban. A részes államok kötelesek tartózkodni a gyermekek sorozásától, bár semmi akadályja annak, hogy „közvetett” módon bevessék őket (kémként, felderítőként, sofőrként, ellátmányosként stb.), gyakran, harci körülmények között, a gyerekek „indirekt” felhasználása is közvetlen veszélynek teszik ki életüket. Az ILO Egyezménye (1999) a gyermekmunka tilalmáról is védelmezi a 18 év alattiakat: a gyermekmunka legrosszabb formái közé sorolja „a gyermekek kényszer- vagy kötelező sorozását fegyveres konfliktusokban való bevetésük érdekében”. Ezt a rabszolgasághoz hasonlítja, mivel tilos minden olyan munka, amely – a természetéből adódóan vagy a körülményektől fogva – valamilyen formában veszélyezteti a gyermek egészségét, biztonságát vagy/és erkölcsi fejlődését. A gyermekek kötelező vagy kényszersorozása kétségkívül veszélyezteti életüket, biztonságukat, ugyanakkor a fegyveres erőkhöz való önkéntes csatlakozásról nem tesz említést. Eszerint valamennyi állam köteles, sürgősségi jelleggel, megtenni minden szükséges, „azonnali és hatékony” intézkedést annak érdekében, hogy a gyermekek kényszer- vagy kötelező sorozását betiltsák, s e gyakorlatnak haladéktalanul véget vessenek, továbbá kötelesek az érintett 18 év alattiak rehabilitációjáról, és társadalmi beilleszkedéséről, re-integrációjáról gondoskodni. 1973-ban született ILO Egyezmény a munkavállaláshoz szükséges minimális korhatárról, amely eleve tiltja a veszélyes munkák alkalmazását a 18 éven aluliaknak. Márpedig a fegyveres alakulatok keretében történő szolgálatteljesítés vitán felül veszélyes a gyermekre nézve.

53. Az I. világháború után elfogadott állásponttá vált, hogy a hadijog egyes szabályainak megsértése bűncselekménynek számít. Az első írott dokumentuma ennek a *Nürnbergi katonai Törvényszék (1945) Alapokmánya* volt, amely rögzítette a háborús bűncselekmény meghatározását, a béke elleni cselekményeket és az emberiség elleni cselekmények fogalmát. A Nemzetközi Katonai Törvényszék Alapokmányának 6. cikkében foglalt tényállások szerint megkülönböztethetők a

- *béke elleni bűncselekmények*, amelyek sértik a nemzetközi szerződéseket, egyezményeket, vagy garanciákat, így az agresszív háború tervezése, előkészítése, kezdeményezése, vagy folytatása, az olyan közös tervben vagy összeesküvésben való részvétel, amely az előzőek megvalósítására jött létre;
- *a háborús bűncselekmények*, amelyek a háború jogának vagy szokásainak a megsértése, különösen a megszállt területen élő vagy tartózkodó polgári lakosság tagjainak megölése, bántalmazása, rabszolgamunkára fogás vagy bármilyen más célból történő áttelepítése; a hadifoglyok vagy tengeren tartózkodó személyek megölése vagy bántalmazása; túszok kivégzése, köz-, vagy magántulajdon fosztogatása, illetve városok, falvak katonai szükséglet által nem indokolt önkényes elpusztítása vagy lerombolása; és
- *az emberiség elleni bűncselekmények*, amelyek bármely polgári lakosság tagja ellen a háború előtt vagy alatt, elkövetett emberölés, kiirtás, rabszolgaságba taszítás, áttelepítés és embertelen cselekedetek. Ugyanakkor a Törvényszék hatáskörébe tartozó más bűncselekmény végrehajtása során vagy azzal összefüggésben politikai, faji, vagy vallási alapon történő üldözés, függetlenül attól, hogy sérti-e az elkövetés országának jogát. (...)

55. A tilalmazott magatartások további forrása a *Genfi Egyezmények és Jegyzőkönyveik*, amelyek értelmezése egyre differenciáltabbá vált. Ennek alapján beszélhetünk háborús bűncselekményekről, a legsúlyosabb jogsértő magatartások esetében, és attól eltérően, az egyéb jogellenes cselekményekről (pl. hadifoglyokkal kapcsolatos dokumentáció hiányosságai, a humanitárius jelképekkel visszaélés, ha sor kerül annak csalárd használatára, engedély nélküli használatára pl. kereskedelmi vállalatok részéről való használata mindenkor tilos, tekintet nélkül a használat céljára és megkezdésének időpontjára, utánzattal megtevesztésre pl. védjegy részeként, a megjelölés jogosulatlan használatára békében vagy háború időben). Az Egyezmény előírta, hogy a részes állam köteles törvényhozási úton megfelelő büntetést meghatározni és megbüntetni azokat, akik az Egyezményben foglaltakat súlyosan megsértették, erre utasítást adtak. Így alapvetően az államok kötelezettsége, hogy a megbüntetés érdekében felkutassák az ezzel gyanúsítható személyeket, állampolgárságuktól függetlenül és bíróság elé állítsák vagy átadják egy másik szerződő félnek a gyanúsítottat, élből, ha elegendő terhelő bizonyíték áll rendelkezésére (prima facie). Az ilyen felelősségre vonási eljárásban a gyanúsítottakat megilleti a tisztességes eljáráshoz való jog.

A legsúlyosabb bűncselekmények közé számít, a humanitárius jogi alapelvek mellőzése, a védett személyek (pl. polgári lakosság, védett sebesültek, betegek, hajótöröttek, védett egészségügyi vagy egyházi személyzet, egészségügyi alakulatok) vagy tárgyak (pl. egészségügyi szállítóeszközök, polgári javak) elpusztítása:

- szándékos emberölés,
- a kínzás vagy embertelen bánásmód, ideértve a biológiai kísérleteket, nagy fájdalom szándékos előidézése vagy a testi épség, illetve egészség súlyos megsértése,
- a védett személy jogellenes elhurcolása vagy áthelyezése, illetve a jogellenes fogva tartása,
- a védett személynek az ellenséges hatalom fegyveres erőiben való szolgálatra kényszerítése,
- védett személynek az Egyezmény rendelkezéseinek megfelelő tisztességes és szabályos eljáráshoz való jogától való megfosztása,
- túsok szedése,
- vagyontárgyaknak a katonai szükség által nem indokolt, nagymérvű, jogellenes és önkényes megsemmisítése, eltulajdonítása,
- személyek, vagyontárgyak elleni megtorlás,
- szándékosan követik el és halált, súlyos testi sértést, vagy súlyos egészségkárosodást okozó, polgári lakosság vagy polgári személyek elleni támadás,
- megkülönböztetés nélküli támadás, amely a polgári lakosság körében nagyszámú halálos áldozatot követel, vagy sebesülést okoz, illetve a polgári javakban nagymérvű károkat idéz elő;
- a veszélyes erőket tartalmazó művek vagy létesítmények elleni támadás indítása annak tudatában, hogy a polgári lakosság körében nagyszámú halálos áldozatot követel vagy sebesülést okoz, illetve a polgári javakban nagymérvű károkat idéz elő;
- harcképtelen személy tudatos megtámadása;
- a nem védelmezett helységek és a demilitarizált övezeteket megtámadása;
- az apartheid és a személyes méltóság megalázásával járó, faji megkülönböztetésen alapuló más embertelen és lealacsonyító módszerek alkalmazása;

- a népek kulturális vagy szellemi örökségét képező és külön megállapodás - például valamely illetékes nemzetközi szervezet keretében kötött megállapodás - által különleges védelemben részesített, világosan felismerhető műemlékek, művészeti alkotások, vagy kultikus helyek nagymérvű pusztulását okozó megtámadása, amikor az ilyen műemlékek, művészeti alkotások és kultikus helyek nem katonai célpontok közvetlen közelében találhatók;
- a hadifoglyokkal kapcsolatosan eljárást indítani, vagy elítélni oly cselekmény miatt, amelyet a fogva tartó hatalom jogszabályai vagy a nemzetközi jog a cselekmény elkövetésének napján nem tiltott kifejezetten, erkölcsi vagy testi kényszerrel kifejezni abból a célból, hogy magát a terhére rótt cselekményben bűnösnek ismerje el, elítélni anélkül, hogy a védekezésére alkalma lett volna, és hogy megfelelően képesített védő segítségével részesült volna, halálbüntetést kiszabni,
- a hadifoglyok vagy polgári személyek hazaszállításának indokolatlan halogatása;
- katonai vezető, felettes mulasztása, annak eltűrése, ha ő tudta, vagy a szükséges értesülések birtokában az adott körülmények között tudhatta volna, hogy a beosztott személy jogsértést követ el, vagy készül elkövetni, és ha tőle telhetően nem tett meg minden intézkedést (büntetőjogi, fegyelmi) a jogsértés megakadályozására, illetve megtorlására (pl. ellenőrzési kötelezettség mulasztása, intézkedés halogatása).

56. A *Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Statútuma* a nemzetközi konfliktusban elkövethető *háborús bűncselekmények* körét bővíti: e körbe sorolják a Genfi Egyezmények súlyos megsértését, 26 egyéb súlyos magatartást, amelyet az államok többsége 1945 óta bűncselekménynek minősít (pl. apartheid, erőszakos eltűntetés, kiirtás, rabszolgaságba taszítás, kitelepítés, kínzás, kényszerterhesség), a polgárháborús viszonyok közt 16 magatartást (pl. élet-és személy elleni erőszak, emberi méltóság megsértése, túszedés, statáriális ítélezés, nemi erőszak, csonkítás, polgári személyek elleni támadás), valamint a béke elleni bűncselekményeket (agresszió tilalmát sértve). Ezek akkor kerülhetnek a Bíróság elé, ha minden részes állam megalkotja a definíciót erről a cselekményi köréről, és meghatározza a joghatóság gyakorlását, hogy az egyéni felelősségre vonás érvényesíthető legyen. Például a Bíróság gyakorlata szerint háborús bűncselekménynek számít a gyermekkatonák alkalmazása nemzetközi fegyveres összeütközések esetén (15 év alatti gyermekeknek a nemzeti fegyveres erőkbe történő toborzása vagy sorozása, illetve „aktív” felhasználásuk az összecsapásokban, ahogy a statútum fogalmaz, „a nemzetközi fegyveres konfliktusok idején alkalmazandó törvények és szokások” súlyos megsértésének egyik formájaként) és a nem nemzetközi konfliktusok esetén is.

57. Az *emberiesség elleni bűnök* fogalma révén még további tizenegy nemzetközi dokumentum határozza meg, rendeli büntetni az emberiesség elleni cselekményeket (pl. Tokioi jegyzőkönyv). Ezek közös eleme, hogy ide tartoznak az olyan erőszakos cselekmények, amelyek háborúban vagy békeidőben követhetők el, és áldozatuk bármely ország állampolgára lehet; a cselekmény egy meghatározott csoport elleni üldözés eredménye, függetlenül a csoport jellegétől vagy az indítéktól, az elkövetés átfogó vagy módszeres, a nemzetközi jog feltételen érvényesülést kívánó szabályát (*ius cogens*) sérti, és ezekkel szemben a felelősségre vonáshoz univerzális joghatóságot kell teremteni.

<p>Az emberiesség elleni bűncselekmények (pl. Sztálin, Mao, vörös khmerek rémtettei, etnikai tisztogatás, népiirtás Jugoszláviában, Ruandában elkövetett cselekményeket vizsgáló törvényszék előtt) jelentős jogsértések, de nem háborús bűncselekmények. Például Bosznia-Hercegovinában a nőket megszégyenítés és demoralizálás céljából</p>
---

erőszakolták meg, hogy ezzel is terrorizálják a lakosságot, elűzzék a nem kívánatos etnikumot, módszeresen, a hatóságok bátorításával – EU szerint legalább húszezer nőt, Bosznia szerint pedig ötvenezret – a módszeres nemi erőszak az etnikai tisztogatás eszköze lett. A tuszi nők elleni szexuális erőszak tömeges elkövetésére buzdított Akayesu, Taba polgármestere, amely a tuszik elleni népirtás rész-cselekménye volt. Így 1998-ben népirtás részeként elkövetett nemi és szexuális erőszak miatt ítélték el Arusában.

58. A *felelősségre vonást megalapozó egyéb szabályokat*, a Genfi Egyezményben fektették le. A szerződő felek így kötelesek a legnagyobb mértékű segítséget nyújtani egymásnak az Egyezmények vagy a Jegyzőkönyv súlyos megsértése miatt indított büntető eljárással kapcsolatos követelményeket érvényesíteni kell a kölcsönös bűnügyi jogsegélyt egészében vagy részben szabályozó két- vagy többoldalú szerződésekben, nem csak a hazai jogszabályokban: kötelező tényfeltárás, vizsgálat indítása (hivatalbóli eljárás indítása), bár lehetőség van választott bírói eljárásra is. Másrészt elhatározták, hogy létre kell hozni egy feddhetetlen erkölcsű és elismerten pártatlan személyekből álló tizenöt tagú Nemzetközi Ténymegállapító Bizottságot, ha legalább 20 állam elfogadja (részben fél) hatáskörét. Annak tagjait titkosan választják, működési feltételeit Svájc biztosítja. E Bizottság hatáskörébe tartozik minden olyan tény kivizsgálása, amely a bejelentés szerint az Egyezményekben és a Jegyzőkönyvben meghatározott súlyos jogsértés (nem nyilvános az eljárás), elősegítve, hogy az Egyezményeket és a Jegyzőkönyvet, a jövőben tiszteletben tartsák. Az Egyezmények vagy a Jegyzőkönyv rendelkezéseit megsértő összeütköző fél, ha az eset szükségessé teszi, köteles az okozott kárt megtéríteni. Végül felelősséggel tartozik a szerződő fél a fegyveres erőinek állományába tartozó személyek által elkövetett összes cselekményért.

59. Fő szabályként az az állam *felelős az eljárás megindításáért* (joghatóság) és lefolytatásáért, amelynek területén történt a jogsértés, vagy amelynek állampolgára az elkövető, illetőleg az, amelynek sérelmére követték el a cselekményt (pl. az áldozatok a saját állampolgárai). Kiegészítő szabályként a nemzetközi közösség alkalmazza, hogy eljárhat a másik részes állam (például azért, mert ott biztosítható a pártatlan eljárás) vagy ennek hiányában (például azért, mert konfliktust okozna az érintett állammal) a nemzetközi bírói fórum. Ezért beszélhetünk *univerzális joghatóságról*, hogy a bűn nem maradjon büntetés (felelősségre vonás) nélkül.

Például: 45 évi szabadságvesztésre ítélte a boszniai bíróság a szerb Vasele Vlahovicot, aki 1992-95 között emberiesség elleni bűncselekményeket követett el. A grbavica-i rémre 31 gyilkosságot bizonyítottak rá, de több nőt megerőszakolt, és áldozatait megkínozta. 2010-ben Spanyolországban tartóztatták le, a pert 2011-ben kezdték meg Szarajevóban. A háború után még egyéb bűncselekményeket is elkövetett. A bíróság a háborús bűncselekmény miatt a lehető leghosszabb büntetést szabta ki 2013. márciusában.

60. A fegyveres összeütközéssel kapcsolatos büntetendő cselekmények üldözésére és büntetésére vonatkozó *eljárás minimumait* is rögzítették a Genfi Egyezményben, amelyeknek az alkalmazását a nemzeti jogalkotásban kell garantálni:

- a bűnösnek talált személlyel szemben ítéletet hozni és a büntetést végrehajtani csak a függetlenségéről és pártatlanságáról alapvető garanciákkal rendelkező bíróság döntése alapján szabad;
- az eljárás folyamán biztosítani kell a vádlott részére, hogy haladéktalanul, részletesen értesüljön az ellene emelt vádról, valamint a tárgyalás előtt és alatt a védelméhez szükséges jogokat gyakorolhassa és eszközöket igénybe vehesse;
- senki nem ítéltethető el bűncselekményért kivéve egyéni büntetőjogi felelőssége alapján;

- senki nem nyilvánítható bűnösnek valamilyen büntetendő cselekmény miatt, amely olyan cselekmény vagy mulasztás folytán következett be, ami nem jelentett a törvény szerint büntetendő cselekményt annak elkövetése idején; ugyancsak nem szabható ki szigorúbb büntetés annál, ami a büntetendő cselekmény elkövetésének időpontjában kiszabható volt;
- ha a büntetendő cselekmény elkövetése után a törvény enyhébb büntetés kiszabhatóságáról rendelkezik, úgy az elkövetőt e kedvezményben részesíteni kell;
- a törvény szerint mindaddig, míg bűnössége be nem bizonyul, a bűncselekménnyel vádolt személyt ártatlannak kell tekinteni;
- minden büntetendő cselekménnyel vádolt személynek jogában áll az ügyének tárgyalásán személyesen részt venni;
- senki nem kényszeríthető arra, hogy maga ellen valljon vagy beismerő vallomást tegyen (hallgatás joga);
- az elítélt személyt elítélésekor tájékoztatni kell a bírósági és egyéb jogorvoslati lehetőségéről és azok előterjesztési határidejéről;
- halálbüntetés nem mondható ki olyan személyekre, akik a bűncselekmény elkövetésekor 18 évnél fiatalabbak voltak, s halálbüntetés nem hajtható végre sem terhes asszonyokon sem kisgyermekes anyákon;
- az ellenségeskedések megszűnésekor a hatalmon levő hatóságoknak igyekezni kell a lehető legszélesebb körű amnesztiát adni a fegyveres összeütközésben részt vett személyek vagy azok részére, akiket a fegyveres összeütközéssel összefüggő okok miatt szabadságuktól megfosztottak, akár internálták, akár fogva tartották őket.

61. A *nemzetközi bírói fórumok jogfejlesztő szerepet* játszanak, részben a rájuk ruházott hatáskör, részben pedig annak gyakorlása, értelmezése révén. Az Állandó Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) négy bűncselekmény esetében rendelkezik joghatósággal: népiirtás, emberiesség elleni bűncselekmény, háborús bűncselekmények és az agresszió büntetése. Háborús bűncselekménynek számít (többek között) a gyermekkatonák alkalmazása, amikor 15 év alattiakat vonnak be fegyveres összetűzésekbe. Am a 15 és 18 év közötti fiatalok toborzása, sorozása, bevetése nem számít háborús bűncselekménynek, és a Büntetőbíróság joghatóságát meghatározó 2. fejezet következetesen, a gyermekek összecsapásokban való „aktív” felhasználását tekinti bűncselekménynek. A Sierra Leone-i Speciális Bíróság (az ENSZ Nemzetközi Bírósága és a Nemzetközi Büntetőbíróság mellett) az a nemzetközi törvényszék, amely előtt a gyermekek katonaként történő felhasználásának megítélése mindmáig felmerült. A Bíróság joghatósága négy bűncselekménytípusra terjed ki: az emberiesség elleni bűncselekmények, a Genfi Egyezmények közös 3. cikkének, valamint az 1977. évi II. Kiegészítő Jegyzőkönyv rendelkezéseinek megsértése (hiszen a Sierra Leone-i konfliktus nem nemzetközi fegyveres összeütközés volt, még ha „nemzetköziesedett” is, lásd Libéria szerepét, befolyását), a humanitárius nemzetközi jog más súlyos megsértése (így többek között gyermekkatonák alkalmazása). A Sierra Leone-i nemzeti jog által büntetni rendelt bizonyos, a Statútum által nevesített bűncselekményekkel is foglalkozott, például a gyermekek elleni kegyetlen bánásmód megelőzéséről szóló 1926. évi törvény alapján, a leánygyermek sérelmére elkövetett erőszakos közösülés, vagy egy 1861. évi törvény szerint lakóépületek (és a bentlakók) valamint középületek felgyújtása vonatkozó eseményekkel. Mindhárom nemzetközi fórum előtt eddig afrikai fegyveres konfliktusok – a kongói, ugandai és a Sierra Leone-i polgárháborúk – miatt merült fel a gyermekkatonák alkalmazása miatti felelősség megállapítása. Az ügyészi indítványok által tartalmazott, a gyermekkatonák felhasználása melletti egyéb vádpontok, amelyek hasonlóak valamennyi eljárás

alá vont esetében: a polgári lakosság megfélemlítése és kollektív büntetések alkalmazása, a háború jogával ellentétes/ emberölés, szexuális erőszak, fizikai erőszak és mentális sérülés okozása, civilek elrablása, kényszermunka, fosztogatás, gyújtogatás, továbbá az ENSZ Sierra Leone-i Missziója (UNAMSIL) békefenntartói és humanitárius segélymunkásai elleni támadások. A jogfejlesztés persze reakció a jogsértések változatos és gyakori eseteire.

Például 1998 óta folyt a hadüzenet nélküli háború Azerbajdzsán és Örményország között hegyi Karabah miatt. Az Azerbajdzsánhoz tartozó területen élő örmények szerettek volna kiválni és az egész területet Örményországhoz csatolni, ám a 4400 négyzetkm-es terület nem is határos Örményországgal. Örményország megszállva tartja Azerbajdzsán ötödét, bár a nemzetközi szervezetek felszólították a visszaadásra, a háború kezdete óta 20 ezer azerbajdzáni halt meg, 50 ezer a sebesült, egymillióan menekültek el lakóhelyükről az ország más részébe. 1992. február 26-án virradóra az örmény és orosz fegyveresek megtámadták Hodzsali várost (Azerbajdzsán), amelyet teljesen leromboltak, menekülő lakóinak nagy részét lemészárolták: 613 polgári személyt öltek meg (83 gyermeket és 106 nőt), a rokkantak száma 487, fogságba esett vagy túszként fogva tartottak 1275 lakost, 150 ember eltűnt, 25 gyerek maradt árva, 130 gyermek félárva. A Hodzsaliban történtek feltárására nemzetközi vizsgálóbizottság jött létre, az ENSZ Közgyűlés, Európai Parlament és nemzetközi emberi jogi szervezetek együttműködésével. Népirtásnak minősítették a vérengzést, a polgári lakosság elől elzárták a menekülés útját, válogatás nélkül gyilkoltak, Örményországot pedig agresszornak. Örményország szerint nem történt más, csak egy ütközet, nem voltak felelősségre senkit, pedig 20 év alatt minden azerbajdzsánit elűdöztek a területről. A két ország között nincs békeszerződés, csak tűzszünet. Egy túlélő a 2012. februárjában tartott budapesti konferencián, aki anyját és harminc rokonát veszítette el, azeri civilek elleni vérengzésről beszélt, és beszámolója közben sírva fakadt.

Szíriában 2011 márciusában tört ki a kormányzó Bassar-el-Aszad elnök és rezsimje elleni felkelés, amelyben 11 hónap alatt 7500 ember halt meg, az ország több városában folynak a harcok, a szír kormány csak a katonai veszteséget tartja számon (1345 katona és 2493 milicista halt meg), 230 ezer ember hagyta el otthonát, 30 ezren külföldre menekültek, 200 ezren az országon belül. A halottak száma 8 ezer fő volt ez alatt. Az ENSZ és az Arab Liga küldöttje (Kofi Annan) egy béketervről tárgyalt a szír ellenzékkel. Az elnök nem akart távozni, mert talán tudja, hogy háborús bűnökért több szíriai katonai vezetővel együtt felelősségre vonhatják, így népszavazást tart az új alkotmányról 2012 tavaszán. Az ENSZ 2012 március elején újabb határozatot tervezett, hogy a humanitárius segély eljuthasson Szíriába – ehhez az kell, hogy a BT-ben Kína és Oroszország ne vétózzon, mint február 4-én, amikor a BT távozásra szólította fel az elnököt (erős kereskedelmi kapcsolataikat féltik). Ugyanakkor a szír kormányzati egységek 2012. április elején a menekülttáborokra lőttek. A szíriai hadsereg saját lakosságára támadt a felkelők elleni harcra hivatkozva, 2012 februárjában vonult be tankokkal Homsz városába. A kormányerők által körbekerített Baba Amr negyedben rekedt lakók az ereszekben összegyűlt vizet itták: „Étel nincs, víz nincs, gyerekek halnak meg, és ez így megy két hete, tegnap több száz rakétát lőttek ki a homszki házakra”. Két újságíró vesztette életét a bombázások miatt a városban, három tudósító pedig megsebesült, akik megrázó videó-üzenetben kérték a térség mielőbbi evakuálását. A Nemzetközi Vöröskereszt menekítette a nőket és a gyerekeket, miközben 70 nemzet követelte nyilatkozatban a tűzszünet kihirdetését, a segélyek beengedését – még a napi 2 órás tűzszünetet sem vállalta a szír hadsereg. A szíriai biztonsági erők a városban házról házra járnak, és „megtisztítják Homsz város Baba Amr negyedét 2012. március elején. Minden alagsort, alagutat, folyosót átnéznek fegyveres terroristák után kutatva, de megszakadt a kommunikáció, nincs víz, élelem, folyamatos volt a bombázás. Több sérült riporter is próbálkozott híreket szerezni. A szíriai állami televízió az arabok ellenségeinek nevezte a Szíria Barátai által kiadott nemzetközi követelést. A humanitárius segély a felkelők távozása után a szír kormányerők uralta városba eljutott, de nem engedték kiosztani, amíg a teljes megtisztítással nem végeztek – a lakosság éhezett, nem volt tűzszünet egészen 2012. április 14-ig.

A Human Rights Watch helyi szemtanúkra és tüzserészekre hivatkozva jelentette (2012 márciusában), hogy a kormányerők elaknásították a libanoni és a török határt, az erőszak elől menekülők fő útvonalait, a tüzserészek csak március elején 300 aknát szedtek fel a török határon. Egy 15 éves fiú a lábát vesztette el, amikor a család egy barátjának próbált segíteni, aki súlyosan megsebesült Homszban, hogy átjusson Libanonba. „Ötven méterre voltunk a határtól, amikor felrobbant egy akna”. Bár Szíria aláírta az 1977-es Ottawai egyezményt a gyalogsági aknák telepítésének tilalmáról, ezt nem tartja be.

2012 márciusában a Gáza övezetben harcok dúltak. Az izraeli légierő rakétával semmisített meg (célzott merénylet) egy személyautót a Hamasz által ellenőrzött Gázában, mert abban két terrorista utazott (a Népi Ellenállási Bizottság főtitkára, valamint tanácsadója, aki a 2011-es fogolycserével szabadult az izraeli börtönből) – az izraeli hatóságok szerint ők álltak egy izraeli katona elrablásának háttérében. A csapás megtorlás volt a Gázából indult sorozatos rakétatámadások ellen. „Akkor is megtorlás követi a rakéták kilövését, ha az nem okozott kárt” – jelentette ki az izraeli hadsereg szóvivője. Az izraeli légierő rakétaháborúja folyik a gázai határon, amelyért a Hamasz-kormány Izraelt teszi felelőssé, amely felrúgta a fegyverszünetet, kiterjesztette az erőszakot – a Bizottság főtitkárának és tanácsadójának a halálát meg fogják torolni. Kiterjedt rakétatámadás indult Izrael déli területei ellen, mintegy 100 rakétát és aknát lőttek ki, de abban nem halt meg senki, mert az izraeli légvédelmi rendszer mindegyiket elhárította, sérülés persze volt – az izraeli válaszcsepásban 12 palesztin harcos, 5 civil vesztette életét, az izraeli külügyminiszter és a védelmi miniszter is jelezte, hogy nem hagyják válasz nélkül az ország elleni támadásokat, ám a Hamással nem tárgyalnak (terrorista szervezet), csupán a célzott támadásokat szüntetik be, ha a Hamasz rakétatámadásai abbamaradnak. Egyiptomi közvetítéssel és felügyelet mellett tűzszünet jött létre a két fél között, ám az izraeli kormány aggódik, hogy nem lesz tartós a megállapodás, mivel a bejelentés után 1 órával a palesztinok 7 rakétát lőttek ki Sderot és Eskol városra. Az egyiptomi parlament felfüggesztette a diplomáciai kapcsolatokat Izraellel, és a gázszállítást is leállította – talán ez gyakorolt nyomást a tűzszünet megkötésére?

Kihallgatták 2012.januárjában azt a két amerikai tengerészgyalogost, akik a neten elérhető videó-felvételen szerepelnek, miközben négy amerikai fegyveres levizeli három tálib tetemét. A katonai nyomozó hatóság jelezte, hogy még nincs befejezve a tényfeltárás, de az amerikai védelmi minisztérium sajnálatát fejezte ki a történetek miatt. Afganisztán elítélte a halottak megszenteltetését, és a felelősök súlyos megbüntetését követelte. Az amerikai hadsereg szabályzata tiltja az áldozatok holttestének fényképezését, a tetemek levizelését a bíróság akár háborús bűntettnek is minősítheti.

A líbiai igazságügyi miniszter bejelentette 2012.április elején, hogy a megölt diktátor, Kadhafi fiát, Szaif-al-Iszlámot nem adják ki a hágai Nemzetközi Büntető Bíróságnak, hanem a zintani felkelők titkos börtönében tartják fogva. A vád ellene gyilkosság, nemi erőszak és korrupció – de otthon akarják bíróság elé állítani. Ám kicsi az esély, hogy Líbiában tisztességes tárgyalást fognak tartani ügyében.

Kongó-Uganda ügye: a Kongói Demokratikus Köztársaság keresetében Ugandát a nemzetközi emberi jogok, illetve a humanitárius nemzetközi jog megsértésével, többek között a gyermekek fegyveres harcokban való felhasználását tiltó nemzetközi normák figyelmen kívül hagyásával vádolta. A hágai törvényszék (ICC) 2005-ben hirdetett ítéletet a két afrikai ország perében, a gyermekek katonaként alkalmazását, sorozását és toborzását tiltó nemzetközi normák tiszteletben tartását is vizsgálódása körébe vonta. Kongó szerint a jogsértések része, hogy az Ugandai Nép Védelmi Ereje, azaz az ugandai hadsereg több száz kongói gyermeket erőszakkal kötelékei közé sorozott, és őket 2000-ben Ugandába irányították ideológiai, valamint katonai kiképzésre. 2000 augusztusában a kongói álláspont szerint számos gyermeket elrabolt Bunia, Beni és Butembo régiókból, akiket aztán katonai tréningben részesítettek Kyankwanzi táborában, Ugandában, azzal a céllal, hogy az ugandai fegyveres erők tagjaivá tegyék meg őket. Ezek az elrabolt gyerekek csupán 2001 júliusában hagyhatták el a táborukat, és térhettek vissza hazájukba, csak miután az UNICEF közbenjárására és az ENSZ folyamatos erőfeszítései hatására szabadon engedték őket. Ez sérti az Afrikai Chartát, amely a gyermek jogainak és jólétének szabályait tartalmazza. Uganda minden bizonyítékot nélkülözőnek nevezte Kongó azon állításait, miszerint gyermekeket erőszakkal besorozott volna fegyveres erői közé, szerinte a gyermekeket „kimenekítették” a Buniában zajló etnikai összeesapások keresztüztüzből, valamint a kongói lázadó csoportok egyes ágai közt fellángolt zendülés elől, és 2001-ben a Kyankwanzi Katonai Intézetbe azért szállították őket, hogy megfelelően gondoskodni tudjanak róluk, valamint kellő tanácsokkal láthassák el őket. Uganda szerint a gyermekeket utóbb az UNICEF és a Vöröskereszt égisze alatt hazatelepítették. Állításait alátámasztandó, Uganda az Egyesült Nemzetek Főtitkárának a kongói ENSZ-misszióról készített 5. és 6. jelentésére hivatkozott, továbbá utalt arra is, hogy az ENSZ Gyermekalapja, illetve az Egyesült Nemzetek kifejezetten a hálájukat fejezték ki az ország számára a kongói gyermekek támogatásában játszott szerepéért. A Bíróság szerint meggyőző bizonyítékok álltak rendelkezésre, amelyek alátámasztják, hogy valóban sor került gyermekkatona kiképzésére az UPDF, az Ugandai Nép Védelmi Erejének táborában, és az ugandai fegyveres erők nem tettek semmit annak érdekében, hogy az ellenőrzésük alatt álló területeken megakadályozzák gyermekkatona besorozását.

A békefenntartó műveletek irányításáért felelős Főtitkárnak a kongói ENSZ-misszióról 2000-ben készített 5. jelentése szintén megerősíti, hogy Bunia, Beni és Butembo régiókból kongói gyermekeket deportáltak Ugandába. A két évvel később született 11. jelentés szerint a helyi UPDF hatóságok Ituri tartomány Bunia régiójában és annak környékén nem akadályozták meg gyermekek katonaként újoncosságát illetve újra-besorozását. A Kongói ENSZ Misszió az Ituri tartományban 2002 januárjától 2003 decemberéig történekről beszámoló speciális jelentése számos olyan esetről adott számot, amelyek során kongói gyermekeket az UPDF kiképző táboraiba irányítottak katonai tréningre.

A Bíróság megítélése szerint hiteles bizonyítékokkal támasztható alá az a következtetés, miszerint az UPDF csapatai részt vállaltak gyermekkatonák kiképzésében, bizonyítható felelősségük emberölésben, kínzásban, valamint a polgári lakossággal szemben alkalmazott egyéb embertelen bánásmód kifejtésében. Falvakat romboltak le és polgári épületeket döntöttek romba, nem tettek különbséget polgári létesítmények és katonai célpontok között, nem óvták a civil lakosságot a harcok során, etnikai konfliktust generáltak, és nem tettek semmit annak érdekében, hogy e viszálynak véget vessenek, végezetül nem biztosították a megszállt területeken az emberi jogok és a humanitárius nemzetközi jog betartását).

Uganda tehát megsértette a részes félként elismert humanitárius nemzetközi jogi és emberi jogi dokumentumok számos rendelkezését, köztük a gyermekkatonák alkalmazását tiltó Gyermekjogi Egyezmény 38. cikkét, illetve az egyezményhez 2000-ben fűzött Jegyzőkönyv első három cikkelyét.

Germain Katanga a kongói milíciák vezetője volt, az Ituri Hazafias Ellenállási Erő parancsnoka lett, majd a kongói hadseregben folytatta karrierjét, börtönviselt ember. Pere 2007-ben indult. A Nemzetközi Büntetőbíróság Hágában megvádolta, hogy ő volt a 2003-as, Bogoroban elkövetett tömegmészárlás értelmi szerzője, amelyben 200 ember halt meg, egy részüket álmukban lötték le, másokat machetéval mészároltak le, de bizonyították bűnösségét nem csak gyilkosságban, szexuális rabszolgaságba vetésben, megerőszakolásban, hanem 15 év alatti gyermekek ellenségeskedésbe, katonai tevékenységbe bevonásába is. 2014. március 7-én jogerősen elítélték háborús és emberiség elleni bűncselekmények miatt.

A Sierra Leone-i Speciális Bíróság egyik leghírhedtebb vádlottja, volt libériai elnök, Charles Taylor. 2003 márciusában emeltek vádat ellene, 17 rendbeli háborús és emberiség elleni bűncselekményért, valamint a humanitárius nemzetközi jog egyéb súlyos megsértéséért. 2006 márciusában a vádpontokat 11-re csökkentették, majd a Freetown-i Speciális Bíróság őrizete alá került. Nyár elején átszállították Hágába, ahol tárgyalása 2007 júniusában kezdetét vette, majd 2012 májusában 50 év börtönre ítélték, mert az 1991-2002 közt zajló polgárháborúban fegyverrel támogatta a Forradalmi Egyesült Frontot, cserébe pedig rendszeres gyémántszállítmányt kapott. Fellebbezését 2013 szeptemberében elutasította a bíróság, mert kétségtelenül háborús bűntetteket követett el, büntetését külföldi börtönben kezdi meg. Ez az első eset a második világháború óta, hogy államfőként nemzetközi bíróság háborús bűnök miatt elítélt

Lubanga kongói hadúr ellen a Nemzetközi Büntetőbíróság elfogatóparancsot adott ki, akit le is tartóztattak és Hágába szállítottak. Feltételezhetően alapítója és elnöke volt a Kongói Hazafiak Uniója (UPC) politikai és katonai mozgalmának, illetve a Kongó Függetlenségéért küzdő Hazafiak Csoportjának (FPLC), az UPC katonai szárnyát, amelynek főparancsnoka volt, legalább 2003 végéig. Az általa vezetett UPC vérfürdőt rendezett a civil lakosság körében. 2002 és 2003 között több mint 800 polgári személyt mészárolt le az UPC egy bányász faluban, Mongbwaluban és környékén. Különösen a *Lendu* törzshöz tartozókat üldözték. A nyersanyagban rendkívül gazdag területen viaskodó katonai csoportok közti összecsapásoknak a polgári lakosság nagy része áldozatul esett, vagy a kegyetlenkedések elől menekülve földönfutóvá vált. 2004 decembere után több mint százezren kényszerültek elhagyni otthonukat. Lubanga csapatai 10-16 éves gyermekeket vontak kötelékeikbe, a Human Rights Watch szerint Lubanga kb. 15 ezer fős csapatainak 40%-át 18 év alattiak tették ki, sokan még iskolai egyenruhájukban csatlakoztak a katonákhoz. Számos gyermeket közvetlenül az iskolapadból vagy otthonukból elrabolva kényszerítették soraik közé, állítások szerint parancsba adta, hogy az ellenőrzése alatt tartott területeken minden család köteles hozzájárulni a harcok sikeréhez: ki egy tehénnel, ki pénzzel, ki saját gyermekével. Volt, akit élő pajzsként használtak fel a harcokban, volt akit közvetlenül is bevetettek az összecsapásokban. A nyomozás 2004 márciusában indult meg, 2006 márciusában a Tárgyalás-előkészítő Tanács nyilvánosságra hozta a Lubanga elleni letartóztatási parancsot. A vád megalapozottnak találta, hogy 2002 júliusától 2003 decemberéig az FPLC, azaz a Kongó Függetlenségéért küzdő Hazafiak Csoportjának tagjai 15 év alatti gyermekeket toboroztak és soroztak be – ismétlődő jelleggel – saját csapataik közé, akiket aztán Bule, Centrale, Mandro, Rwampara, Bogoro, Sota és Irumu katonai táboraiban képezték

ki a harcokra, az FPLC kötelékébe tartozók 15 évesnél fiatalabb gyermekeket használtak fel aktívan a fegyveres összecsapásokban, s ugyancsak nem egyszeri jelleggel: 2002 októberében Libi és Mbau, 2003 elején Largu, 2003 februárjában és márciusában Lipri és Bogoro, májusban Bunia, valamint júniusban Djugu és Mongwalu régiókban. A Tanács szerint állítható, hogy Lubanga de facto hatalommal rendelkezett mint az UPC elnöke illetve az FPLC főparancsnoka, végső kontrollt gyakorolt az UPC/FPLC – mint hierarchikusan szervezett fegyveres csoportok – politikájának és gyakorlatának elfogadása és végrehajtása felett 2002 júliusa és 2003 decembere között, beleértve az FPLC-be történő sorozást és toborzást, illetve a 15 évnél fiatalabb gyermekek aktív felhasználását az összecsapásokban, valamint tisztában volt az UPC-ben/FPLC-ben játszott unikális szerepével és aktívan ki is használta ezt a szerepet. 2012-ben jogerősen 14 évre ítélték, mert bűnös a Nemzetközi Büntetőbíróság statútuma 8. cikkelyének (2) (b) (xxvi) és (2) (e) (vii) pontjai szerint büntetendő háborús bűncselekmény elkövetésében, így 15 év alatti gyermekek besorozásában, toborzásában és fegyveres összecsapásokban történő aktív felhasználásában.

62. A humanitárius jogi nemzetközi kötelezettségek átültetését *Magyarországon* is szemügyre vehetjük, kisebb-nagyobb elmaradásokkal találkozhatunk. Az átültetés alkotmányi követelménye, hogy a dualista jogrendben a Nemzetközi jog általánosan elismert szabályait és a vállalt kötelezettségeket tiszteletben kell tartanunk, biztosítva a belső jognak a nemzetközi normákkal való összehangolását. Erre végső soron az alkotmánybírósági vizsgálat kerít sort, de megelőzi minden esetben a nemzetközi szerződéskötési eljárásról szóló törvény (2005.évi L.tv.) alkalmazása. Ez elsősorban a szerződések megkötése előtt (előkészítés, parafálás), de legkésőbb a hatályba lépésig és az alkalmazhatóság megteremtéséig rögzítik a hatóságok feladatait. Az általános szabályokon túl speciális jogintézmények is születtek, például a humanitárius jog terjesztésével foglalkozó nemzeti tanácsadó testület (KüM és a Magyar Vöröskereszt vezetésével) vagy a kiemelt kulturális értékek kijelölésére létrehozott tanácsadó testület. A büntetőjogi szabályok részben a BTK-ban, részben a büntügyi együttműködésre (büntető eljárás, kiadatás, átadás, nemzetközi bíróságokkal való együttműködés) vonatkozó szabályokban kaptak helyet. Végül kiemelendők a honvédelemre vonatkozó jogszabályok, mert a humanitárius jog oktatása, parancsnoki számonkérése is ezen belül található. A legfontosabb büntetőjogi tilalmakkal kapcsolatos szabályokat összegezzük:

- nem évülnek el a legsúlyosabb jogsértések, azaz az 1971. évi 1. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a háborús és az emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról az ENSZ Közgyűlése által New Yorkban az 1968. évi november hó 26. napján elfogadott nemzetközi egyezmény I. cikkének *b)* pontjában hivatkozott, a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék alapokmányának 6. cikk (c) pontjában meghatározott emberiesség elleni bűncselekmények; az 1954. évi 32. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezmények közös 2. cikkében meghatározott nemzetközi fegyveres összeütközés esetén elkövetett súlyos jogsértések; az 1954. évi 32. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezmények közös 3. cikkében meghatározott, nem nemzetközi fegyveres összeütközés esetén elkövetett súlyos jogsértések; továbbá a 2011. évi CCX. törvény az emberiesség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről;
- a Büntető törvénykönyv (2012.évi C.tv.) meghatározza a háborús bűncselekményeket, az emberiesség elleni bűncselekményeket és a közigazgatás elleni bűncselekményeket.

63. A *háborús bűncselekmények* körében a BTK a következő magatartásokat tilalmazza:

- tiltott toborzás: aki a Magyarország területén idegen fegyveres szervezetbe - szövetséges fegyveres erőn kívül - katonai szolgálatra, katonai érdekű egyéb szolgálatra toboroz, vagy ilyen szolgálatra vállalkozókat közvetít (1-5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő); ha a magyar állampolgár, aki - szövetséges fegyveres erőn kívül - nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres összeütközésben részt vevő idegen fegyveres szervezetbe önként belép, erre ajánlkozik, vagy ilyen fegyveres szervezetben kiképzésen vesz részt; ha Magyarország területén idegen fegyveres szervezetbe katonai szolgálatra, katonai érdekű egyéb szolgálatra toborzott vagy ilyen szolgálatra közvetített személy 18 év alatti, a toborzó vagy közvetítő személy 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- fegyverszünet megszegése: aki a fegyverszünet feltételeit megszegi (1-5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő), de ha a fegyverszünet megszegése különösen súlyos következményekre vezet, úgy már 10 évig terjedhet a szabadságvesztés;
- hadikövet elleni erőszak: az ellenség hadikövetét vagy ennek kísérlőjét bántalmazza, jogtalanul visszatartja, vagy ellene más erőszakot alkalmaz, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, büntetett miatt 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő; aki a hadikövetet vagy a kísérlőjét megöli, 20 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő;
- védett személyek elleni erőszak: aki háború idején védett személyek ellen támadást irányít, vagy olyan támadást irányít, amely a védett személyek halálát vagy súlyos sérülését okozhatja, úgy, hogy az nyilvánvalóan túlzott mértékű a várható közvetlen katonai előnyhöz képest, 20 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő; ha pedig háború idején védett személyt megöl, olyan életfeltételek közé kényszerít, amelyek a védett személyt pusztulással fenyegetik, szexuális erőszakra vagy annak eltúrlésére, prostitúcióra, magzat kihordására vagy magzatelhajtásra kényszerít, személyi szabadságától jogellenesen megfoszt, jogszerű tartózkodási helyéről kitelepít vagy elhurcol, kivéve, ha azt fontos katonai szükséglet indokolja, 20 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő; aki háború idején védett személy egészségügyi önrendelkezési jogát megsérti, vagy a védett személynek súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz, 15 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő; aki háború idején védett személyt vagy védett személyek egy csoportját a tisztességes és szabályos bírósági eljáráshoz való jogától megfosztja 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- védett tulajdon elleni támadás: aki háború idején támadást indít vagy folytat katonai célpontnak nem minősülő és katonailag védtelen létesítmény ellen, illetve olyan támadást indít vagy folytat, amely katonailag védtelen létesítményben olyan kárt okoz vagy a természeti környezetben olyan nagy kiterjedésű, hosszantartó és súlyos károsodást okozhat, amely nyilvánvalóan túlzott mértékű a várható közvetlen katonai előnyhöz képest, 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő; ha a támadás kórház, betegek és sebesültek kezelésére vagy elhelyezésére szolgáló hely vagy nemzetközi szerződés által védett kulturális javak ellen irányul, avagy védett kulturális javakat vagy azok közvetlen környékét katonai célra igénybe veszi vagy felhasználja, illetve ilyen javakat eltulajdonít, fosztogat, megrongál vagy megsemmisít, az 10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő; ha pedig ezt kiemelt védelem alatt álló kulturális javakra vagy azok közvetlen környezete ellen követi el, 15 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (kulturális javak alatt az 1957. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. május 14-én kelt nemzetközi egyezmény 1. Cikkében meghatározott kulturális javakat kell érteni,

különleges védelem alatt álló kulturális javak alatt az egyezmény 8. Cikkében meghatározott kulturális javakat, kiemelt védelem alatt álló kulturális javak alatt pedig az egyezmény 2006. évi XXIX. törvénnyel kihirdetett Második Kiegészítő Jegyzőkönyvének 10. Cikkében meghatározott kulturális javakat);

- túlélők megölésére utasítás: aki háború idején alárendeltjének olyan parancsot vagy utasítást ad, hogy ne hagyjon túlélőket, 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- élő pajzs használata: aki védett személyt arra használ fel, hogy meghatározott területet vagy katonai erőket az ellenség katonai műveleteitől megóvjon, 10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő; aki ezt megkísérli (előkészület), az 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- tiltott sorozás: aki védett személyt arra kényszeríti, hogy a számára ellenséges hatalom fegyveres erőiben vagy csoportjában szolgáljon, vagy az ellenséges hatalom állampolgárát arra kényszeríti, hogy saját állama elleni hadműveletben részt vegyen, 10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő; az erre irányuló előkészület 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő; aki 18 év alatti személyt fegyveres erőkhöz vagy csoporthoz behív, besoroz, vagy háborúban való részvételre rábír, ehhez segítséget nyújt, vagy az ehhez szükséges feltételeket biztosítja, 15 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- háborús fosztogatás: aki hadműveleti vagy megszállt területen a polgári javakat fosztogatja, a lakosságot szolgáltatás kikényszerítésével vagy más módon a létfenntartásához szükséges javaitól megfosztja, vagy e javait elpusztítja, kivéve, ha azt fontos katonai szükséglet indokolja, 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő; aki a harctéren az elesetteket, a sebesülteket vagy a betegeket fosztogatja, 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása: aki hadműveleti vagy megszállt területen nemzetközi szerződés által tiltott fegyvert vagy harci eszközt alkalmaz vagy alkalmaztat, 20 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő; aki ilyenre előkészületet tesz, az 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- humanitárius szervezet elleni támadás: aki háború idején támadást irányít az ENSZ Alapokmányával összhangban tevékenykedő humanitárius, segély- vagy békefenntartó szervezet személyzete, felszerelése, eszközei, egységei vagy járművei ellen, ha azok jogosultak a védett személyeknek vagy létesítményeknek a fegyveres összeütközés nemzetközi joga által biztosított védelemre, 10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- visszaélés a nemzetközi jog által védett jelvényvel vagy jelzéssel: aki háború idején a vöröskereszt, a vörös félhold vagy a vörös kristály jelvényvel, illetve hasonló célt szolgáló és a nemzetközi jog által védett más jelvényvel vagy jelzéssel visszaél, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az egyéb magatartásokért akkor vonják felelősségre háborús büntett miatt, ha a cselekményt nevesíti az 1945.évi VII.törvény és az 1440/1945.(V.1.) ME rendelet. A katonai parancsnokot pedig a fenti cselekmények elkövetőivel azonosan büntetik meg, ha tényleges előjárója volt az elkövetőnek (alárendeltje, tevékenységét ellenőrizni köteles) és a bűncselekmény elkövetéséről vagy annak előkészületéről az előjáró tudott, vagy az adott körülmények alapján tudnia kellett volna, és nem tette meg a bűncselekmény megakadályozásához szükséges, hatáskörében álló

intézkedéseket, vagy haladéktalanul nem tett feljelentést azt követően, hogy a bűncselekmény elkövetéséről tudomást szerzett.

65. Az *emberiesség elleni bűncselekmények* körében a BTK az alábbi magatartásokat tilalmazza:

- népirtás: aki valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges megsemmisítése céljából, a csoport tagjait megöli, tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz, olyan életfeltételek közé kényszeríti, amelyek azt vagy annak egyes tagjait pusztulással fenyegetik, olyan intézkedést tesz, amelynek célja a csoporton belül a születések meggátolása, vagy a csoporthoz tartozó gyermekeket más csoportba elhurcolja, az 20 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő; az előkészület 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;
- apartheid: aki az emberek valamely faji csoportja által az emberek egy másik faji csoportja feletti uralom megszerzése és fenntartása, illetve a másik faji csoport rendszeres elnyomása céljából a faji csoport vagy csoportok tagjait megöli, valamely faji csoportot vagy csoportokat olyan életkörülmények közé kényszerít, amelyekkel a csoport, illetve a csoportok teljes vagy részbeni fizikai megsemmisítésére törekszik, az 20 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő; az egyéb apartheid cselekmények körébe az 1976. évi 27. törvényerejű rendelettel kihirdetett, az apartheid bűncselekmények leküzdéséről és megbüntetéséről szóló ENSZ Közgyűlésén, 1973. november 30-án elfogadott nemzetközi egyezmény szerinti tevékenységek (pl. kínzás, kegyetlenkedés, önkényes letartóztatás, bebörtönzés faji okból, gettók és külön lakóhelyek kijelölése, kényszermunkák, alapvető jogok elvonása, az apartheid ellenzőinek üldözése) számítanak, amelyek 20 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendők, feltéve, hogy súlyos következményekkel járnak;
- emberiesség elleni cselekmény: aki a lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként, illetve egy állam/szervezet politikájának végrehajtása érdekében, emberölést követ el, a lakosságot vagy annak egy részét olyan életfeltételek közé kényszeríti, amelyek azt vagy annak egyes tagjait pusztulással fenyegetik, a lakosságot vagy annak egy részét jogszerű tartózkodási helyéről kitelepíti, emberkereskedelmet folytat, vagy kényszermunkát végeztet, mást személyi szabadságától megfoszt, vagy fogva tartását jogellenesen tartja fenn, mást szexuális erőszakra vagy annak eltűrésére, prostitúcióra, magzat kihordására vagy magzatelhajtásra kényszerít, másnak súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz, politikai, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nemi vagy más ismérv alapján meghatározható csoportot vagy annak tagját a csoporthoz tartozása miatt alapvető jogaitól megfoszt, az 20 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő; az előkészület 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A katonai parancsnokot is a fenti cselekmények elkövetőivel azonosan büntetik meg.

66. A közigazgatás elleni bűncselekmények közt szerepelnek a kulturális emlékek, műtárgyak elleni azon cselekmények, amelyek nem olyan súlyosak, mint a védett javak elleni háborús bűntettek, de rendkívüli körülmények közepette is veszélyeztetik a kulturális örökséget. A műemlék vagy védett kulturális javak megrongálását az követi el, aki a tulajdonában álló műemléket, védett kulturális javak körébe tartozó tárgyat vagy a tulajdonában álló ingatlanon lévő régészeti lelőhelyet megrongálja (3 évig terjedő szabadságvesztés). Ha ilyen tulajdonában álló tárgyat megsemmisít, vagy műemlék, régészeti lelőhely olyan helyrehozhatatlan károsodását idézi elő, amelynek következtében az elveszti műemléki jellegét, az 5 évig terjedő

szabadságvesztéssel büntetendő. A védett kulturális javakkal visszaélést az követi el, aki a védett gyűjteményhez tartozó tárgyat vagy védett tárgy-együttes darabját jogszabályban előírt előzetes hozzájárulás nélkül elidegeníti, bejelentési kötelezettségét elmulasztja, külföldre juttat, vagy a kiviteli engedély kereteit túllépi, az 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Például a 2003-as amerikai katonai invázió következtében eltűnt Irak felbecsülhetetlen értékű kulturális öröksége és számos régészeti lelőhelyet is kifosztottak. A becslések szerint 15 ezer műtárgyat loptak el, és ennek csupán negyede került elő hat év alatt, annak ellenére, hogy nemzetközileg tiltott az ilyen tárgyakkal a kereskedés. Az Iraki Nemzeti Múzeum 2003 júliusában jelképesen megnyílt, hogy demonstrálják, számos kincs megmaradt. Aztán bezárták, mivel a Múzeum kincseinek töredékét katalogizálták és állították ki 2009 februárjától Bagdadban. Csak 6 ezer műtárgy került elő a világ különböző pontjain, Jordániában, Svájcban, Japánban, de még az eBay netes áruházban is. 2003 áprilisában négy napon át három lopássorozat sújtotta a mezopotámiai gyűjteményt, eltűntek kőtáblák, frízek, szobrok, 3100 ásatási lelet. Az Iraki Központi Bankban őrzött Nimród-kincs 170 ezer darabjából 3 ezer került elő öt év alatt. A darabokat addig nem állítják ki, ameddig nincs teljes biztonság, a Múzeum környékén is – nyilatkozat a főigazgató.

67. A háborúk és természeti katasztrófák során az egyik legnagyobb tragédiát a családtagoktól való elszakadás és a szeretett hozzátartozó sorsával kapcsolatos bizonytalanság jelenti. A fegyveres konfliktusok családok ezreit szakítják szét világszerte. A Vöröskereszt a kezdetektől arra vállalkozott, hogy enyhítse a bizonytalanságból fakadó szenvedéseket, és segítse a családok újraegyesítését. Ezzel kapcsolatban a *Keresőszolgálat* feladata a következő:

- üzenetközvetítés, amikor a fegyveres konfliktusok alatt a megszokott kommunikációs csatornák – posta, telefon – nem működnek, a Vöröskereszt saját hálózatának segítségével üzeneteket közvetít a sebesültek, hadifoglyok, menekültek és azok családtagjai között.
- **keresés:** a harci események után megindulhat azok felkutatása, akik a háború forgatagában eltűntek, vagy szeretteiktől elszakadtak. Ez a tevékenység a háború befejezése után sokszor évtizedekig is folytatódhat.
- igazolások kiadása: a háborúban átélt szenvedésekről (hadifogság, koncentrációs tábor, internálás, kényszermunka, stb.) szóló bizonyítékok felkutatása, illetve az erről szóló igazolások kiadása.

Általános feltétel, hogy közeli családtagról legyen szó és elegendő kiinduló információ álljon rendelkezésre a keresés megindításához.

68. A *keresőszolgálati tevékenységről* a IV. Genfi Egyezmény és az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv úgy rendelkezik, hogy valamely fél területén vagy az általa megszállott területen tartózkodó valamennyi személy jogosult szigorúan családi jellegű értesítéseket küldeni családtagjaiknak, azoknak tartózkodási helyére való tekintet nélkül, illetve jogosultak ilyen értesítések kézhezvételére. Ezt a levelezést gyorsan és indokolatlan késedelem nélkül kell továbbítani. Ha a körülmények következtében a családi levelezés továbbítása rendes postai úton nehezzé vagy lehetetlenné válik, az összeütköző Felek semleges közvetítőhöz fordulnak, hogy azzal megállapítsák azokat az eszközöket, amelyekkel kötelezettségeik végrehajtása a legjobb feltételek mellett biztosítható, nevezetesen a nemzeti Vöröskereszt egyesületek segítségével. Ugyanakkor mindegyik összeütköző fél köteles megkönnyíteni, hogy a háború folytán szétszóródott családtagok az egymással való érintkezés újrafelvétele és - ha lehetséges - egyesülésük céljából kutatásokat végezzenek. Nevezetesen támogatja azoknak a szervezeteknek a működését, amelyek ezt a feladatot ellátják, feltéve, hogy elismerte azokat, és azok alkalmazkodnak az általa megállapított biztonsági rendszabályokhoz. E rendelkezések megvalósítása során a szerződő feleknek, az összeütköző feleknek és a nemzetközi emberbaráti

szervezeteknek az Egyezményekben és a Jegyzőkönyvben szabályozott tevékenységét mindenekelőtt a családoknak az a joga vezérli, hogy tudomással bírjanak hozzátartozóik sorsáról. Mihelyt a körülmények lehetővé teszik, de legkésőbb az aktív harci cselekmények befejeztével az összeütköző felek mindegyike köteles felkutatni a szemben álló fél által eltűntnek nyilvánított személyeket, és minden rájuk vonatkozó adat közlésével köteles megkönnyíteni az ilyen személyek felkutatását. Az eltűntnek nyilvánított személyek adatait és az ilyen adatok iránti kérelmeket közvetlenül vagy a védőhatalom, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának Központi Tájékoztató Irodája, illetve a Nemzetközi Vöröskereszt (Vörös Félhold, Vörös Oroszlán és Nap) társaságok útján kell továbbítani.

69. A keresőszolgálati tevékenysége a háború áldozatait védő nemzetközi *egyezményeken alapul*. A Magyar Vöröskereszt Keresőszolgálat a két világháború, az 1956-os események, a hidegháború évei alatt szétszakadt családoknak, valamint napjaink háborúi, fegyveres konfliktusai következtében hozzánk menekülő családok tagjainak nyújt segítséget. Kivételesen, jelentős humanitárius indok esetén a Keresőszolgálat háborús eseményekkel össze nem függő ügyeket is elvállal, többnyire akkor, ha a kereső egy másik országban egyedül élő, életjelet önmagáról nem adó, idős, beteg családtagja miatt aggódik, vagy a kereső utolsó élő hozzátartozója él egy másik országban, egyéb nagyon fontos humanitárius szempont indokolja az illető megtalálását, avagy más országban élő családtagnak kell betegséggel vagy halálesettel kapcsolatos információt továbbítani.

A Magyar Vöröskereszt az I. világháború óta működteti Keresőszolgálatát. A kezdetben Tudósító Iroda, majd Hadifoglyokat Gyámoló és Tudósító Hivatal néven működő szolgálat ekkor kétszáz önkéntest foglalkoztatott, és az alábbi tevékenységekkel segítette a bajbajutottakat: üzeneteket közvetített a hadba vonult katonák és a hátszágban maradt hozzátartozók között; az aggódó családtagok kérésének eleget téve, rendszeresen tudakozódott a hadba vonult csapatok parancsnokságánál a magukról életjelet nem adó katonák felől; megpróbált információkat szerezni a hadifogságba esettekről, illetve családi üzeneteket, csomagot és pénzt küldeni számukra; bekérte a kórházaktól a sebesültek névsorát, hogy tájékoztathassák az érdeklődő hozzátartozókat; külön részleg foglalkozott a harctérről hazatérő kórházvonatok fogadásával. A két világháború között új elnevezése Hadifogoly Segítő és Tudakozó Hivatal lett. Legfőbb feladataként az I. világháború idején haza nem tért, eltűnt hozzátartozók sorsának kiderítésében segítette a családokat. Majd az 1929-es Genfi Egyezménynek megfelelően, az 1936. évi XXX. tv. szerint, a hadifoglyok, internáltak, túszok hollétének megállapítása, sorsuk könnyítése, a hozzátartozóikkal folytatott postaforgalom bonyolítása, valamint a pénz- és szeretetadományok közvetítése lett a feladata, mivel az a Magyar Vöröskereszt Hadifogoly Segítő és Tudakozó Hivatala útján történt. A II. világháború kitörését követően 140 000 lengyel menekült özönlött az országba. A Magyar Vöröskereszt egy önálló osztályt állított fel, amely kizárólag a lengyel menekültek és családjaik közötti üzenetközvetítéssel, illetve a családtagoktól érkezett keresési kérelmek megválaszolásával foglalkozott. Az osztály együttműködött a Lengyel Vöröskereszttel, amely helyi irodát nyitott Budapesten, miközben a Magyar Vöröskereszt Varsóban és Lembergben hozott létre képviselőket. A Magyar Vöröskereszt a francia, belga és olasz menekülteknek is segítséget nyújtott. A német megszállás után a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága vette át a menekültek védelmét. A korábbi fegyveres konfliktusokhoz képest jelentősen megnőtt a civil áldozatok aránya: deportáltak, internáltak, sok eltűnt gyermek keresése. A Magyar Vöröskereszt szorosán együttműködött a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának (ICRC) genfi székhelyű Központi Hadifogoly Irodájával. A Központi Irodán keresztül az egyes országok – köztük Magyarország – a hadifoglyok és családtagjaik összesen 120 millió üzenetet váltottak, továbbá 23 millió családi üzenetet továbbított a hálózat a különböző országokban tartózkodó civil családtagok között. A továbbított csomagok száma elérte a 36 milliót. A háború befejeztével természetesen nem ért véget az eltűntek kutatása, az egymástól elszakadt családtagok keresése. Még hatvan év elmúltával is évente 300-400 család fordul a Magyar Vöröskereszt Keresőszolgálatához, a háborúban eltűnt vagy tőle elszakadt családtagja sorsának kutatását kérve, például a keleti fronton eltűnt katonák és munkaszolgálatosok, a náci koncentrációs táborokba került vagy a világ más tájaira sodródott civil menekültek sorsát tisztázva. Igazolást szerez be az internáltakról, deportáltakról, hadifoglyokról. A Vöröskereszt szellemének és alapelveinek megfelelően mai napig nagy energiákat fordít a hazánk területén elesett szovjet és német katonák nyugvóhelyeinek felkutatására. Az 1956-os események következtében magyar családok ezrei szakadtak szét. Az

emigránsok a világ szinte valamennyi kontinensére szétszóródtak. A Magyar Vöröskereszt Keresőszolgálat a hatvanas években évi 6-7 ezer '56-os menekült és családtagjai között teremtett újra kapcsolatot, és még ma is évi több száz ilyen keresési ügy van folyamatban, sok esetben a kivándoroltak második-harmadik generációjának kezdeményezésére. 1989-ben a Magyar Vöröskereszt a romániai forradalom menekültjeinek segített a családtagokkal történő kapcsolattartásban, és segédkezett a továbbutazáshoz szükséges vöröskeresztes úti okmányok beszerzésében. A 90-es évektől megnyíltak a Keresőszolgálat számára a volt szovjet levéltárak, segítve a II. világháborúban eltűnt, hadifogságban meghalt tízezrek sorsának tisztázását. A névsorok megérkezésének hírére a kilencvenes évek elején – a kárpótlási törvényekkel összefüggésben – több mint húszezer család fordult a Keresőszolgálathoz segítségért. A délszláv háborúk idején ismét menekültek özönltek az országba, akiknek otthon maradt vagy más országba került családtagjaik irányában a Keresőszolgálat tizennyolcezer üzenetet közvetített a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának a segítségével.

Források, ajánlott irodalom:

A genfi egyezmények – 60 év után. A *Föld-rész* Nemzetközi és Európai Jogi Szemle 2010/1-2. számában a humanitárius jogról szóló tanulmányok 5-104. oldal (L' Harmattan Kiadó, III. évfolyam)

Csapó Zsuzsanna: Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben: Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára. Publikon Kiadó, Pécs, 2011.

Csapó Zsuzsanna: Nemzetközi bíróságok és a gyermekkatonáskodás megítélése I-II-III. *Közjogi Szemle*, 2008/2:9-20; 2008/4:23-31, 2009/2:38-47.

Gutman – Rief (szerk.) Háborús bűnök. Zrinyi Kiadó, Budapest, 2002.

Gál Dezső: A háborúban eltűntek holtjának nyilvánításáról szóló rendelet magyarázata. Budapest, 1920.

Guild, Elspeth: Mikor bűncselekmény a háború? Biztonság és az európai emberi jogok: az egyéni jogok védelme szükséghelyzet és fegyveres összeütközések idején. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009.

Henckaerts, J-M: Tanulmány a nemzetközi humanitárius szokásjogról - Hozzájárulás a fegyveres összeütközések során alkalmazandó jogszabályok megértéséhez és tiszteletben tartásához. (ICRC honlapján magyarul, ford: Varga Réka) Megjelenés: *International Review of the Red Cross*, March 2005, 3-40.

Lattman Tamás – Varga Réka: A Vöröskereszt új emblémája. *Kül-Világ*, 2006/3-4.

Magyar Vöröskereszt honlapja www.voroskereszt.hu , www.keresoszolgalat.hu